

nebojša šerić shoba

san zimskog ljeta

Predgovor

Bavio sam se mnogim stvarima u životu. Radio sam na gradilištima, sito-štamparijama, umjetničkim radionicama, raznosio namještaj, svirao, otvarao izložbe, ratovao, igrao ru-komet, skijao, farbao stanove, putovao... i u svemu je postojao neki (be)smisao, neka viša sila koja me pokretala u raznim pravcima. Nisam se mnogo borio protiv struje koja me je nosila nizvodno, cak štaviše, uživao sam u pejsažu ovog svijeta što sam više mogao, bez obzira na povremene sprudove i podvodne stijene, koje su se pojavljivale "niotkuda". Na kraju sam se uhvatio pisanja iz čistog očaja, jer više nije bilo drugog načina izražavanja kojim bih mogao opisati neke bitne detalje koje sam primijetio u svom životu, neka lica, događaje, momente, mirise, atmosfere...

"San Zimskog Ljeta" je pjesma od grupe Truhli Pasulj, čiji naslov mi se učinio kao idealna kombinacija riječi kojom bi potencirao absurd ove knjige, a samim tim i svog života u cjelosti. (Truhli Pasulj je svojom originalnom besmislenošću i postmodernim tekstualno-muzičkim absurdima obogatio moj život, koji je kao dio atmosfere na Đidićkovcu 80tih godina doprinijeo izgradnji luđačkog humora koji nas je sviju obilježio).

Ova knjiga nije pisana da bi na bilo koji način doprinijela književnim trendovima doba u kojem živimo, već je ovo samo neambiciozan pokušaj da spasim jedan dio onoga što sam doživio i osjetio, i nadam se da će mnogi u ovome prepoznati nešto blisko ili pak oslobađajuće...

New York, 2011

...

Sadržaj

Prvi dio: Đidićovac

Jutro za doručak
Vatrena pedagogija
Korijeni bola
Juriš
Rekreacija-Tijela
U susret sutoru
Prvi i posljednji ples
Pum i Adid
Blato voznog parka
Marjan i Sladoje
Iza Doma Milicije
Organske jufke "Vardar"
Klupa za sve nas
Hipi klupa
U posjeti
Flashbacks
Smrt svima!

Drugi dio: Neodgovarajuća Prilagođavanja

Umetnička škola
Baško polje
Franjo Rački
Mont jakna
SMB
Smrt

Treći dio: Godine raspleta u bespućima povijesne zbiljnosti

Crno na bijelom
Peksinluk
Umjetnost UNPROFOR-a
Traženje đavola
Bitka za Žuč
Oružani turizam
Oko konzerve

Četvrti dio: S druge strane svega

Improvizacija
Muda za Fendera
Zvuk i slika
Od nemila do nedraga
U visokoj temperaturi
Neočekivana bliskost
Na kraju krajeva
Peti dio: Par portreta i detalja
Trkač
Bobo
Nona Tina
Bogdan i Andža
Sofa

PRVI DIO:

Điđikovac

Jutro za doručak

Svaki dan ista priča. U 7:30 mama me budi sa namjerom da me ne probudi. Ja se malo promeškoljim u polusnu, a mama naprasno odustane od budjenja, odmahne rukom sa širokim osmjehom na licu i spusti roletne da dijete može nastaviti nesmetano da spava (bilo joj žao da me budi, kaže, kako sam slatko spavao). Nakon što je mama izašla iz sobe ulazi stari, diže roletne i glasno podvikne: "Ustaj, Šta je ovo? Radni je dan!...Ustaj, zakasniceš u školu! Diži se! A Ti...(obrati se mami).... Da mu više nikad nisi spustila roletne...!" Ja se zatim nevoljno ustanem i pravac terasa na svjež zrak . "Gdje su ti papuče?", upitaće ponekad majka^[1] Muniba. «Ozepšćeš, mangupe!»

Prve zrake sunca rano ujutro na Điđikovcu imaju magičnu moć. Svjež zrak obogaćen ozonom odmah probudi i najveće spavalice....pardon....osim Darjana Grina, koji je znao redovno prespavati prvi čas popodnevne nastave. (Kasnije su mnogi bili zaduženi za budjenje Darjana. Znao sam pokucati na vrata, ući u njihov stan, napraviti džezvu kafe, probuditi ga i s njim popiti kafu, da bi nakon par minuta nakon toga Darjan ponovo obučen, sa cipelama na nogama, pao u krevet i zaspao).

Cijeli Điđikovac je jedan prelijepi park u kojem su sasvim slučajno pored stabala narasle i zgrade. Ljudi su tu čudni, pitomiji i budalastiji. Postoje neke podzemne vode koje još нико nije razumio. Samo poneki auto koji prođe pored Doma Milicije naruši apsolutnu ovozemaljsku harmoniju. To je jedno od rijetkih mjesta u gradu gdje vas osim roditelja mogu probuditi i ptice, pogotovo vrapci koji načisto polude ujutro, po kojima je cijeli kraj dobio ime. Može vas ponekad probuditi i mašina za košenje trave, koju iskusni parkaš u zelenoj uniformi lagano gura niz padinu obraslu gustom travom. Miris pokošene trave u kombinaciji sa benzinskim isparenjima je nešto što bih uvijek htio da imam sa sobom, u džepu, u bočici, kao najfiniji i najskuplji parfem. Nekada nas je parkaš znao zaganjati jer smo svu sakupljenu travu razbacali, gađali se s njom i skakali u nju, koju su oni tako uporno i mutkrpno skupljali. Mame su nas znale plašiti s parkašima. Ko biva, ako ne budemo slušali, čika parkaš ce doći da nas nosi svojoj kući. Kakva je to kuća znali smo dobro. Bila je to zelena kućica u velikom parku na vrhu čuvene zimske "Staze Smrti" , u kojoj su parkaši obitavali kad nisu ništa radili. Tu su oni ostavljali kose, kosilice i svoju zelenu "KRO Rad" radnu odjeću, sa kojom su nas toliko plašili.

Još jednom sam duboko udahnuo, okrenuo se i ušao nazad u kuću i otrčao u W.C. (Na engeskom W.C. znači Water Closet; nešto što vam niko nikada nije mogao reći šta zapravo znači) Zidari koji su zidali našu zgradu nisu mnogo vodili računa o izolaciji W.C.-a, tako da ste mogli čuti ama bas svaki šum svakog komšije na svakom od tri sprata. Svaki orgnut papir je šuštao, svaka spuštena daska je glasno odzvanjala. Često sam se znao dovikivati sa Buretom, koji živi sprat ispod.

(“Peri ruke!”, obavezna komanda roditelja koja uslijedi nakon izlaska iz toaleta.)

Doručak je na stolu! (Na televizoru je crtani film “Pčelica Maja”). Mama je stol napunila svim i svačim što smo ja i moja sestra Tamara zvali “čas izobilja”. Ja sam se prvo fatao jogurta, “Gavrilović” jetrene paštete namazane na hljeb, nabacio na to dosta parizera i “Tommy” majoneze. Tamara je grabila sve slatko. Obadvoje smo obožavali Čokolino, i nikad ga nije bilo dovoljno. (Jedna od najslađih stvari je bilo i struganje ostataka pečenih jaja na tavi) Ja sam uvijek otimao čokoladno mlijeko Tamari iz ruku, što je momentalno prerastalo u otvoren sukob najvećih razmjera. Potajno sam uživao kradući joj velike čokolade s rižom, ne zbog toga što sam ih volio, već što sam čekao da čujem njen plač, njene pritužbe na mene, a ja sam se zlobno cerekao sa sigurne distance.

Izletio sam preko vrata, i trkom niz stubište istrčao napolje. Ponekad zastanem da pročitam segmente iz “Zakona o Kućnom Redu”, koji je totalno išaran i na momente neprepoznatljiv i oguljen, bio i dalje permanentno zakucan na zid s namjerom da podsjeca stanare da mora da postoji red i disciplina. Nije se tu baš Bog zna šta moglo ni pročitati, ali je natpis ulivao strahopoštovanje, predstavljao je državu koja je vodila računa o ponašanju svojih građana. Mama je, naravno, već čekala na prozoru da vidi kako grabim prema školi i mahala je sa osmijehom na licu. U školsku torbu mi je već kriomice ugurala debeo sendvič sa viršlama i senfom. Ispod terase sam pozdravio tetu Feridu i čika Asima koji su pili jutarnju kahvu ispred svog podrumskog stana. Oni su me jako volili, nisam im stvarao probleme kao druga djeca. Nekada sam znao doći i gledati televiziju s njima na njihovom velikom crno-bijelom televizoru za koji su obadvoje radili godinama. Čika Asim je iz nekog razloga ofarbao ekran u žuto, kaže, bolje se vidi. Mene je čika Asim neodoljivo podsjećao na lik sa novčanice od hiljadu dinara, onog čuvenog rudara Aliju Sirotanovića, koji je bio heroj Jugoslavije. Naravno, rijetko kad sam imao toliko mnogo novaca u ruci, samo ponekad kad bi išao po hljeb u “Granap” (skr. Gradsko nabavno poduzeće). Čika Asim je jedne davne godine ispod prozora posijao neku vrstu japanske jabuke, koja je imala izuzetno male plodove. Jabučice su bile male i kvrgave, i tek krajem augusta su bile malo zrelije i ukusnije, ali nama djeci nije smetala opora kiselina. Pentrali bi smo se na jabučicu svakom mogućom prilikom i u ekstazi brali sve sto smo mogli dohvatiti, prije nego što bi nas čika Asim dohvatio za stopala i svukao dole. Asim nije dozvoljavao penjanje bilo kome, nije volio kada se lome grane. Tek na kraju ljeta bi samo one jabučice na samim vrhovima drveta, daleko od domaćaja malih dječijih ručica, narasle i postale koliko-toliko slatke. Samo oni najhrabriji i malo stariji su smjeli u neposrednoj blizini Asima se popeti na vrh i lomiti grane da bi dohvatili jabučice. Prasak slomljene grane bi se ipak začuo, a Asim bi izletio u plastičnim papučama da “ko-fol” zaganja “krivolovca”. Ipak, pentranje po jabučici je predstavljalo zadovoljstvo, čak iako više nije bilo šta da se ubere.

Potrčao sam dalje sa školskom torbom na leđima, prekrivenom svijetlećim "mačijim očima", preko travnjaka na kojem se nije smjelo igrati lopte, kroz meni najdužu ulicu na svijetu - Jug Bogdanovu, prema školi "Miljenko Cvitković", iz koje se vec čula graja i zvono za početak prvog časa.

[1] u B. Krajini nana ili baka se kaze i majka

Vatrena pedagogija

Prije osnovne škole išao sam u obdanište "Mladen Stojanović" kao i sva djeca iz kvarta. Bilo je super biti klinac. Samo se igraš i to je to. Ništa ne stoji između tebe i mašte. Sve je moguće, sve se dešava, kosmos se vrti oko tebe. Obdanište je bilo super. Svaki dan je bilo nekih korisnih igara u kojima smo mi djeca uživali. Najčešće se nešto crtalo i brljalo. Čak je i doručak, koji se sastojao od par kriški hljeba namazanih paštetom i šoljom čaja od kamilice bio savršen. Obdanište je imalo fino igralište sa praznim bazenom u sredini i nikad nije bilo dovoljno jurnjave i belaja. Ipak, nekad se moralo biti samo unutra, vrijeme je znalo biti loše. Roditelji su nas obično ostavljali učiteljicama ujutro a kupili nas popodne. Ja nisam baš morao da idem u obdanište jer mama nije radila, ali su starci kontali da je bolje da sam sa ostalom djecom i radim što i svi.

Jako često smo pravili koješta od papira. Kolaži su bili najčešći oblik likovne aktivnosti. Nekada se znalo dobiti i trodimenzionalan zadatak. Jednom prilikom nam je rečeno da svako napravi auto od kartona, a najbolji auto će biti sačuvan u posebnoj vitrini u kojoj su se čuvali ostali najbolji radovi te godine. Sve se odjednom pretvorilo u fabriku. Neko je prvo počeo sa točkovima, neko sa karoserijom. Bojilo se na sve strane, rezao karton, dešavala se prava kreativna drama na sve strane. Ja sam stalno gledao u rješenja drugih (đonio!) i kontao kako da napravim svoj model što bolji. Sat je otkucavao, bližio se kraj natjecanja i u jednom momentu je pao znak za prestanak radova. Ja sam još uvijek imao kist u ruci i brlao temperom što sam bolje mogao.

Svi smo poredali auta po stolovima i učiteljica je izdvojila par najboljih modela. Moj nije bio medju njima. Bio sam jako razočaran, vjerujući da sam napravio zaista dobar auto. Sve je ipak bilo gotovo i došlo je vrijeme da se nakon pranja ruku ide kući. Krajičkom oka sam primijetio kako je učiteljica trpala odbačene automobile u Kreka-Wesso peć, koja je čumurrom (i dječijim radovima) grijala učionicu. Moj auto je bio upečatljiv i jasno sam video kako polako ulazi u peć i kako ga odmah hvata plamen.

Najbolji auto koji je bio izabran na natjecanju je ponosno stajao u vidljivoj vitrini još par sedmica. I onda je i on spaljen.

Korijeni bola

Vrištao sam koliko sam god mogao, već je postajalo svima neprijatno. Prolaznici su se osvrtali i kolutali očima. Mama me bukvalno vukla za rukav i pokušavala da me smiri govoreći mi kako će sve biti u redu, kako je ta teta odličan zubar, da je jedna od najboljih. Put koji je vodio ka stomatologiji sam već prepoznavao i znao sam šta me čeka. BAAAAAAA!... nisam prestajao da vrištim i da se odupirem, i već sam mogao da osjetim iz daleka miris antiseptika koji su koristili u bolnici. Penjali smo se uz stepenice prema glavnom ulazu i nisam mogao a da ne primijetim drugu djecu koja su uplakana silazila niz stepenice, držeći maramice preko usta ili pak pljuckajući krv i ugruške gaze na svakom uglu.

BAAAAAAAAA!...

Nevino sam držao svoju zelenu zdravstvenu knjižicu u ruci, već poprilično popunjenu od raznih posjeta doktorima, ispečatanu u socijalnoj službi tatinog "Energoinvesta". Unutra je bilo bruka informacija o injekcijama koje sam dobio, bila su tu i razna upozorenja o zloupotrebi knjižice i njenoj svrsi koju nikada nisam bio u stanju da shvatim. Ništa nije obećavalo na dobro. Piljio sam u grupne fotografije sretnih lica apsolvenata stomatologije koji su upravo diplomirali dok je mama nešto objašnjavala ženi preko pulta, pokušavajući da joj diskretno stavi do znanja da mi imamo štelu i da samo treba da nas pusti gore, da će se sve riješiti kada mama ugleda našu zubarku.

Već mi je odranije bila poznata prva prostorija sa lijeve strane na prvom spratu, korištena za urgentne slučajeve gdje su ekspresno vadili zube nesrećnicima. Uvijek je bilo dosta otečenog svijeta ispred, najveći broj njih se uvijao u velikim mukama i strahu. Sviju su čekala kliješta, ona dobro naoštrena sa izgledom aligatora. A za one manje sretne, kojima se Zub raspao pri prvom dodiru kliješta, čekalo je vađenje korijena za koje je bio predviđen još gori alat koji je podsjećao na srednjovijekovne sprave za torturu. Zubar je morao imati jak pritisak rukom da bi uspio metalno šilo gurnuti duboko u krckavi korijen zuba, pa zatim iznutra iščupati sve što se moglo iščupati. Znalo se dešavati da to radi neka doktorica koja nema neki osobiti stisak rukom, ili je to neki oznojeni student stomatologije kojem je to bilo prvo vadjenje, pa se sve pretvori u patnju i užas. Kad sve zapne i kad pacijent počne da se gubi od bolova, onda pozovu čuvenog doktora Boška Kućanskog (uvijek okruženog mladim darovitim studenticama) ili pak doktora Toška, koji je bio dvometraš u bijelim klompama i čije su šake ko lopate vadile i najveće korijenje kutnjaka, dobro ukopane u gornju ili donju vilicu nesretnog pacijenta.

Dobio sam napokon i zdravstveni karton na kojem je pisalo moje ime i prezime, kao i dijagrami zuba i njihovog stanja. Popeli smo se na prvi sprat gdje je bilo dječji odjel i sjeli smo na klupu za čekanje. Mama je pokušavala da uđe unutra bez poziva, blago odgurajući prezauzetu sestru koja ju je pokušavala u tome spriječiti. Kroz polu-zatvorena vrata je uspjela da blago mahne doktorici koja je nekome već popravljala zube, stavljajući joj do znanja da smo tu i da čekamo. Već sam prestao da plačem, pomirivši se sa sudbinom

koja me je zadesila. Samo sam zbumjeno razgledao naokolo i nadao se nekom čudu, priželjkivao da će doktorica iznenada promijeniti mišljenje i naručiti me za sutradan.

“Neće te ništa boliti, budi siguran. Samo ti sjedi! Evo da malo podignemo stolicu, evo tu ti je i voda da izapereš zube. Reci AAAAAA!”...(Čuvene riječi su se izgovorile). U to vrijeme zubarska tehnika je bila prilično primitivna, spore brusilice, nije bilo anestezije za popravljanje zuba tako da su sve radili na živo (Tek kasnije su počeli da daju anesteziju svima, ali je za mene to bilo kasno, ja sam već pretrpio duševne ožiljke).”De da malo pogledamo unutra, da vidimo o čemu se radi.” reče ona žvačući žvakaču. “Evo imamo tu mali karijes na kutnjaku, moraćemo raditi plombu”, čačkala je zubarka zub metalnom čačkalicom i gurala tampone izmedju zuba i usni. Zatim je žustro primakla sebi policu sa burgijama i ostalim alatom za bušenje i burgjanje i krenula da gleda koja je od njih najpodobnija. Tu sam već krenuo da se grčevito hvatam za stolicu, da uvijam noge i da se odupirem. Upala je svjetlo koje me je zaslijepilo, i onda je uzela ono ogledalce i krenula da zagleda detalje i da nešto govori sebi u zube iz zubarske terminologije što samo ona razumije. Nisam se pošteno ni presabrazao od početnog šoka a burgija u njenoj ruci se magično pojavila odnekuda i uslijedio je pištavi zvuk brusilice: “IIIIIEEEEEEAAAUUUUUU!.....”

Komadići zuba su letjeli po ustima, smrad i topota izgorenog materijala je sve zapljasnula unutar usne šupljine, a zubarka je neumitno krenula prema najdubljim i najudaljenijim ponorima kutnjaka. Iznenadna bol me totalno ošamutila za sekund, jezikom sam slučajno dodirnuo kutnjak i osjetio taj beskrajan ambis, i onda sam panično zgrabio njenu ruku i povukao je prema dole. Ona se мало ko ljudstvu i još jače me poduhvati, i zabi burgiju još dublje na samo dno kutnjaka, direktno u mozak...“AAAAAJJJJ!”

Krenuo sam da vrištim kada je zubarka pogodila burgijom u glavni nerv zuba. Moja mama koja je sve to gledala sa strane jako zabrinutog izraza lica, doskočila je u sekundi do stolice i sa nevjericom je gledala čas u mene čas u zubarku pokušavajući da anticipira skori prestanak intervencije i prestanak боли koja se u tom momentu opravdano nanosila njenom najdražem i jedinom sinu. Previjao sam se od bolova i grčio od hladnog zraka pod pritiskom koji je isušivao dno moga kutnjaka kada sam od zubarke čuo još jednu već poznatu rečenicu: “Pa ti si NEBOJŠA, nemaš čega da se bojiš! Pljuni i izaperi! Evo samo još malo i sve je gotovooooBBRRRRRRRRZZZZZZ...!!!”

Juriš

Pripreme za napad su uveliko bile u toku. Svi su užurbano radili svoj posao, nije bilo vremena za gubljenje. Odluka je pala da se krene na bunker koji se nalazio na nekih 30 metara od nas. Plan napada je utvrđen, mnogo puta provjeren i detaljno analiziran, i svi su se složili da se uradi kao što je predviđeno. Lagano smo zauzimali pozicije, pregledali naoružanje, prekontrolisali svu opremu, bolničarke su već imale zavoje spremne za upotrebu, dan je bio perfektan. Moral je bio na izuzetno visokom nivou, a ja kao komandir čete

(tada već poručnik) sam se spremao da dam znak za početak napada. Nije bilo nervoze, nisam imao dileme da će napad da uspije, sve smo razradili do najsitnijeg detalja. U prijašnjim napadima smo imali dosta uspjeha i neprijatelj je itekako osjetio posljedice naše borbe. Lijevo i desno krilo su imali posebne zadatke, a glavnica snaga predvođena mojom malenkostju je trebala da zada krajnji udarac već ošamućenom i izgubljenom neprijatelju. Livada uz koju je trebalo pretčati da bi se prišlo bunkeru je bila prilično opasna čistina, sa mogućim minskim poljem. Negdje na polovini je bio neki zidić iza kojeg se moglo sakriti u slučaju nužde a bilo je i nekoliko debelih stabala koja ce takodjer biti korisni zakloni. Plašili smo se atiljerijske vatre koja nas je mogla zasuti, jer protiv toga nismo imali ama baš ništa. Uzdali smo se na faktor iznenadjenja kao i činjenicom da je moral sa druge strane dobra-no poljuljan nakon naše posljednje ofanzive. Okupator je polako gubio tlo pod nogama, njegova teritorija se konstantno sužavala, a oslobođena teritorija pod našom kontrolom se sve više povećavala. Nije bilo dileme da je konačna pobjeda na našoj strani.

U svojim rukama sam čvrsto držao svoj drveni šmajser koji je dan ranije moj stari napravio od ostataka drvene gajbe i starog ormara. Ostala djeca su imala slične automate kao što je bio moj, a neki su čak imali uvozne ruske plastične mašinke sa dobošem kupljene u "Bazaru" u ulici Kralja Tomislava. Nisam uspio da nagovorim svoje roditelje da i meni kupe takav, tako da sam se morao zadovoljiti sa onim što sam imao. Improvizacije su bile neophodne. Bombe su bile flaše i kamenje, zavoji su bili ubrani korov "ranjenik", plastične vrećice punjene prašinom iz usisivača su korištene kao simulacija za dimne zavjese a velika kartonska kutija od "Čajavec" televizora sa probušenim rupama za vizire je bila tenk sa tročlanom posadom. Bunker u koji smo gledali sa distance je bio veliki žbun pokraj trotoara, a stari zardjali oluk doneSEN sa smetlijišta i postavljen u sred Žbuna je bio švapska artiljerija koju je trebalo uništiti. Dogovor je bio ako neko bude "ranjen" da će djevojčice dotrčati i previti rane.

JURIŠŠŠ! urliknuo sam. URAAAAAAAA!!! prolamili su se sićušni dječiji glasići. NAPRI-JED!!! RATATATATATATAT!!!! Ustali smo i uz paljbu potrcali naprijed kao jedan. Sa otvorenih prozora obližnjih zgrada uslijedila je podrška, aplaudirale su naše mame i penzioneri sa cigaretama u ustima. Napad je silovito krenuo i neprijatelj je trpio ozbiljne gubitke. "Bombe"- kamenje i flaše su letile kroz zrak, a "Čajavec" tenk je pravio lom među švabama koje su već krenule da bježe. U jednom momentu Pepi je pao ranjen, a jedna od djevojčica-bolničarki je pritčala i stavila mu travu na zamišljenu ranu. On je zatim ustao i nastavio da juriša jos jače. Meni se to učinilo kao herojski pothvat i ja sam iste sekunde odlučio da i ja hoću da budem ranjen, da me bolničarka previje i da se podignem i nastavim juriš. Negdje na pola puta do bunkera pao sam pokošen rafalom iz neprijateljskog šarca i urliknuo "RANJEN SAM!" Gledao prema ostalima u nadi da će me neko primijetiti i pozvati bolničarku da mi pomogne, ali niko se nije osvrnuo. Četa je nastavila sa gromoglasnim jurišem a ja sam ostao da ležim na zemlji. Nisam mogao vjerovati da su me ostavili tek tako, svog jedinog komandanta. Napad se nastavio i krajičkom oka sam primijetio kako su moji suborci iščupali stari oluk iz žbuna na kraju livade i krenuli da se vesele. Neprijatelj je poražen,a ja sam i dalje u nevjericu nepomično ležao neprimijećen i ostavljen. Vrhunac

kraja svake akcije je da se zaigra Kozaračko kolo i tako proslavi pobjeda nad fašističkim okupatorom koji je konačno poražen. Djevojčice i dječaci su se uhvatili za ručice i kolo je krenulo da se okreće uz pjesmu "Po šumama i gorama". Bez mene. Nakon nekog vremena sam ustao i otišao kući razočaran ishodom narodnooslobodilačke borbe. Rane koje sam taj dan dobio u borbi nisu nikad zacijelile.

REKREACIJA-TIJELA

Mama me ponekad vodila u kupovinu, lagano bi krenuli niz Đidićovac. Imao sam običaj da se otrgnem i da potrčim niz trotoar, što je moju mamu dovodilo do ludila. Jednom prilikom sam se otrgao, pojurio nizbrdo i nakon desetak metara sakrio se iza neke kapije. Kada sam se okrenuo na drugu stranu ugledao sam fascinantni prizor: Gomila svijeta, kako u nekom ogradjenom prostoru baca crvene i zelene kugle. Taman sam se približio da vidim o čemu se radi, a mama me zgrabilo i odvukla nizbrdo prema robnoj kući. Tada nisam znao šta je boćanje niti šta je cilj te igre, samo su mi se dopadale kugle, njihovo bacanje i glasan prasak prilikom njihovog sudara.

Nakon nekoliko godina motao sam se sa ostalom djecom po Đidićovcu. U to vrijeme su bile moderne šprice (prskali smo jedni druge vodom) pa smo išli do dječijeg dispanzera u Skerlićevoj da rovimo po kontejnerima tražeći šprice. Neko je rekao kako u boćani ima česma, pa možemo tamo otići da ih očistimo i napunimo vodom kako bi mogli prskati učenice iz trgovačke skole, koje su se svakodnevno vraćale kući iz škole na Bjelavama. Spustili smo se stepenicama iza dispanzera, provukli se izmedju par garaža i ispred nas se ukazala scena. Gomila svijeta je urlala i vriskala na svaku bacenu kuglu. Tih dana su se igrale odsudne utakmice...

Boćana je bila dio kluba SUBNOR-a gdje su se također igrale karte i šah. Nekada je znala i milicija dolaziti jer su dobijali prijave da se igra u pare. Boćanje je bio izuzetno popularan sport medju penzionerima, ali i mlađima. Naravno, igre tog tipa su privlačile one iz najnižih slojeva društva. Jako često se na boćalištu mogao vidjeti i Juka Prazina, koji se stalno motao naokolo.

Uspio sam da se proguram kroz noge starijih i da zalijepim lice uz ogradu boćališta. Boćaliste je za mene tada bilo ogromno, a ljudi koji su tu igrali su igledali jako ozbiljno. Iznad ograde boćališta na betonskom zidu je neko napisao bijelom masnom farbom čudni natpis: REKREACIJA-TIJELA. Nakon par sati gledanja bio sam totalno fasciniran situacijom i ostao sam do samog kraja igre, sve dok nisu zatvorili klub. Sutradan sam se nacrtao na istom mjestu, i nakon par sati gledanja sam počeo da prepoznam najbolje igrače i pravila igre. Stajao sam pokraj semafora koji je bio najobičnija daska sa odštampanim brojevima, koja je imala zarez koji se mogao pomjerati desno -lijevo. U jednom mometu sam pitao jednog starog čiku ako mogu ja da slijedeći put pomjerim rezultat kada neko napravi poen. On se nasmijao i klimnuo glavom. Od tog dana sam postao semafor. Svaki dan sam dolazio i pomjerao zarez na semaforu. Već su me svi znali i postao sam inventar. Nekada sam znao biti počašćen sokom od starijih. Boćanu, kao i mjesnu zajednicu Đidićovac je

snabdijevala sokovima stara Ešpek Staka, komšinica sa broja 5, koja je u svojoj maloj punionici proizvodila raznorazne sokove. Volio sam njene sokove, mnogo više nego Coccetu ili Jupi. Nekada su me neki mangupi znali ponuditi i cigaretom, što bi odmah izazvalo reakciju nekog od starijih i ozbiljnijih, koji su cigaru odmah otrgli iz mojih ruku. Ali, raspust je bio gotov i morao sam nazad u školu. Boćanje je ostalo na istom mjestu, i povremeno sam u prolazu mogao čuti zvuke sudaranja kugli propraćeno uzdasima ili veseljem. Život je išao dalje a boćana je ostala tamo nedgje daleko iza mene.

Nedavno sam prolazio tuda i provirio slučajno kroz ogradu da vidim trenutni rezultat. Na moje razočarenje boćane nije bilo tu. Neko je kupio klub i od boćane napravio parkiralište. Ufatila me je neka mučnina, doslo mi je da sve te aute polijem benzinom i zapalim. Čak je i natpis REKREACIJA-TIJELA prefarban. Svi ti ljudi koji su tu boćali su već bili mrtvi: kada sam ja bio klinac oni su vec imali po 60 godina. Nadam se da REKREACIJA-TIJELA nije bila uzaludna, da su boćanjem barem neki produžili svoj život, da su barem donekle očepili arterije i dobili par godina života više. Sve pobjede i porazi penzionera, sve drame i uspjesi boćališta sada su samo uspomene za nas koji smo to posmatrali, koji i dalje vjerujemo da REKREACIJA-TIJELA nije bila uzaludna.

U susret sutonu

Kako su se dani skraćivali, posljednji časovi u školi su se odužili. Gledao sam kroz prozor kako se gradsko svjetlo žmirkavo i postepeno pale, dok je učiteljica biologije Mićevićka (nekada smo je posprdo zvali Žmiga jer je stalno žmigala očima) pokušavala da nam objasni reprodukciju biljaka, tučkove i prašnike, i neodređeno mahala rukama raspršujući zamišljeni polen i pčele kroz zrak. Svjetiljke duž ulice Jug Bogdana su bile neke čudne neonke, uvijek ili žute ili zelene, zaostale iz ko zna kojeg vremena i prostora. Mi djeca smo ih uvijek gađali grudvama, koje su ih nekada znale ugasiti. Nekada je cijela ulica znala biti skoro totalno zamračena, pa su onda ljudi iz elektroprivrede to sizifovski popravljali. Povratak iz škole sa torbakom na ledjima je znao trajati jako dugo, zavisno od toga s kim si se vraćao kući. Nekada sam znao hodati i nekim drugim putem naokolo sa djecom koja su išla u drugom pravcu, čisto da se neke priče ispričaju ili se pak spremao neki pasjaluk; bacale se petarde ispred grila na dnu ulice Matije Gubca ili razbijale boce na nekom smetlijuštu. Dijelovi Jug Bogdanove su nekada bili prilično sablasni, i iz mraka je uvijek vrebao neki zamišljeni vuk ili panter, ili je pak vampir stajao na krovu zgrade. Tih dana su puštali filmove u školskom kinu (koje je kasnije postalo CDA) a jedan od njih je bio film "Vuk Samotnjak", sa dječakom Slavkom Štimcem u glavnoj ulozi. Dječak je uspio da pripitomi njemačkog ovčara koji je nakon rata ostao poslije švaba. Divlji pas je postao najbolji prijatelj malog dječaka, i spasio mu je život kada su vukovi napali selo. Dugo vremena mi je trebalo da poslije tog filma "zbog vukova" sam idem kući.

Snijeg još nije pao, a grad je već bio u sumaglici koja je dolazila iz hiljada Kreka-Wesso peći, koje su se stalno morale puniti visokokaloričnim ugljem koji su kopali naši ponosni rudari. Sumpor je bio preovladavajući elemenat u zraku i na momente se nije moglo disati,

a na radiju su non stop emitovali upozorenja zbog zagađenja zraka. Naša Kreka-Wesso se punila uglavnom mojom ličnom lopatom i kantom koja me čekala na istom mjestu na kojem sam je ostavio jučer, i dolazak iz škole kući značio je obavezan silazak u podrum po čumur. Razmišljajući o svom dosadnom i napornom čumuranju pitao sam roditelje u par navrata kada ćemo i mi imati termoakumulacionu peć kao Burići ili Grinovi, a oni su samo slijegali ramenima i govorili kako je struja upravo još više poskupila. Pored sumaglice koja je bila upečatljiva, ezan sa džamije koji je pozivao na molitvu se također mogao čuti za vrijeme nastave, i obilježavao je skori kraj nastave. Nekada je nastava trajala duže, a onda su još izmislili i izbornu nastavu, koja je tek trajala u nedogled. Nisam bio pametan kao neki i izabrao fizičko kao izbornu nastavu, htio sam na elektrotehniku koju sam nažalost dobio, i to kod Toze, učitelja/seljaka koji je svjež došao u grad. Govorio je: "Uuuoni đeco, pazte sadera!" i bio je kao karakter iz neke pripovijetke Branka Ćopića. Učionica kod Toze je bila i učionica likovnog, koja je bila najdepresivnija učionica. Prozori su gledali na Nemanjinu ulicu, i na zgrade preko puta. Nije imalo mnogo šta da se vidi. Bilo je mračno i tokom dana, tako da su se svjetla morala paliti kako god okreneš.

Kada napokon padne snijeg, sve postane drugačije. Padanje snijega je odvlačilo poglede tako da su učitelji imali problema da zadrže pažnju na sebi. Ja koji sam sjedio do prozora sa uživanjem sam promatrao prvi snijeg kako pada i pričinjavalo mi se da sam ja taj koji putuje kroz pahuljice, a da su one te koje stoje. Nekada je snijeg znao da pada toliko gusto da se kroz prozor nije vidjelo ništa. Veliki odmor se pretvorio u jedno ogromno grudvalište, gdje niko nije mogao proći a da na fasuje barem jednu grudvu u leđa. Oni manje sretni su znali biti "napitani". To bi trajalo sve kod se svima ruke bukvalno ne smrznu. (Pravljenje grudvi u rukavicama nije bilo tako dobro kao sa golim šakama). Bajro i Slavko, školski kućepazitelji koji su bukvalno živjeli u školskoj ložionici u koju je malo ko ikada mogao i smio da proviri, su odmah bili u akciji, lopatajući sa obaveznom cigaretom u ustima i povremenom psovkom. Za razliku od nas djece njima je snijeg značio belaj.

Snijeg je sa sobom donio tišinu, sumrak je polako prelazio u noć, i samo poneki auto bi kroz snijeg zveketao lancima i narušavao idilu. Koje god sam čizme imao bi prije ili kasnije počele da puštaju vodu, i jako brzo bi se našao u neprijatnoj situaciji. Ipak bih trčao kroz snijeg, ganjao se sa ostalom djecom. Žurio bih taj dan kući da što prije sletim u podrum, ne zbog čumura naravno, već zbog zarđalih sanki koje će podmazane lojem ili voskom svijeća sutradan u velikom parku da piče niz "Stazu Smrti" sve do novog sumraka, koji će nam svojim prisustvom dati do znanja da je vrijeme da se ide kući.

Prvi (i posljednji) ples

Odluka je pala. Idem sa "Partizanom" na školu skijanja. Mama i tata su skontali da je najbolje da se družim sa ostalom djecom, da malo razbijem svoju nepopravljivu stidljivost, da provedem neko vrijeme na čistom planinskom zraku, da me mogu rahat i bez ustezanja poslati jer su učitelji koji će voditi djecu pouzdani i stari prijatelji. Deset dana na Jahorini u

domu "Partizan" bi trebali biti dovoljni da naučim koliko-toliko stajati na skijama.

Tata i ja smo otišli sutradan u robnu kuću da kupimo opremu. Popeli smo se pokretnim stepenicama na treći sprat gdje je bila sportska oprema, a skije su se mogli odmah primijetiti jer je bila gužva oko njih. ELAN je bila kvalitetna Jugoslavenska firma poznata u svijetu, tako da su moje skije morale biti Elan (a nije ni bilo drugih). Tek su izbacili nove RC 4 pa se rulja skupila da zagleda i da se raspituje za detalje. Te skije su bile preskripe, pogotovo za početničko bavljenje skijanjem, tako da o njima nije bilo govora. Stari je iz razgovora sa prodavačem otprilike skontao optimalnu varijantu koja nije bila skupa (RM 904 model, Sprint vezovi), a rekli su da će tu na licu mesta ugraditi vezove bez doplate (pa su na kraju ipak naplatili). Probali smo i štapove dok nismo našli odgovarajuću visinu. Sasvim slučajno sam primijetio i "Ranger" skijaške kacige, i stavio sam jednu na glavu onako iz zezancije. Stari je to snimio i skontao da je to dobra investicija poznavajući moje svakodnevne i opasne vratolomije. Izašao sam iz robne kuće, naravno, sa kacigom na glavi i udarao o svaki stub da probam kako to radi. Sutradan sam od ujaka Ogija dobio nove "Uvex" brile, na kojima su se mogla mijenjati raznobojna stakla, zavisno da li je magla, sunce ili pada snijeg. Otišao sam sa mamom da kupimo novu "Toper" jaknu i plavu "Adidas" trenerku. Kupljene su mi i nove "Caber" pancerice i debele čarape firme Polzela.

Došao je i dan odlaska na Jahorinu. Autobus je čekao ispred FIS-a pa je trebalo požuriti. Spakovali su me na brzinu, napunili torbu kojećime, stari je pravio grimase zbog tristo sendviča koje je mama tajno infiltrirala u torbu kao da idem u Etiopiju, nervozu je rasla. Mama je u zadnji momenat dodala neki jednodijelni komplet koji je sama isplela koji je izgledao kao odijelo za klovna, sa velikim trapez završetcima, gomilom različitih mustri i boja, za koji sam bio siguran da ga neću obući nijednom. Sišli smo pješice do FIS-a, ja sam ponosno nosio svoju novu opremu. Dok sam stavljao skije u prtljažnik autobra stari je dodao koju kintu da se nadje za kantine. Sjeo sam u autobus i pogledom ispratio svoje nasmijane roditelje koji su mahali iz gužve.

Skijanje je bilo zaista super. Padao sam i razbijao se ali to nije bilo važno, razbijali su se i ostali. Spuštali smo se uvijek u koloni po jedan. Učitelj bi išao prvi, a onda svi mi iza njega, kao neka velika zmija. Ja sam uvijek bio na kraju, bilo je više manevarskog prostora. Tih dana sam naučio "plužnu" tehniku, pa sam postao malo hrabriji na hangovima i nisam padao svakih deset metara. Kaciga koju sam imao je bila zaista ohrabrujući detalj, imao sam više samopouzdanja. Nakon cijelog dana provedenog u snijegu vraćao sam se mokar ko čep, iscrpljen i gladan. Dom "Partizan" je bio idealan za djecu, mogli smo praviti pizdarije po hodnicima koliko smo htjeli. Čak su i kreveti na sprat bili interesantni, skakali smo s jednog na drugi, mjerili preskočene distance, razbijali se. Nekada su imali problema da nas stave na spavanje, ali kada bi svi konačno legli, umor i iscrpljenost bi nas bacili u san u djeliću sekunde.

Svaki slijedeći dan je bio sve interesantniji, već sam bio stabilan na skijama i nisam se više ustručavao da udarim po gasu. Samo me je jedna stvar plašila, a to je žičara. Momenat sjedanja u korpu je uvijek bio frustrirajući kao i nekoliko minuta iščekivanja prije samog sjedanja. Kada bi se vinuo u zrak bilo bi već lakše, krenulo se žustro naprijed prema vrhu planine. Plašio sam se i momenata kada je žičara išla zaista visoko od tla, pa sam se

jače hvatao za rukohvat. Bilo je i momenata kada je žica privremeno stala zbog kvara ili nečijeg pada prilikom sjedanja. Bilo je užasno i neprijatno lagano se ljuškati u mjestu na petnestak metara visine. Najgore je bilo kada se to desi za vrijeme padanja gustog snijega pa sve oko tebe postane bijelo i čuješ samo druge kako viču, i hvata te zima i strah.

Dani su prolazili brzo u skijanju i druženju. Stekao sam nove prijatelje, upoznao neke vojnike iz susjedne kasarne, divio se njihovim uniformama, stajao u stražarskoj kućici. Čak sam se i malo zagledao u jednu djevojčicu koju sam vidjao s vremena na vrijeme, ona je bila u drugoj grupi i na zajedničkom ručku sam gledao da sjednem što bliže njoj. Njeno lice je bilo zaista prelijepo i nisam mogao da prestanem da gledam u nju. Zaista mi se dopadala i krenuo sam da gajim simpatije ali sam bio užasno stidljiv i nije bilo šanse da pridjem i da je pitam kako se zove. Prije bih u zemlju propao. Nastavio sam da je promatram iz daljine, očekujući neko čudo.

Dan povratka se približio, i došlo je vrijeme za oproštaj od planine. Učitelji su odlučili da zadnju noć u glavnoj sali naprave igranku za svu djecu nakon večere. Donijeli su fin razglas i light show da naprave ugodnjaj kompletnim. Posudili su iz doma JNA ploče Boney M, Abba i The Beatles. Mi muški smo se lagano spremali i dotjerivali u spavaoni, svako je oblačio nešto posebno za tu večer, nešto što izgleda adekvatno za ples. Ja sam imao samo trenerku i onaj glupi jednodijelni ispleteni kostim što ga je mama u zadnji čas ubacila u torbu. Bio sam očajan, kako će izaći ko klovni ispred sviju? Ali nije bilo druge, to je bilo sve što sam imao. Obukao sam nevoljno kostim i sišao niz stepenice prema ulazu u salu. Gledao sam u pod dok sam ulazio, nisam imao hrabrosti da dignem pogled i primijetim kako mi se druga djeca smiju. Ipak sam čuo njihov smijeh i krenuo sam lagano da propadam kroz tamni i prljavi parket. Uspio sam da se dovučem do prve klupe i sjeo sam oboren glave. Sjedio sam tako neko vrijeme i onda sam lagano digao pogled i krenuo da razgledam situaciju. Preko puta mene, sa druge strane dvorane sjedila je ona, curica koju sam danima šmekao. Pričala je nešto sa svojim prijateljicama, i prstima lagano uvijala svoju svjetlu kestenjastu kosu. Ja sam zurio u nju kroz trepavice, praveći se da ne gledam u njenom pravcu.

Ples je počeo. Trebalo je izabrati partnera, lagano ga obuhvatiti oko struka i lagano se njihati u ritmu melodije. Jedan po jedan moji prijatelji su se ustajali, odlazili prekoputa i pitali djevojčice za ples. Ponekad bi neko bio odbijen uz kikotanje i obostrano crvenilo u obrazima, podsmijesi drugih su se mogli čuti. Ali ubrzo se sredina dvorane napunila parovima. Moja simpatija je iznenada ostala usamljena i gledala je stidljivo ko će njoj konačno prići i pozvati je na ples. Srce je krenulo da mi ubrzano lupa kada sam krenuo da maštam kako nas dvoje plešemo, kako se gledamo u oči i smješkamo. Neprijatnost se sve više povećavala što sam sebe više nagovarao da treba da ustanem i pitam je za ples. Na kraju svakog argumenta koji sam vodio sa sobom izletio bi neki novi razlog da ipak ne odem preko puta, već da ostanem tu i da sjedim beskonačno, dok se neko čudo ne desi i magično obriše ustručavanje koje me je proždiralo. Prošla je čitava vječnost a ja sam i dalje skupljao snagu, znojio se i lomio prste. Ako budem još malo čekao biće sve gotovo. Konačno sam stisnuo petlju, ustao sa klupe, zaboravio na svoj smiješni izgled, i odlučio da je upitam za ples. Krenuo sam nesigurno da koračam, i da u sebi preispitujem odluku

koju sam donio. Negdje na pola predjenog puta prema drugoj strani, kroz ostale parove, muziku, žamor i svjetla light show-a primijetio sam kako je neki dječak sa strane prišao njoj, nešto prozborio na uho i ona je ustala. Uhvatio ju je za ruku, onda je lagano obgrlio i krenuli su da plešu uz melodiju Beatlesa "Yesterday", da se lagano ljudiškaju i smiju, razmjenjujući direktne poglede.

Svježe torpedovan sam brzo potonuo na dno, vratio se i sjeo na klupu u nevjericu. Tu večer nisam plesao svoj prvi ples. Stid i neprijatnost koju sam osjećao nije se mogla izmjeriti, nemogućnost da zaista uradim ono što bih u tom momentu najviše želio obilježila je taj momenat. Svaki slijedeći ples u mom životu od tog momenta, ako ga bude, će biti gorak i nepotpun. Dobio sam ožiljak koji je nemoguće ukloniti, barem ne u ovom tijelu, obliku, dimenziji, vremenu i prostoru.

Pum i Adid

Jedan dan je na klupu u dvorištu došao Tipa. Bio je stariji od nas ostalih i dobro je znao šta govori. Bio je predsjednik našeg dvorišnog fudbalskog kluba "Olimp" i kod sebe u fascikli je uvijek imao sve potpisane i ovjerene ugovore svakog od nas. (Klub se prvo zvao "Mornar" samo zato jer su sva djeca imala mornarske majice [1]). Tipa nije bio standardni član raje, već se povremeno po potrebi ubacivao. Dolazio je svojoj babi u posjetu skoro svakodnevno pa je svraćao do klupe. Bio je samouvjeren, uzvišen i nekako birokratski nastrojen, išla mu je od ruke organizacija utakmica i vođenje "kluba". Nije igrao lopte baš najbolje, ali je vodio cijelu stvar pa je prirodno bio neupitan u prvoj postavi na svakoj utakmici tokom cijelog trajanja susreta.

Taj dan nam je sa ponosom pokazivao nam je svoje nove "Puma" tene, bijele kao snijeg, spremne za utakmicu sa susjednim dvorištem. Neko ga je sasvim neočekivao pitao zašto se njegove nove tene zovu Puma i zašto nije kupio Adidaske kao i svi ostali. Tipa je onda krenuo da objašnjava naširoko i nadugačko o razlozima kupovanja Puma tena, i u monologu se vratio daleko u povijest tvrtke. Tvrđio je da su nekada u Njemačkoj bila dva brata, Pum i Adid, koji su započeli zajedno biznis, pa su se negdje posvadljali usput i napravili dvije zasebne firme. Ja sam u to (naravno) povjerovao, ali kasnije sam u nedoumici otišao da to provjerim kod babe. Saznao sam da Tipa nije bio daleko od istine. Malo su se u njegovoj mašti pomiješala i izvrnula imena.

Braća su se zvala Adolf (Adi) Dassler i Rudolf (Rudi) Dassler. Kada se Adi vratio iz tranševa prvog svjetskog rata, odlučio je da krene sa proizvodnjom sportske obuće u kuhinji svoje majke. Posao je krenuo dobro. Kasnije je Adi čak napravio obuću za Jesse Owensa, koji je u njegovim sprintericama osvojio četiri zlatne medalje na igrama 1936 u Minhenu. Braća su se nakon uspjeha olimpijskih igara pridružila Hitlerovoj nacističkoj partiji i radili naporno na opštoj stvari. Ubrzo je počeo je rat i fabrika za izradu tenisica je pretvorena u fabriku za proizvodnju "PanzerSchreck" pješadijskih antitenkovskih raketnih sistema.

Saveznici su odmah primijetili mnogo veći broj uništenih tenkova od strane oružja proizvedenog u "Adi-das" fabrici. Nakon rata braća su se zaista razišla, Rudi je oformio firmu "Puma" a Adi nastavio sa "Adidas".

Teško je bilo odlučiti se za tene tih dana, pogotovo nakon Tipinog govora. Puma ili Adi-das, pitanje je sad! U raji je preovladavalo mišljenje da su model "ROM" Adidaski najbolje, bijele sa plavim štaftama (Neki su ih imali i sa crvenim). Onda su se pojavile "Trim Trab", čudna varijanta za rekreativce koje je nosio samo nespretni Zlaja zvani Fajge, koje su se stalno razvezivale dok je on padao preko njih. Ja sam po inerciji imao "Univerzalke", bijele Adidaske sa crnim štaftama, koje su bile najjeftinije, i vezao sam ih skroz oko članaka. U raji su zatim uslijedile Adidaske "Top Ten", koje su harale medju košarkašima, i bile su skupe i malo ko ih je mogao imati. Pojavile su se i plave "Handball Special". Modela i boja je bilo napretek, i svake su na svoj način privlačile ili odbijale. Ali nisu samo firme Puma i Adidas bile prisutne. Pojedinci su se pojavljivali sa "All-Star" dubokim tenama koje su polako ulazile u modu. Djeca iz siromašnijih familija su imala neke jeftine rumunske tene sa dvije a ne tri linije, što nije bilo baš prihvatljivo. Tipa je insistirao na Pumi ili Adidasu. Nisi mogao računati da ćeš igrati u prvom timu ako ne izgledaš kako treba. Dodatna linija na tenama se dodavala selotejpom, koji se ponekad u prašini znao odlijepljivati, što je predstavljalo problem.

Igralo se dosta dobrog fudbala tih dana, utakmice su se smjenjivale. Svaka raja je imala svoj stadion, a mi smo imali svoj dio parka pokraj benzinske pumpe blizu "Austrijske kuće" na kojem smo bili na "domaćem terenu". Gubilo se uglavnom, ponekad dobijalo. Prvu utakmicu smo igrali protiv raje iz Plavih Solitera (ne mogu da se sjetim kako se zvao njihov "klub"). Najbolji tim se zvao Torpedo, imao je golmana koji se stvarno bacao, a ne ko naš Šefkija (koji nas je ubrzo napustio psujući nakon katastrofnog poraza, demonstrativno cijepajući ugovor i potpisujući novi za Plave Solitere)

Nakon par dobrih utakmica kluba situacija je krenula da se zaoštrava. Mićo se pojavio jedan dan sa prvim kopačkama u raji. Svi smo blejali u njih i želili isto. Svaki klinac je slinio kod svog oca zahtijevajući kopačke, jer ih je Mićo (zaboga) već imao. Ja sam uspio da nadjem neke polovne crne Puma kopačke sa bijelom linijom i fiksnim kramponima. Uzeo sam ih na test i dao sedam hiljada dinara kao polog. Pare sam dobio od mame, i sve se moralo kriti od starog, koji nije htio ni da čuje za kopačke. Slijedećeg dana otišao sam sa kopačkama u školu i igrao utakmice na betonu. Sve se klizalo i padaо sam, ali to nije bilo važno. Imao sam kopačke. Nakon par dana kramponi su se totalno izlizali od pretjeranog nošenja, i ja sam uplakan otišao kod oca da tražim savjet. Stari me nagrdio i natjerao mamu i mene da odemo i vratimo kopačke vlasniku i da uzmemo pare nazad. To nam je pošlo za rukom, mada je prodavac protestovao kada je vidjeo da su kopačke upropastene. Nakon nekog vremena, otišao sam u posjet svojoj (baki) Nona Tini u Beograd. Ona me pitala sutradan nakon što sam stigao šta bih ja najviše volio da imam u životu, a ja sam ko iz topa odgovorio: "Adidas kopačke! Otišli smo u radnju sportske opreme na Tašmajdan i ja sam dobio na poklon nove novcate Adidas kopačke sa šest krampona, koji su se posebnim ključem mogli mijenjati.

Utakmice smo jako ozbiljno shvatali. Pobjede su bile opšte slavlje a porazi su se redovno

pretvarili u dugotrajne svadje i prepirke, krivica sa uvijek prebacivala na drugoga. Tipa je onda naredio da svako mora imati plave štucne, tako da je to bila slijedeća akvizicija za koju je trebalo na jedvite jade dobiti budžet. Lopte su se morale kupovati, koje su stalno misteriozno nestajale ili bile probušene od parkaša, koji su znali naprasno prekidati sudobnosne utakmice. Najgore su ipak prolazili golmani koji su morali da idu po nabijene lopte u žbunje, u kojem je uvijek bilo poneko govno u koje je lopta redovno upadala, koju su zatim uz psovke i jadikovke morali da vade rukama a zatim i hvataju. Tih dana je neko donio i hladni sprej za saniranje povreda, pa je svako malo neko bez razloga išao na prskanje, kao i svaki drugi fudbaler na televiziji koji se nakon jednog mlaza od strane fizioterapeuta junački dizao na noge. Nakon napornih utakmica se išlo u samoposlugu na "Deit Egzotik". Ko nije imao pare da se utali sa ostalima za flašu , taj bi samo gledao sa strane kako ostali niz grlo salijevaju gaziranu slatknu tekućinu koja je trenutačno razbijala žđ (ili bi pak otisao napojiti se u WC benzinske stanice koji je bio u katastrofalnim stanju). Ponekad bi Kemo pljunuo u flašu pa niko drugi osim njega nije htio da pije, koji bi sa podsmijehom završio sve što je ostalo u flaši. Nekada ni prodavačica nije htjela da proda flašu Deita bez kaucije, mada smo htjeli da je popijemo ispred samoposluge i vratimo odmah nakon pražnjenja.

U neka doba kramponi su se definitivno izlizali a novih nije bilo. Izlizao se i naš "stadion", koji su parkaši u neka doba uzorali i posadili na njemu još stabala. Tim se polao osipao i ostali timovi su se polako ugasili. Tipa je u neka doba definitivno nestao iz vidokruga, njegov fascikl sa ugovorima je najvjerovalnije završio u kanti za smeće. Ako pak nije, to bi značilo da bih ja sad, vezan ugovorom , teoretski bio prinudjen da igram za "Olimp" ukoliko bih bio pozvan od strane selektora. Najvjerovalnije bih umro na terenu nakon pretrčane polovine terena, ali to ne bi bio problem. Za "Olimp" je uvijek vrijedilo umrijeti.

[1] Jedne godine Sarajevo je prelavila jeftina uvozna roba: albanske farmerke i mornarske majice. Svaka mama je svome sinu ili curici kupila barem mornarsku majicu.

Blato voznog parka

Malo je ko tih godina imao i mogao parkirati auto ispod terasa na Đidikovcu. Ta mjesta su bila rezervisana ne samo za privilegovane već i za one koji su bili dovoljno jaki i neposredni da se svojim autoritetom nametnu. Ti su morali biti predsjednici kućnih savjeta, ugledni građani, ili su pak imali automobil koji niko drugi nije mogao imati. Parkiranje ispod terase značilo je mnogo manje rdje i vremenskih nepogoda koje su mogle nauditi prosječnom automobilu, mada ni svi automobili nisu bili isti.

Ispod moje terase na Djidjikovcu 9 parkirali se čika Bato , čika Esad, čika Hadžija, i Mladen Grin. Svi ostali su se smjenjivali na jednoj poziciji, a dvije su bile definitivno zauzete. Pozicija čika Hadžije, koji je bio stariji čovjek, partizan iz proteklog rata (bio je ranjen u ruku, svi smo znali kako izgledaju njegovi oziljci), je bila obezbjedjena. Imao je centralnu poziciju izmedju ostalih auta, i njegov bijeli "tristač" je bio upečatljiv. Par puta su neki nesto švrljali oko auta, vjerovatno pokušavajući da ga "ogule", a Hadžija je bukvalno u gaćama

sa pištoljem marke Luger (zarobljenog od švabe) krenuo da ih ganja po okolnom žbunju, usput simulirajući šunjanje iz NOB-a. U isto vrijeme njegov sin Ahmed je vec u podrumu rasklapao i sklapao svoje motore, koji su mu definitivno stvorili ugled (Čak me jednom provozao na njegovoj Jawi od 350 kubika.)

Sa Hadžijine lijeve strane je bio čika Bato sa svojim srebrnim Audijem, koji je bio top-of-the-line u to vrijeme (kasnije je pao novi tamno zeleni Golf dvojka). Čika Bato je bio pro-zapadno orijentisan tip i bavio se automobilima u slobodno vrijeme, tako da je njegovo mjesto bilo (pod njegovim sopstvenim prozorem) apsolutno zagarantovano. Čika Esad je imao svjetlo plavu Citroen Simku, koja je onako bespomoćno stajala pored Tristača i Audija i kupila prašinu. Esad je važio za ozbiljnog čovjeka, i njegovo mjesto takođe nije bilo u pitanju. Njegova lokacija se povremeno mijenjala, i znao je parkirati kod susjedne zgrade. To je znao koristiti Mladen Grin, koji je svog novog Peugeot-a 404 plave boje uglavnom parkirao gdje je bilo moguće. Nekada bi se jednostavno uvukao medju druge, a nekada zavrsio u blatu i snijegu Đidićkovca. Mi djeca smo obicno trčali između automobila, grabili snijeg sa zamejanih šoferšajbnih, šarali crteže po prljavim prozorima, ili jednostavno bili zapljušnuti bljuzgom ili blatom. Znali smo se podvlačiti ispod, sjediti na haubi, sve dok neko ne bi glasno zagalamio, opsovao pokoju.

Sva ta auta su na neki način utjecala na psihologiju kvarta. Njihov odlazak i dolazak, zvuk mašine, mjesto parkiranja su značili mnogo. Dolazak ili odlazak nekog auta je bila priča za sebe, svako je u određenom momentu dodavao gas, šlajdrao u blatu ili trubio familijarni signal. Svaki auto je imao svoju dušu, ma koliko je to teško objasniti. Ja još uvijek nemam auto. Davno sam odlučio da izmedju vožnje i cuganja vožnja nema šanse. Ponekad se tješim kad onako bezveze sjednem za volan nekog chevroleta ili cadillac-a iz 80tih, koji su posljednji pravi automobili napravljeni kako treba, prije nego je sve preuzele plastika. Pa i Ešpekov crveni Wartburg koji je nekada trovao zrak Đidićkovca i ispuštao čudne zvukove se danas čini izuzetno prihvatljiv i originalan.

Marijan i Sladoje

Put prema školi vodio je kroz Jug Bogdanovu ulicu. Ta ulica je meni kao djetetu tada izgledala beskrajna. Vodila je do kraja mog svijeta, koji se u tom pravcu završavao sa osnovnom školom "Miljenko Cvitković". Rijetko kad sam isao Jug Bogdanovom ulicom bez potrebe. Imao sam mnogo razloga da se tuda ne motam previše. Na samom početku ulice je stanovao Sladoje, lokalni mangup sa kriminalnim pretenzijama. Bio je zaista tup i sporo je kontao, ali je palio čvoke od kojih se glava cijepala. Izmislio je čuvene "relaksirajuce" klempe, i to mu je vjerovatno najveće životno dostignuće. Njegov najbolji i jedini prijatelj koji je često zalazio u naš kraj je bio Marjan.

Marjan je bio strah i trepet mnogih ulica i kvartova. Bio je krezav i ružan, uvijek u modricama, loše obucen. Njih dvojica u tandemu su bili najgora noćna mora. Sladoje glup i snažan, a ovaj zao, bistar i bijesan. Kradje po samoposlugama, obijanja stanova, iznuđivanje para su bile samo rekreacija i priprema za ozbiljne stvari koje su dolazile. Marjan je na svom putu prema Sladoju uvijek prolazio pored moje kuce, što me užasava-

Io. Nekada je znao zaskočiti iza ugla, ispreturnati ti džepove, udariti nogom u dupe, i kiselo se nasmijati kroz širom otvorena bezuba usta. Njega su nekada znali prebiti ko mačku, ali njemu to nije smetalo mnogo. Kao i svaka hijena koju ujede lav, negdje se sakrije u neku duboku jazbinu daleko od svijeta, liže rane i već priprema slijedeći prepad na neku ranjenu životinju ili mладунче.

Jednom sam otišao da kupim mlijeko i svojoj sestri čokoladu u prvi sarajevski "Dragstor" na uglu Danijela Ozme i Kralja Tomislava. Samo što sam zakoračio napolje sa cekerom u ruci, zgrabio me je niko drugi do Marijan, baš kao što je u tada popularnom filmu Bedanec zgrabio Kekeca i odveo ga vezanog u svoj brlog. Nazalost, nije bilo te sove koja bi, kao u Bedanecovom slučaju, izazvala nevidjen strah i natjerala Marjana na povlačenje. Našao sam se u jako lošoj situaciji. Marjan me je vukao ulicom, i nakon mozda minut dva dalje prema Drugoj gimnaziji odmah iza cvjećare ugurao u haustor. Blago sam se usr'o i krenuo da glasno plačem, a Marjan me je sočno spuc'o nogom u dupe i vršnuo: "Začepi! Budeš li se derao, prebiću te ko mačku!"

Stepenice su vodile u memljiv podrum, sa tek ponekom sijalicom od 20w. Šta će da se desi? Nisam imao kad ni da se naviknem na tamu podruma a već mi je u rukama bila lopata. Krenuo sam da po nagovoru Marjana i pod prijetnjama ubacujem čumur u nečiju šupu. Marjan se hinjski nasmijao, zapalio cigaretu i posmatrao kako ja lopatam, baš kao neki SS oficir iz ratnih filmova. Proslo je nekih sat-dva lopatanja i Marjan je izašao napolje, valjda da se popiša ili nešto ukrade sa štrika. Prilika za bijeg se ukazala. Popeo sam se na gomilu čumura i nekako provukao kroz mali prozorčić podruma, preskočio tarabe u susjedno dvorište iz kojeg sam se dokopao glavne ulice i potrčao kući (kao da me goni Marjan!). Trčao sam bjesomučno uzbrdo i nakon par krivina i probijanja kroz žbunje parka uspio sam da se dokopam svog haustora. Sav zadihan ispricao sam priču tati, koji je nakon par minuta solidnog sprinta nizbrdo našao Marjana i već mu pucao šamare. Moj stari je jedan od onih starih mangupa koji su birvaktile odrasli u FIS-u u vrijeme kada je тамо bilo teško izboriti mjesto pod suncem. Stari je bio rukometaš, jakih žilavih ruku i mogao je dobro da fizički potegne. Marjan se krivio i jaukao ali nije bilo šanse da se iskobelja iz željeznog stiska oko mišice. Stari mu je prijetio i palio čvoke sve dok ovaj nije kroz plač obećao da više neće nikada prići blizu mene. I stvarno, od tada Marjan me samo gledao iz daljine kako pijem svoju kokakolu dok se vraćam iz trgovine sa gomilom kusura u ruci. Čak mi ni Sladoje više nije palio čvoke ni klempe, već me tapšao po ramenu i kezio se nesuvislo, gurajući mi prijateljski u ruke sličice fudbalera koje je nekom zdipio samo koji minut prije.

Iza Doma Milicije

Kao klinac volio sam se družiti sa starijima od sebe, bili su pametniji i viši. Bilo je moćno biti sa nekim ko je jači od tebe i ko te može štititi od drugih ako zatreba. Povrh svega, meni djavo nikada nije davao mira, vazda sam se petljao u sve i svašta. Kad god je neko popravljao motor ja sam dodavao klješta, kad je majstor popravljao TV ja sam palio i

gasio struju, kad su radnici farbali zgradu ja sam dodavao kante sa bojom i išao po mesne doručke, cigare i pivo. Jako često sam slušao svoje vršnjake kako prepričavaju svoje dogodovštine sa starijima, i opisuju njihove podvige. Svega je tu bilo, nikada nije bilo dosadno sa odraslima. Želio sam da što prije odrastem da bih i ja mogao da radim sve što mi padne na pamet. Jednom prilikom su me pitali drugari hoću li da im se pridružim u novoj avanturi. Ide se uvečer sa starijima iza Doma Milicije da se gleda. "Šta se gleda?" pitao sam. "Gole balerine, budalo!", reče neko stidljivo sa podsmjehom.

Tih dana je mnogo predstava igralo u Domu Milicije. Program je bio zaista bogat, a sjećam se da je posebnu pažnju privukla predstava "Omer Paša Latas" sa Josipom Pejakovićem u glavnoj ulozi. Dosta raje iz kvarta je išlo da gleda predstave, imao se osjećaj da je to pozorište "naše" jer smo živjeli pored njega. Bilo je dosta baleta tih dana, što se itekako odrazilo na učestalo gledanje "predstava" iza zgrade, kroz prozor svlačionice.

Prešli smo ulicu i krenuli prema projekciju izmedju Doma Milicije i susjedne zgrade. Preškočili smo žičanu ogradi sa bodljikavom žicom na vrhu, tu su već bili Jota, Mićo, Kemo i još par likova i uveliko su kužili šta se dešava unutra. "ŠŠŠŠ! odmah su nas upozorili čim smo se pojavili. Buka je mogla sve upropastiti. Prozori svlačionice su bili prefarbani izvana i neko je sastrugao boju na nekoliko mjesta tako da se moglo komotno viriti unutra. Izmedju zgrada je bio povolik projektor tako da se moralo paziti gdje se staje. Na dnu je bilo dosta smeća, razbijenih flaša i vode, i ko god bi upao dole, ne bi se veselo proveo.

"Joj sisa, jebem ti sunce!" uzviknu potiho kroz zube Jota. "Daj da vidim!", graknusmo svi ko jedan. Počelo je guranje i bitka za jednu malu rupicu, jer su druge bile zauzete od ostalih starijih momaka, kojima nije padalo napamet da nama mladjima ustupe mjesto ni za par sekundi. Nakon dosta komešanja, došao je i na mene red i prislonio sam glavu uz staklo. Sa tog mjesta se nije dobro vidjela cijela prostorija, vidjeo sam samo dva metra ispred sebe prema dole, gdje je jedna starija podebela gospodja u čipkastom grudnjaku i velikim gaćama sjedila na stolici i gledala se u ogledalo sa mnogo žarulja. Drugi su imali mnogo bolje poglede i moglo se vidjeti mnogo više i dalje. Gledali su kako balerine izlaze ispod tuša i brišu peškirima vodu sa ledja, grudi i naravno, izmedju nogu. Stvar je kulminirala i uzbudjenje je sviju zahvatilo.

"Jes' mi se napuc'o!" reče jedan od starijih, pokazujući prstom na ispuštenje na trenerci. Meni nije bilo jasno o čemu se radi, za mene nije bilo nikakve logike u svemu tome. U neka doba neko je iz zajebancije glasno graknuo ne bil' iz pakosti zajeb'o sviju: "DAAAJJJJJJ SISSEEEEEEE!. Neka balerina je vršnula i krenula da urla odozdo. Svi smo se usrali i krenuli da panično preskačemo ogradi i bježimo u mrak Điđikovca. Onda smo sjedili na klupi i smijali se onome što smo vidjeli. "Predstave" nisu trajale dugo poslije toga, počeli su da dolaze oni mnogo stariji i da donose neke kurtone. Došla je i milicija i stvar je bila gotova. Prozore su zatim prefarbali iznutra.

Nakon toga se išlo sa starijima viriti u napušteno obdenište "Mladen Stojanović" (sadašnja Francuska ambasada) gdje su u neka doba počeli da dolaze parovi koji nisu imali gdje da se "druže". Mi smo čekali ispred obdaništa dok neki par ne bi ušao unutra, pa smo se za-

tim lagano ušunjali za njima i slušali šta to oni rade. Nakon nekog vremena i to dosadi, pa smo obično razbijali flase od zid dok su ovi ležali polugoli na kartonskim kutijama. Onda bi nas muški akter zaganjao i to je bila super avantura, mada bi neko znao biti uhvaćen i popiti pokoju pljusku. Sve je to bilo jako zabavno dok nije opet došla milicija, sve rastjerala i udarila lokot na vrata.

Organske jufke “Vardar”

Narod je uvijek volio jufku u jufkarnici “Vardar” koja je do rata radila u Skerlićevoj ulici prekoputa ženskog akušerskog dispanzera. Vlasnik je bio oniži brko porijeklom iz Makedonije. Bio je i vlasnik crvenog stojadina sa spojlerima i raznoraznim naljepnicama inostranih firmi koje su proizvodile motorno ulje. U gornjem uglu šoferšajbe je bila velika zelena prozirna naljepnica “Turbo”, a volan je bio presvučen rutavom ovčijom kožom. Iza gepeka je mahala ruka sa nekim natpisom dok je auto bio u pokretu. Auto je uvijek palio iz prve, i uz bučan start puštao je brko dušu jadnom stojadinu, koji se uz veliku patnju propinjao i hvatao karburatorom zrak dok je pedala za gas bila pritisnuta do kraja, a gume slajdrale ispaljujući kamenčiće i oblake prašine.

“Vardar” je tih godina odlično poslovaо. Svaki dan je bila navala na jufke, koje su se konstantno razvlačile na velikom okrugлом stolu koji se mogao vidjeti kroz uvijek otvoreni prozor. Unutra se uvijek cvario jedan radnik krupnih crnih ociju sa gustom tapiserijom na prsima i zlatnim lančićem oko vrata, koji je go do pojasa brzim i fascinantnim pokretima razvlačio tjesto, koje je sasvim sigurno natapao sopstvenim znojem. Mi djeca smo ga znali zajebavati, a on je ponekad nervozno poskočio kao da nas hoće zaganjati, a mi smo iste sekunde udarili u paničan trk u suprotnom pravcu, plašeći se jufkara u pokretu .

U neka doba brko je skontao kako bi dobar posao moglo biti pravljenje korneta za sarajevske slastičarne. Nabavio je poveliku mašinu koja je mogla u isto vrijeme pri velikoj temperaturi ispeći 50 korneta. Uskoro se iz daljine mogao čuti prodoran zvuk šišteće pare, koja je kao iz neke lokomotive pod velikim pritiskom izbjijala iz maštine, da bi u slijedećem potezu brke gomila korneta bila izbačena u kartonsku kutiju na podu, koji su zatim slagani jedan u drugi u do plafona visoke gomile. Mnoge slastičarne su se kod njega snabdijevale. Korneti su se mogli kupiti i na malo, i bili su jako jeftini, tako da smo mi djeca dolazili da kupujemo gomilu korneta kada nije bilo dovoljno para za sladoled kod Bajramovića na uglu kod Druge gimnazije. Korneti su bili svježi i zaista ih je bio merak grickati.

Jedne godine navala je postala još veća, cijeli grad je pricao o zlatno žutim jufkama u “Vardaru”. Svi su se ibretili boji jufke i mogućoj količini jaja koje je brko nesebično krkao u jufke. Redovi su postajali sve veći sve dok se jednog dana nije pojavio plavo-bijeli stojadin sa upaljenom rotacijom iz kojeg su izašla dvojica brkatih milicionera, koji su velikom brzinom izveli brku jufkara sa lisicama na rukama i zatim udarili po gasu milicijskog stojadina, koji se uz veliku patnju propinjao i hvatao zrak dok je pedala za gas bila pritisnuta do kraja, a gume šlajdrale ispaljujući kamenčiće i oblake prašine.

(Ispostavilo se kasnije da je sanitarna inspekcija u jufki otkrila tragove polikolora.)

Klupa za sve nas

To mjesto se nekako samo od sebe nametne po nekim prirodnim, društvenim, ekonomskim, raznoraznim mjerilima. Ljudi su se od pamтивјека okupljali oko nečega: oko vatre, pokraj vode, u pećini, ispred piramide. Gradovi su nastali tako što su se ljudi okupljali oko zajedničkog interesa ili pak plodnog tla, dobre vode, pogodnog geografskog položaja, na važnijim putevima ili pak sigurnim uvalama i vukojebinama gdje se narod mogao zaštititi od nadolazećih vojski ili opakih boleština. Ljudi se okupljaju i na određene dane, slave što se slaviti treba, okupljaju se da nekoga isprate na onaj svijet, da na ovaj svijet nekoga dočekaju. Vjenčanja, koncerti, večeri poezije, protesti, parade, kafane, razloga za okupljanje će biti dok je svijeta i vijeka. Mi smo se na Đidićovcu uvijek okupljali na klupi ispod breze između (nekadašnjih) brojeva 5 i 9 bez nekog osobitog razloga.

Na klupi su birvaktile prvo sjedili i pričali penzioneri; babe i dede, donosili šamarlice da na njima mogu spustiti džezvu sa kafom i šećerluk dok sjede i pričaju i puše cigarete. Na klupi su mame djeci (nama) iznosile šnite kruha namazane "Gavrilović" paštetom, jer je djeci bilo slađe jesti u društvu druge djece. Po klupi su se vozili autići i slagale lutke. Na klupi su se mijenjale pelene, prljava odjeća, sa klupe su roditelji posmatrali djecu kako se igraju u plitkom bazenu na sredini igrališta. Na klupi su se u večernjim satima mogli vidjeti parovi kako se ljube. Klupa je vremenom postajala sve posjećenija i struktura onih koji su je koristili se vremenom mijenjala. Klupa je čak postajala žrtva iživljavanja povremenih upada vandala i jalijaša koji su lomili i čupali grede, a jadni parkaši su uvijek morali da je uporno i stoički popravljaju i farbaju.

Svaki dan bi neko prvi sjeo na klupu a ostali bi se lagano skupljali kako se kome ćefne ili kako koga puste roditelji napolje. Tlo oko klupe je od silog tabanja nogama i pljuvanja postalo totalno ogoljeno od trave, a sve naokolo prekriveno opušćima i ljuspicama od košpi. Prašina oko klupe je ljeti bila nesnosna dok se igralo lopte i moralo se sve posipati vodom, a sjemenke koje su padale sa breze su uvijek svemu davale neku svijetlozelenu nijansu. Biljne uši su stalno padale sa lišća na naše glave i morale su im se paliti čvoke i klempe. Klupa je služila kao gol dok se igralo glasno fudbala (uprkos protestima komšija), služila je i kao podloga za sto za stoni tenis, šperploče ukradene sa gradilišta. Na njoj su cugali stariji momci, na njoj su i dalje kasno u noći parovi vodili ljubav (i ostavljali sve više upotrebljenih kurtona ispod nje). Po klupi se pišalo, sralo, skakalo, na njoj se spavalо, u klupu su se gasili čikovi, urezivala imena. U neka doba su i radnici sa obližnjeg gradilišta, moleri Durmo i Bodo na njoj rezali kruh i palili vatru ispod da bi podgrijali "Haše" ili "Govedi Gulaš", zatim bacali u obližnje žbunje prazne čase od jogurta i okorke "parizera". Kese je

znao da se baci sa klupe kroz zrak kao gepard (sa poprilične udaljenosti) i da se napokon na kraju leta uhvati rukama za isturenu granu breze, na zaprepaštenje nas ostalih koji nismo mogli vjerovati njegovoj snazi i majmunskoj vještini.

Klupa je korištena kao startna pozicija za maraton na našim dvorišnim "olimpijskim igrama" koje smo dvaput godišnje održavali. Na klupi su se mijenjale sličice fudbalera, igrala poklapa, slike-bijelo-pola-cijelo. Na klupi se i kockalo, igralo šaha i domina, ispred klupe su se igrali klikeri. Klupa je služila ko generalštab prilikom napada na "Adnanovce", susjedno dvorište u Skerlićevoj, koje smo (mi "Điđikovci") napali nekoliko puta sa bocama napunjениm prašinom koju smo rukama skupili oko klupe. Zimi smo igrali hokeja kada se ispred klupe smrzne velika bara, a klupa je ponovo postajala gol. Na klupi se nije mogao igrati pucomet (stolni fudbal) jer je teren zbog nepravilnih greda postajao neravan, pa se moralo igrati na simsu obližnjeg haustora (to je bila jedna od rijetkih aktovnosti koja nije zahtijevala klupu). Jedini je Jota imao pucomet-stadion s reflektorima na baterije pod kojima se moglo igrati do kasno u noć. Jedino je on znao igrati sa puknutim fudbalerom koji je umjesto federa imao neku gumu, i sa njim je sa velike distance postizao golove koje je proslavljao sa uzvikom "Kustudić!!!", imenom fudbalera koji je bio standardni prvotimac Rijeke u to vrijeme, koga je Jota jako volio.

Sa klupe su Bure i Kemo konstantno dobacivali prolaznicima i podjevali koga su stigli. Frustracije koje su izazivali su bile stvarne. Svi su se plašili da ih njih dvojica ne ufate u pilanu, bolje je bilo izabratи neki drugi put do kuće nego proći pokraj njih. S druge strane, Kemo je ganjao svakoga oko klupe da ga spuca nogom ko god ga je nazvao nadimkom "Karamedo" , za njega lično uvredljivim. Na klupi je tih dana Mićo svirao "Smoke on the Water" na prvom (lažnom) "Fenderu" nasuho bez pojačala, na divljenje svih prisutnih. Pokazivao nam je i svoje nove ploče koje je naručivao iz Londona, koje je kasnije presnimavao raji za lov.

Mnogi su tih dana otišli na "Hipi klupu" u veliki park, neki kasnije na klupe u Vilsonovo. Klupa je postepeno postajala sve usamljenija, više nije bilo djece da na njoj prave pizdarije, više nije bilo parova iz medicinske i trgovačke škole da na njoj nespretno vode ljubav. Povremeno su dolazili neki da duvaju "Sintelan", da motaju džointe, vrište glasno. Povremeno se kuhao i rokao heroin, na klupi se kljucalo i povraćalo. Klupa je postajala sve gora i gora i sve manje posjetilaca je dolazilo da sjedi na njoj. Onda je kao šlag na tortu došao rat, i prva granata koja je pala na Điđikovac je udarila u brezu iznad klupe, skoro prepоловивши drvo. Sama klupa je totalno izrešetana gelerima i do kraja upropastena. Sva sreća pa je klupa bila zaboravljena, prevaziđena i odbačena i da taj dan нико nije sjedio na njoj. Ukrzo je došla zima i klupa je bila jedna od prvih žrtava hladnoće. Neko je tokom noći izbio ranjene grede, odnio ih kući, iscijepao i naložio.

Hipi klupa

Prije popodnevne nastave u školi mama me ponekad vodila u novoizgradjenu robnu kuću "Sarajka" na pečenu piletinu. Piletina je zaista bila ukusna i vrtila se na velikoj rotiseriji, sa koje se mast cijedila u potocima. Miris pečene piletine se širio cijelom robnom kućom i bilo je teško ne svratiti u prizemlje, u prvi veliki sarajevski supermarket, koji je jedini imao velike korpe na točkovima, koje su pojedinci gurali ispred sebe čak i kada se kupovala samo čokolada ili parizer. Jednom prilikom smo stajali u redu za piletinu pored Žarka Varajića, poznatog cetra sarajevske Bosne, koji je izgledao nevjerojatno visok sa moje tadasnje perspektive. Od njega sam dobio autogram kojeg sam isti dan izgubio medju papirnim salvetama kojima se sa obraza brisala pileća mast. Obično bi smo sa vrućom piletinom sjeli na "Hipi klupu", koja je tih godina bila puna krcata mladeži koja je tu trazila drustvo i razonodu.

"Hipi" klupa, dužine 20 metara, je sagrađena na početku velikog parka, a prekoputa poznate kafane "Park", često farbana tamno-zelenom bojom od strane parkaša, koji nisu uvijek stavili prolaznicima do znanja da je klupa tek ofarbana, pa bi se poneko "upecao" i dobio par zelenih štrafti preko pantalona. Bilo je tu svakakvih likova, odrpanih čupavaca sa okruglim "Lenon" cvikerima koji su stalno nesto dimili, parova koji su se bezrazložno ljubakali i valjali po travi, brkatih milicionera koji su podozrivo posmatrali one sa ofucanim jeans jaknama sa ispisanim znakovima "Peace" i "Doors". Mnogi su stalno dizali dva prsta u zrak kada su se pozdravljali, i koristili neke nove riječi kao sto su "nafurati", "trip", "spid", "haj", "dzoint". Tata je kasnije rekao da je to sve goli "Hash", a neke komisije bi sav taj "prozapadni šljam" pobile i bacile u jarak.

Hipi klupa je bilo mjesto na kojem je trebalo biti viđen, mjesto gdje se dolazilo iz najudaljenijih dijelova grada. Neki bi slučajno sjeli na klupu pa bi se "provalili", bili bi postovjeceni sa onima što tamo sjede pa je poslije trebalo dokazivati suprotno. U neka doba su i viđeniji građani poceli da tu svraćaju, poznati muzičari i intelektualci. Debate su se vodile tih dana o tome kuda ide naša omladina. Čak se i Balaševic tih dana oglasio svojim stihovima :

*Sumnjuju neki da nosi nas pogrešan tok
Jer slušamo ploče i sviramo rock
Al' negde u nama je bitaka plam
I kažem vam šta dobro znam
Računajte na nas!*

Par generacija se tu smjenjivalo dok konačno "Hipi klupa" nije izašla iz mode, pa su klupu pohodile samo curice iz Trgovačke škole koje su tu svraćale na svom putu prema dalekim gradskim predgrađima. Kada sam poodrastao i ja sam se smatrao za "hašišara" (mada se nisam drogirao) i bilo mi je žao što sam propustio zlatne dane "Hipi klupe", stigao sam na kraj partija. Hipi klupa je obilovala raznim likovima. Lik koji se svakodnevno mogao sresti je bio poznati hipik Haug. (Neki su govorili da je jednom uzeo previse tripova pa je "ostao" na njima). Bio je pomalo hiperaktivan, kalemio cigaretu na cigaretu, sa svima je bio dobar.

Nosio je jedne te iste jeans pantalone i jaknu sa mnogo prišivenih hipi simbola. Sve to je on posmatro kroz velike tamne naočale, kroz koje nikad nisam uspio da vidim njegove oči.

Pored Hauga i ostalih popularnih hipika svakodnevna pojava na Hipi klupi je bio Aco. Čovjek u svojim ranim šezdesetim, onizak i pročelav, poguren i sa zrikavim ocima, je bio blago poremećen. Nije nikad ništa govorio osim kada bi prilazio djevojkama da ih nešto pita.

Pitanje je uvijek bilo isto: "Oprosti, mogu li malo da ti češljjam kosu?". Naime, Aco je imao (seksualni?) fetiš na žensku kosu, i ponekad bi neka djevojka dopustila da Aco odradi svoje. On bih onda izabrazio jedan od pedeset češljeva koje je imao u unutrašnjem džepu, i sa nevjerovatnim uživanjem je krenuo da češlja, češlja, i češlja, sve dok ženska osoba ne bi prekinula seansu i skinula prezadovoljni izraz sa njegovog lica. Acu bi ponekad zajebavala djeca, a neki bi ga tjerali od hipi klupe, govorili mu svašta. On bi se samo udaljio uzdignute glave, i otišao do obližnjih klupa s druge strane parka, u potrazi za novom djevojkom duge plave kose, za novim zadovoljstvom.

Ubrzo je stigao hevi-metal, pa sam se radije vukao po baščaršiji tražeći željezne nitne za namještaj i toke koje bih prišivao na svoju plavu džacku kecelju odrezanih rukava ili pak JNA kaiš od starog. Bio sam ljubomoran na one u raji kojima su roditelji dopustili da nose hevi metal-narukvice na ruci. Bio sam osuđen samo na bedževe loseg kvaliteta koji su se poručivali od nekog tipa iz Gornjeg Milanovca.

Kasnije sam, u nedostatku para za cuganje u kafani, dolazio na "Hipi klupu" sa društvom da popijemo naiskap flašu najjeftinijeg bijelog vina "Ikan" na putu prema diskoteci "BB". Nekada sam na toj klupi znao provesti i dobar dio noci, kada bi se pretjerala sa konzumacijom alkoholnih pica.

Klupa, to jest kameni dio, je jos uvijek tu (u nedostatku drveta za lozenje ljudi su u ratu poskidali drvene grede sa klupe i kroz metke i granate ih prtili u svoje hladne stanove). Mozda će jednog dana neka nova generacija klinaca otkriti "hipi klupu" i tu provoditi dane i godine, možda će se gradske vlasti sjetiti i vratiti drvene grede nazad i sacuvati od nes-tanka mjesto na kojem se mnogo toga desilo što nikada nećemo saznati.

U posjeti...

"Hajde udji, šta se stidiš...On te čeka u svojoj sobi...Evo papuče su ovde...Koje ćeš?... Ove su malo manje i imaju rupu ali valjaće ti", kaže manje više svaka domaćica na svakim vratima svakog stana u koji sam ikad pokušao ući u Sarajevu. I čim se otvore vrata odmah te neumitno zapljesne snažan topao talas iznutra koji je kombinacija teške omore koja se sastoji od razlicitih paleta mirisa: od toga šta se tog dana našlo na šporetu (i svih prethodnih decenija), jeftinog jednobojnog itisona prostrtoga preko hodnika, naftalina, kreme za cipele, eventualne memle ili pak kiselog kupusa ako je omanja kaca bila ispred vrata u nabrzaka sagrađenom metalno/staklenom, u crno obojenom predvorju, koje su neki lju-

di sebi napravili sa ili bez dozvole kućnog savjeta. Sve vješalice na početku hodnika su uвijek bile iste, sa jako malim varijacijama. To je bila neka kao polu-stalaža od iverice presvućene plastičnim motivom nekog loše odštampelanog egzotičnog drveta, sa nekoliko ladića na dnu za četke i kreme, velikim prostorom za vješanje jakni i kaputa na kuke u sredini i ogledalom u pozadini, koje je redovno bilo totalno blokirano, i da bi čovjek video barem malo svoj odraz morao bi računati na gornje uglove koji su ipak bili povisoko za većinu ljudi. Jedina pristupačna stvar je uвijek bila velika kašika za cipele ugradjena u komad trske koja je na drugom kraju imala plastičnu ruku za češanje po ledjima, koju niko nikada nije koristio. Na zidovima honika su najčešće visili suveniri: Mostarski most, spomenik na Kozari, frula ili dvojnice, kupljeni gobleni, eventualna tapiserija Plitvičkih jezera ili stalak sa telefonom i telefonskim imenikom, koji je nekada znao biti dio stalaže za papuče i cipele. Svaki hodnik je imao plafonjeru u kojoj je samo jedna sijalica radila. Sijalice su bile lošeg kvaliteta i nikom se nije dalo da stalno mijenja samo jednu, već se čekalo da obadvije crknu pa da se tek onda neko s mukom popne na šamarlicu od sklepanog drveta i promjeni obadvije sijalice od 60W, očekujući medalju nakon obavljenog posla. Ako je neko baš bio entuzijasta, onda je iznutra očistio sve one silne muhe i komarce koji su godinama osamljeni umirali unutra. Hodnik je uвijek obilovao raznoraznim štekerima za ostale prostorije, a najupečatljiviji je uвijek bio onaj za kupatilo. On je uвijek imao barem jednu sijalicu upaljenu (koja je uвijek žmirkala), radio je bojler ili pak veš-mašina. To je bio i naviše korišten šteker u kući i oko njega bi zid bio najprljaviji i najmasniji. Najinteresantnije je da je taj šteker uвijek imao utičnicu koja nikada kod nikog nije radila. Naravno, svaka kuća je znala koji šteker je za što, jer bi se desilo da umjesto svjetla upalite grijalicu, pa vas je domaćin morao upozoriti koji šteker da pritisnete, ako to već nije uradio za vas.

Muzika iz veš mašine je bila redovna uvodna simfonija na ulasku u stan, pogotovo ako je program bio na zadnjoj etapi "centrifuge i tokate u D-molu". Nekada bi domaćinima to bilo malo neprijatno pa bi se iz kupatila čuo onaj reski zvuk energičnog okretanja velikog gumba i nagli prestanak rotacije. Veš mašina je i dalje pumpala prljavu vodu kroz gumeno crijevo napolje u kadu, pa se na kraju čulo i isisavanje zraka iz slivnika prilikom odlaska zadnjih litara prljave vode iz kade. Naravno, miris veš mašine je takodjer bio dominantan, pogotovo one velike tople gumene cijevi za odvod iz mašine, koja se nekada znala kao piton otognuti od kanafe kojom je bila labavo svezana za slavinu, pa je znalo biti poplave. Srećnici koji su imali odvod na sredini kupatila su imali manje problema u tim situacijama. Veš mašina je uвijek bila pretrpana svim i svačim; četkama za kosu, viklerima, neseserima, raznom kozmetikom, starim rđavim "Gilette"žiletima vraćenim u pakovanja, iskoristenim čačkalicama za uši, spužvama i ostalim pizdarijama, a na njenim uglovima su bili tragovi istopljene plastike od dogorjelih cigareta. Iznad veš mašine je bio ormarić sa ogledalom, koji je takodjer imao u sebi šteker za aparate za brijanje koji nikad nije radio. Kada se otvore vrata sa ogledalima unutra je uвijek bilo svega; starih četkica za zube, iscijedjenih pasti za zube, tampona, "Brion" "Ralon" i "Pino Silvestre" kolonjske vode, hansaplasta, pinceta i ostalih pomagala za ljepotu i brijanje. Lavabo je takodjer uвijek bio tipski, mada je stalak za sapun uвijek bio drugačiji, koji je uвijek "sam od sebe" upadao unutar lavaboa. Sapun nikada nije bio usamljen, jer je redovno bio zgnječen zajedno sa ostatcima prethodnog sapuna, i tako unedogled. Stalak za ručnik je imao barem tri grane za tri različita peškira, mada je uвijek visio samo jedan. Bojler je uвijek bio kao neka avionska

bomba koja je ispuštalala čudne zvukove. Bilo je uvijek neprijatno leći u kadu punu vode sa tim ogromnim i teškim eksplozivnim bojlerom iznad glave koji je visio na par rđavih šarafa. Pločice po kupatilu su redovno bile obljepljene dječijim naljepnicama, ponekad i sa malim samoljepljivim vješalicama za male guzne peškiriće. Toalet papir je dugo vremena bio konfuzna stvar jer su bila dva tipa; ovaj obični u rolni i onaj stari takozvani "Krep" papir u listićima. Neke kuće su imale stalke za krep pa su rolne stavljali na vrh, ili su pak imali stalke za roll papir, pa su krep stavljali na vrh. U svakom slučaju, papira je ipak bilo dovoljno samo kada gosti dolaze, nije bilo improvizacija od salveta ili papira za umotavanje poklona.

Ulazak u dnevnu sobu iz hodnika kroz velika zamagljena staklena vrata je uvijek bio neprijatan, jer niko nije htio da se pozdravlja sa cijelom familijom prijatelja kojeg si posjećivao. Htio si samo da što prije strugneš u sobu neprimijećen, ali to nije bilo uvijek moguće. Trebalо je u najboljem slučaju razmijeniti par rečenica sa ukućanima koji su se zatekli, ili pak se upoznati sa nekim nezainteresovanim komšijom koji se takodjer zatekao na kafi. Prostorija je naravno bila zadimljena od cigareta, prozor obično nije otvaran osim ako grijanje tog dana nije bilo osobito pretjerano, što se znalo ponekad dešavati u stanovima sa centralnim grijanjem. Taj zvuk vrele pare koja lagano pišti iz ugla sobe se zaista odmah mogao čuti. Ako nije bilo centralnog, neko stariji je uvijek sjedio na termoakumulacionoj i nešto drkao oko termometra.

Nije bilo stana koji nije imao neke slike na zidu. Debeli zlatni ramovi su bili obavezni kada su u pitanju Berber, Zec, Jelkić i mnogi drugi umjetnici, mada su i njihove reprodukcije također imale identične zlatne ramove. Ponekad bi bilo i nešto naivnog slikarstva nepoznatih umjetnika, scena sa sela ili mora, a i poneki slabo uramljeni ulični potret olovkom za 5 minuta. Fotografije su bile rijedje na zidu jer su imale posebna mjesta na kredencima ili regalima. Svaki kredenac je imao obavezne komplete za čaj ili kafu koji nikada nisu bili korišteni. Tu je uvijek bilo sitne keramike, obavezni olimpijski "Vučko" čokalji i medalje, mini-jaturna skulptura foke za mediteranskih igara u Splitu 1977, skakavac sa ping/pong lopticom sa SPENS-a, prvenstva stonog tenisa u Novom Sadu. Znalo je biti i nekoliko značaka sa balkanskih atletskih igara u Sarajevu utaknutih u neku spužvu, a sve to postavljeno preko komplikovanih ručnih radova koje su isplele domaćice ili su pak kupljeni na pijaci. Tepih je također bio obavezan, što više boja i motiva je bilo poželjno (što manje bijelih), a mrlje od prosute kafe ili ulja su se u to vrijeme brašnom skidale i izbijale, što nikada nije funkcionalo kako treba. Nesretnici su morali klopati i prati čilime redovno, jer ni usisivač nikada nije radio kako treba, papirne vreće za njih je bilo teško stalno prazniti pa lijepiti nazad selotejpom jer ih nije bilo za kupiti. U svakom mometu u zgradu je neko usisavao kuću, tako da taj zvuk je bio prisutan kako god okreneš.

Kada već sjedneš za stol sa roditeljima svog prijatelja i ako si baš prinudjen na to, onda moraš biti nasmijan i fin i sakrivati poderana koljena i bedževe. Nemoguće je odbiti sok na razmućivanje ili hurmašicu, dok je na televiziji drmala neka glasna glupost koja odvlači pažnju. Takodjer nije poželjno gurati ruke ispod stola jer ima pojedinaca koji ne znaju šta će sa slinama slučajno iskopanim iz nosa. Samo ih brže bolje otaru, nadajući se da su to napravili neprimijećeni. One se kasnije svrdnu i u najboljem slučaju otpadnu, ali u najvećem broju slučajeva ne. Poneko mlađi zalijepi i žvaku. Sečija ili kauč su obavezno

prekriveni nekim drugim materijalom da se originalni ne bi rabio. Rubovi kauča su se redovno cijepali od upotrebe i nekada su ljudi znali stavljati manje ručne radove preko neuglednih detalja. To nikada nije funkcionalo jer su oni stalno padali. Nekada su se ruke znale same od sebe zavući u procjep kauča i dotaknuti dno, gdje je uvijek bilo neke prljavštine, poneki novčić ili pak hemijska olovka. U rijetkim slučajevima je novčić bilo teško neprimjetno izvući ispred očiju domaćina pa je bilo umjetnost ne napraviti nikakvu grimasu.

Glavna soba je uvijek imala poluotvorena vrata od sobe gdje je polumraku boravio deda ili baba. Kroz procjep se uvijek moglo vidjeti lice stare osobe kako leži na svom krevetu, ogrnuta kućnim mantilom na okomite bolničke štrafte i kako beživotno pilji u zid ili pak čita novine, eventualno gleda crno/bijeli televizor koji je iz glavne sobe nedavno prebačen nakon dolaska novog "Grundig" televizora sa 8 kanala koji su se aktivirali na dodir. Luster u glavnoj sobi je takodjer bio čudnovata kombinacija sijalica koje rade ili ne. Neki lusteri su bili pravi aerodromi za muhe, koje su uvijek zujale i vrzmale se naokolo. Ormarić za reprezentaciju je uvijek bio poluotvoren i bio je uvijek pun praznih kutija od boca viskija ili punih boca raznih sokova u kojima nije bio sok. Svaka od njih je imala svoju malu naljepnicu sa imenom rođaka od koga dolazi ili bi pak nešto misteriozno bilo našvrljano na samoj boci. Pepeljare na stolu su uvijek bile na centralnom mjestu i neki su imali one koje se same zatvaraju-otvaraju na pritisak na dugme da čikovi ne bi smrdili.

Odlazak u sobu osobe koju si došao da posjetiš je pravo olakšanje. Sve se iznenada mijenja, već se ukazuju prvi posteri "Vatrenog Poljupca", "Vajte" i "Tosca 15" zvučnici. Drma "Iron Maiden" i light show je napravljen od čaša za jogurt. Svuda naokolo su razbacane školske teke, prljave čarape, stare igračke, žice i joysticks od "Commodore 64". Na kompjuteru se ne može igrati tek tako jer se mora sačekati vrijeme kada nema nikoga u dnevnoj sobi da bi se kompjuter priključilo na televizor. Tu se nalazi i krstasti šrafciger za korigovanje glave na kasetofonu kompjutera, i gomila najnovijih programa na ORWO, AGFA i IPLAS kasetama. Ispod kreveta su časopisi sa drkomaterijalom, prazna kutija od najnovijih adidaski, klizaljke "hokejke", i kojekakve presvlake za auto. Preslušavanje najnovijih albuma traje neko vrijeme, a na akustičnoj gitari sa polomnjеним šarafima za štimanje se pokušava skinuti poneki rif. Ormar je prelijepljen fotografijama raznih muzičara a na vrhu ormara se nalaze ukrasi za jelku, kofer sa morskim stvarima, a pored ormara skije, zastava FK Sarajeva i stare roletne koje je davno trebalo baciti. Na policama se nalaze knjige uglavnom nepoznatih autora dobijenih za rodjendan, enciklopedije i atlasi, gramofonske ploče i ruski "Zenit" fotoaparat.

Parket se izdigao na mjestu gdje cijev od centralnog grijanja ide prema komšiji, i stalno pucketa od promjene temperature zavisno od protoka tople vode. Cijev je prefarbana mnogo puta i toplota bijelu boju nakon nekog vremena pretvori u žutu, koja onda kreće da se guli i otpada i onda se sve to ponovo farba. Izmedju parketa se godinama skuplja prljavština i kada se iščačka šrafcigerom mogu se naći špenadle, dlake, nokti, pa čak i šibice. Na prozorima se nalaze umotane plahte da hladnoća ne bi ulazila ispod prozora koji slabo dihtuju. Ponekad bi neko zalijepio samoljepljivu spužvu koja bi se jednostavno presamtila pri otvaranju prozora i ne bi bilo više nikakvog efekta. U sobu gdje spavaju

roditelji se obično nikada ne ulazi, mada se i unutra ponekad zrakne i ugleda se spavačica prebačena preko stolice, fen na krevetu, kravate kako vire iz zatvorenog ormara, relativni nered.

Rijetko kad bi se ulazilo u kuhinju koja je uvijek bila identična u svakoj kući. U njoj je uvi-jek bila neka aktivnost, nešto bi se peklo ili kuhalo, sjedila bi komšinica i uz cigarete i kafu prepričavala cijene sa pijace. Vrh ekspres lonca je furao ukrug kao sumanut i šištao na visokoj frekvenciji, dok je svjetlo iz rerne govorilo da se neka aktivnost dešava i unutra. Prozori su bili zamaglijeni, i voda sa njih se cijedila na uginule biljke u saksijama. Svježa fasunga se još nalazila na podu i trebalo je sve to ugurati u špajz. Paprike se moraju ispeći i oguliti za ajvar, krompir mora da ide u podrum, posut "Tuberajtom", novim sred-stvom protiv truljenja krompira. Tu je i izlaz na balkon, na kojem je već svježe prostrt veš iz zadnje odrđene mašine, koji ponekad u zimskim mjesecima zna da miriše na dim i sumpor. Balkon je pun kesa sa smećem spremnim za kontejner, na njemu se nalaze stare sanke, alat, sjekira, masni roštilj, mrtva kornjača, metla i sanduk sa čizmama, uprtičima i uniformom za rezervu. Na balkonu je i antena, prekrivena ptičjim govnima, koja je već poprilično kliznula prema dole i umjesto na Hum gleda na Trebević. Na simsu balkona je gomila drvenih štipaljki i poneka saksija sa takodjer uginulom biljkom i nekolicinom opušaka i šibica uguranim u zemlju.

Flashbacks

Postoje različiti mirisi koji vraćaju unazad, daleko u mladost u momente kada su zapisani u sjećanje. Nekoga u mladost vraća miris svjezeg kruha ili pak novog automobila, miris papirnih novčanica ili baby pudera. Prije neki dan sam u jednoj bolnici osjetio miris identičan trpezariji u svom starom obdeništu gdje sam zajedno sa ostalom djecom doručkovao jetrenu paštetu namazanu na kruh uz čaj od kamilice. Stajao sam neko vrijeme kao skamenjen i neprestano mirisao zrak par minuta, njušio kao pas, uživao u mirisu kojeg ni-sam osjetio 35 godina, bio totalno općinjen i zanesen. A bio je svjež kao da sam se u tom momentu nalazio u obdaništu okružen ostalom djecom.

Mnoge mirise je lako osjetiti ponovo. Sapun za djecu "Nevena-Leskovac" se može kupiti i dan danas, i on vraća unazad u toplinu male plastične kade u kojoj su nas roditelji kupali. Miris automobilske gume vraća unazad u prodavnicu "Sava-Kranj" koja se nalazila pokraj slastičarne "Oloman", u koju sam išao sa tatom da kupim novu gumu za bicikl. Miris mora i plaže me nosi na Lopud 70'tih, a miris luke nazad u Dubrovnik, gdje se čekao trajekt. Miris lanenog ulja oživljava asocijacije na atelje mog pokojnog ujaka - velikog slikara Marija Mikulića, a miris pokretnih stepenica na robnu kuću "Sarajka". Miris tigrove masti je rezervisan za sobu moje bake. Cigaretama zadimljena prostorija podsjeća na posjete velikog broja žena koje su svakodnevno dolazile u kuću na kafu i razgovor, miris gas maske i naf-talina podsjeća na odlaske oca u rezervu. Miris borove šume vraća na izlete žičarom na Trebević, a miris znoja, baruta i drva koja gore bacaa nazad u tranšeje nesretnog rata.

Smrad dizela pripada "Ikarus" autobusu br. 14, a isparenja benzina sa dvotaktolom Ahmetovoj "Jawi" na kojoj me je znao provozati oko Djidjikovca. Smrad raspadajuće kože i mesa na posao koji sam dobio preko omladinskog servisa, gdje sam istovarao građevinske skele pokraj tvornice za preradu mesa i mesnih proizvoda "Simes", a pasjeg dreka na izlete sa školom na vrelo Bosne.

Moj omiljeni miris se mogao osjetiti u prodavnici parfema i djecijih igračaka "Bazar" na raskršcu nekadasnjih ulica Mladena Stojanovica i Kralja Tomislava, gdje sam sa svojom mamom ulazio da gledam igračke. Miris je bio nebeski, stvarao je u meni ispunjenje svih snova, značio je novu igračku koja bi me trebala još vise usrećiti od one prethodne. Kao pravi mali "junkie" ulazio sam unutra samo da pomirisem zrak na sekund dok sam se sam vraćao iz "Frano Supilo", gdje me otac redovno slao po pivo, koje i danas prosuto po podu mirisom podsjeća na taj davno zatvoreni podrum pića.

SMRT SVIMA!

Jednom prilikom Boris je u podrumu zvanom "Katakomba" "u Jurišinoj zgradi (tadašnji Đidićovac 5 a sada 11) napisao na zidu crnom masnom farbom "SMRT SVIMA!" i to zakružio srcem. Nikome osim njemu tada nije bilo jasno zašto je to naslikao.

Podrum je u suštini dobrom dijelom atomsko slonište, koje je firma "Sava" koristila za skladištenje kamionskih guma. Katakomba je memljiva, vlažna, puna smeća i kojekakvih govana, kanalizacija je curila iz svih cijevi, ali nista od svega toga nije smetalo da se unutra prave pizdarije. To su bili dani kada je u vlazi i mraku podruma Pedja krenuo sa "snimanjem" lažnog filma sa lažnom kamerom koji se zvao "Kiler Gravediger". Glavna uloga je bio Boris koji je sa manjakalnim izrazom i ženskom čarapom navučenom preko lica "ubijao" sjekirom sve sto se pojavilo u podrumu. Najčešća zrtva Kilera Gravedigera je bio mali Zlaja, koji je bio obucen kao žena sa kilom karmina na usnama i vrištao je dok je Boris zamahivao sjekirom "k'o fol". Svako je na svoj nacin doživljavao horor filmove tako da je "snimanje filma" bila nekakva dječija kompenzacija za strah doživljen u kinu.

Najviše su smetale komšije, kojima se nije dopadala ideja da se u podrumu skupljaju klinci i prave pizdarije. U Katakombi se kasnije, kada smo malo poodrasli, svirala muzika, sto je najviše smetalo nikom drugom nego Ipetu Ivandicu (bubnjaru Bijelog Dugmeta). Molio nas je i preklinjao da prestanemo svirati, jer mu je navodno muzike,bubnjanja i buke bilo preko glave nakon dugotrajne turneje. No nismo se dali omesti, i dalje smo se zezali i pravili pizdarije, razbijajući flaše i opremu za punjenje gaziranih pića koja je pripadala (pokojnoj) Staki Ešpek. Ona je bila vlasnik male manufakture i gaziranim sokovima snabdijevala je našu mjesnu zajednicu, kao i neke druge mjesne zajednice i lubove penzionera. Oprema

za punjenje flaša je bila zastarjela već u 70tim, tako da je samo trunula u podrumu dok mi nismo počeli da je postepeno razvaljujemo. Bilo je tu svega i svačega, koristili smo par elemenata kao nadomjestak za stalke za činele kada je u podrumu počelo da se svira. Boce sa ekstraktom kokakole za razmućivanje i gaziranje smo polili preko zidova da ubijemo nesnosan smrad podruma i tako napravili još gori smrad (neke čudne gljivice su prekrile zidove).

Tih dana sam napravio prve improvizovane bubenjeve u raji. "Doboš" je bila konzerva od biljnog mrsa kompanije "Servo Mihalj" iz Zrenjanina. Nije bilo opni za doboš u "Salonu Muzikalija", pa je konzerva presvučena vrećom od humusa i prelijepljena selotejpom radi bolje otpornosti na udarce. Bas bубан је sklepan od centrifuge iz veš masine, takodje presvučen vrećom od humusa i selotejpom. Bas bубан је bio mnogo veći i sa strane je imao konopce koji su držali zategnutom improvizovanu opnu. Konopci su se zatezali "Toz" bojicama i šrafcigerom. Papuča za bas bубан је bila remek-djelo. Sastojala se od komada tarabe na koji je bila zakucana šarka od vrata, za koju je opet bila pričvrsćena daščica od gajbe za povrće. Na suprotnom kraju u tarabu je bila zakucana opruga od "Stomak eliminatora" u koju je bila ugurana slomljena palica za bubenjeve omotana starom čarapom na vrhu. Pritisak na komad gajbe gurao je palicu sa čarapom naprijed i tako se udaralo u bas bубан. "Timpani" su bili okrugli kartonski kontejneri, takodje presvučeni vrećama od humusa i selotejpom. Činela јos nismo imali, ali je na mjestu "fusa" bio ukraden sečerluk moje bake, zalijepljen selotejpom na stalak za jelku. I na kraju, sa lijeve strane je bio "indijaner", koji je bio najobičnija kaca za kupus koja se slučajno zatekla tu, puna prošlogodišnjeg smrdljivog rasola, samo presvučena i prelijepljena (naravno,vrećom od humusa i selotejpom).

Kada je počeo rat svi su tražili sigurno skonište. Jedino pravo sigurno mjesto je bila "Kata-komba", predvidjena upravo za takve situacije. Nakon prvih par dana cijeli komšiluk se slio u ovo relativno malo skonište. Nikoga nije interesovala vlaga, smeće, stare Stakine mašine, vec su se svi borili za sto sigurnije mjesto, anticipirajući i predvidjajući sa koje bi strane mogla doletjeti granata. Mi mlađi smo se noću kao štakori razmilili po napuštenim stanovima i krali smo piće iz ormara i frižidera. Nikoga nisu interesovali televizori, tehnička roba, i ostale stvari koje su ljudi u panici napustili. Nismo bili lopovi već mladež žedna alkohola. Trebalо je nečim potisnuti strah.

Jednog jutra je počelo žestoko granatiranje i svi smo se sabili u jedinu sobicu koja je bila apsolutno sigurna . Naravno, na ulazu u tu prostoriju je već stajao Borisov natpis "Smrt Svima!" kao opomena i svojevrsno predskazanje. Borisov otac čika Mišo se takodjer gurao da udje unutra. Primijetio je natpis i naglas rekao:" Koji li je idiot ovo nažvrljao? ". Kada su mu rekli da je to napisao njegov sin, hladno je konstatovao da samo njegov "bilmez" može takvo nešto napisati. SMRT SVIMA je postao glavni zaštitni znak podruma, i ubrzo smo mi mlađi totalno preuzeли taj dio, u kojem smo lumpovali i rakijali dok je vani gorilo. Realnost rata je postepeno počela da udara svakoga pojedinačno, i desilo se ono što se svima moralо desiti. Bilo je dosta rastanaka u suzama sa rajom koja su polako odlazila iz grada pod opsadom, a mi koji smo ostali smo se gledali između sebe i pitali se ko je slijedeći.

DRUGI DIO:

Neodgovarajuća Prilagođavanja

Umjetnička škola

Nisam imao šanse da budem primljen u 2 Gimnaziju, gdje su svi popularni i perspektivni išli. Ne bih prošao prijemni. Da sam iole bio bolji iz matematike, familija bi me nekako ugurala. Svi su znali (pa i ja) da sam izgubljen slučaj za to. Šteta. A bas sam mislio da mi elektrotehnika odgovara. Volio sam žice i letovanje, kompjuterske igre, znao sam popraviti šteker kao i zamijeniti osigurač.

Prijemni za umjetničku školu sam odradio propisno, bio sam primljen glatko i sve je izgledalo OK. Umjesto struje i računara dopala me umjetnost, koja mi je ležala a da to nisam ni znao. U umjetničku školu su (osim onih koji su to zaista htjeli) išla i djeca koja su imala problema sa učenjem (Matematikom!). Bilo je i onih koji su prelazili iz drugih škola gdje se nisu snalazili najbolje. U svakom slučaju, kombinacija likova je bila eksplozivna. Bilo je i dosta učenika iz provincije, a najpoznatiji među njima je bio Tarzo iz Cazina, sa velikim crnim puma tenama, pirovima farmerkama i teksas jaknom na čijoj pozadini je velikim slovima pisalo "Divlje Jagode" i "Accept", koji je povremenim urlicima sa vrha stubišta davao svima do znanja da je itekako prisutan.

Bilo nas je na početku petoro u klasi vajarstva, a kasnije su počeli da nam dodaju učenike koji su propali u drugim školama. Vajarska klasa prve godine je gledala na ulicu. Kroz šlampavo prefarbane prozore, čije farbanje je imalo za svrhu da ovi napolju ne vide šta je unutra (i obratno). Na njima smo mogli ekserima urezivati imena i bezobrazluge, ali ipak smo ponekad mogli malo odškrinuti prozore i posmatrati narod koji prolazi. Sjesti na prozor i zapaliti cigaru je bio znak kauboštine, koju smo samo mi u umjetničkoj školi mogli sebi priuštiti.

Prvi dan je bio uzbudljiv. Svi smo se sjatili u velikoj sali za crtanje, gdje je direktor trebao da odrzi govor dobrodošlice. Ljupko Antunović, čuveni direktor umjetničke škole, ušao je u salu. Svi su ustali. Direktor je svima zaželio dobrodošlicu, lagano se usput oslanjajući na kozlić za crtanje (bilo je blago pripit). Njegova žena Vera, koja je takodje radila kao profesorica u školi, stajala je pored njega, u svijetlo plavoj haljini sa rupicama, napravljenoj od materijala sličnom presvlaci za volane. Čizmice su joj bile sopstvene izrade, a tempera koju je koristila za njihovo farbanje se lagano krunila. Ljupkova kravata u milion boja sa scenom biljoždera u savani je naravno bila njen dizajn. Obadvoje su zračili pozitivnom energijom i bili omiljeni od strane sviju nas, bili su jako neposredni i fini. Ljupko nikada ni-

kome nije naudio niti je imao srca da učenika izbaci iz škole zbog tuče, drogiranja ili posjedovanja hladnog oružja. Jednom prilikom su Džudas i Glava pili vino na času i nespretno spustili bocu na cementni pod. Flaša je pala i dala znak za uzbunu kod profesora Odbrane i Zaštite, čuvenog Šimeta, koji je odmah mirisom konstatovao da je u pitanju "flaširano vino". Šime ih je sproveo direktoru koji im je uzeo vino iz ruku, održao govor, popio ono što je preostalo i rekao im da se gube i da više ne piju na času. Nije se ni previse nervirao kada je Igor Vukelić, učenik- kriminalac, koji je pljačkao vozove na relaciji Beč - Zagreb, usred časa izvadio "onu stvar" i pokazivao je svima. Nije se nervirao ni kada je nešto kasnije Igor opalio šamar Midetu (profesoru Osnova Tehike i Proizvodnje) zato što ga je ovaj oborio na popravni.

Nešto kasnije, direktor je završio govor, onda je neko drugi nešto dodao o socijalizmu i samoupravljanju u umjetnosti i onda razlaz. U klasi nas je čekao Radoslav Gašić, naš novi profesor vajarstva. Omaleni čikica, čelav i punačak, plavih očiju i lukavog izgleda. Imao je jedno jedino otrcano sivo odijelo koje je pucalo na njemu i ličio je na nekog sporednog lika iz kaubojskih filmova. I on nam je održao govor, pokazao nam šta treba da se radi, i razgulio.

Prvi časovi skulpture su bili dosadni. Pravili smo kugle i kocke od gline, a htjeli smo da radimo ono sto svi veliki umjetnici rade; potrete i figure. Malo po malo, došli su i ti dani. U medjuvremenu smo pravili pizdarije, gađali se glinom, sjedili na prozoru i pušili, bili proganjeni od Gašića. On nam je stalno drzao predavanja o koječemu, a uglavnom o korumpiranosti zapada i zapadnih vrijednosti. Nije nam dao da slušamo muziku u klasi, jer rock glazba ne ide uz umjetnost. Uvijek je tvrdio da je ruska Čajka mnogo bolja od bilo kojeg američkog Cadillac-a. Na takve provale smo se svi bacali po podu od smijeha, a on je uporno nastavio da maše rukama i da priča o raketama, satelitima, ručnim satovima, te nadmoćnoj pobjedi ruske nauke i tehnologije.

Tih dana su nam priljepili još troje u klasu, a jedan od njih je bio ozbiljan psihijatrijski slučaj. Akšamija je bio dva metra visok dinosaurus, sa rijetkim brčićima, pročelav, izgubljenog pogleda, mišića ukrućenih od prevelikih doza Haldola i Torazina. Uvijek je piljio u daljinu, žestoko reagovao, ulivao strah i trepet kod sviju. Samo direktor Ljupko je mogao da smiri Akšamiju kada je pomenuti zaboravljao da uzme svoju dnevnu terapiju.

Jednom prilikom profesor Gašić nam reče da sutra dolazi živi model i da treba da upristojimo i pazimo na ponašanje jer će model biti "gola žena". Mi smo tu već popadali pod sto, upalili se ko kutnjaci, krenuli da vrištimi i da skačemo, a Gašić se proderao na nas, prijetio je da će sve obustaviti ako nastavimo da majmunišemo. Na kraju nas je ipak počastio masnim lapsusom: "Ništa se nemojte brinuti djeco. Ovo jeste teška tematika, ali vi ćete to savladati. Evo, ja svaki drugi dan uzmem uljane, pa opalim akt... !" Na njegovo "opalim akt" smo krenuli da se kikoćemo i da se grizemo za jezik u nemogućnosti da se nasmijemo naglas. Svako od nas muških u klasi bi također najradije "opalio akt".

Sutradan u devet ujutro ušla je nepoznata osoba. Ženski model. Profesor Gašić je donio paravan koji je bio probušen samo na jednom mjestu, onom čija je strana gledala na katedru gdje je on sjedio. Model je bila žena iz predgradja, skromnog i pomalo seksi

izgleda, crne kose ofarbane u plavo, debelih guzova i velikih sisa. Kad se ona ukazala iza paravana gola golcata, mi muški smo kolektivno obamrli. Akšamija je opustio donju vilicu do poda, zacrvenio se i krenuo da pravi grimase i da uzdiše glasno. Stvar je umalo propala. Žena se unezgodila i krenula da demonstrativno navlači grudnjak. Gašić je krenuo da skače na svojim visokim potpeticama i da urla na Akšamiju. Vikao je o umjetničkim vrijednostima današnjice, slobodi ljudskog tijela, raskidu sa primitivnom prošlošću, i usput lagano bacao poglede na velike bradavice ženinih dojki, koje su se lagano njihale dok je ona ljuta kao ris prebacivala težinu svog tijela s jedne na drugu nogu. U toj situaciji mi smo trebali da nešto kao modelujemo.

Očekivao sam mnogo više. Nije bilo onoga o čemu sam maštao. Dan prije zamišljao sam kako u klasu ulazi neka prelijepa visoka plavuša iz "Start", "Playboy" ili "Reporter" magazina, s kojom bi nenadano ostao sam u klasi na velikom odmoru. Ona bi zatim prišla meni i krenula da me svlači, i onda bi nas dvoje vatreno vodili ljubav na Gašićevoj katedri....

Puff! ...Ispred nas je stajala žena u godinama, a profesor Gašić ju je samouvjereno i arhaično okarakterisao kao "stamenu ženu kraškog tipa". U svoj svojoj tegobi i očiglednoj finansijskoj prisili, žena je nevoljko gola pozirala za tamo neku djecu iz grada. Pogled joj je bio zakucan negdje kroz prozor, prema šumama Trebevića, što dalje od brutalne realnosti momenta u kojem se nalazila. Njena životna priča ili mogući razlog zbog kojeg je tu nikoga nisu interesovali. Ona bi samo ponekad pustila suzu-dvije koje bi "stilski" odstranila vrhom nokta.

Nakon dan dva, nama je već sve to postalo normalno. Navikli smo se na konstantno prisustvo gole žene. Valjalo je ipak napraviti figuru ženskog akta bez koje nije bilo moguće završiti godinu. Još je samo profesor Gašić, široko otvorenih očiju, svojim je dlanom prelazio preko bedara modela, objašnjavajući nam kako treba "zategnuti volumen na skulpturi".

Baško Polje

Bera je bio stariji od mene i ganjao je čehinje. Furao se na Festival i Plavi Orkestar. Rekao mi je da je sa Alipašinog Polja i da će u Baškom Polju biti još deset dana. Brzo smo se sprijateljili, preko dana smo skakali sa mola i pravili gluposti po cijeli dan.

Sjedio sam na stepenicama njegove prikolice i čekao da se on spremi za izlazak. Bilo je to doba novog vala i trebalo je imati finu frizuru, po mogućnosti izgledati kao Jura Stublić. Bera je dugo zagledao u svoje zaliske i mijenjao face, koristio gel da zategne kosu, dok je pomalo čapao pitu koju mu je stara ostavila na frižideru. Sve je bilo spremno za "ribolov". Osim mene. Ja sam imao 15 godina i nije mi bilo baš jasno kako bih ja prišao tim čehinjašima. I naših sam se bojao, a kamoli strankinja. Ali Bera kaze da nema problema, njih samo treba sprčiti i to je to. Mislio sam da je to lako (Valjda on zna?). Kaže da je prošle godine u Zaostrogu u uvali borova bilo svega. Kaže da mu je treba "prošmehendlala" jaja. Impresivno!

Bera otvara vrata prikolice, izlazi sa gitarom u ruci i udara C-Dur na gitari: (pjesma je obrađa *Let it Be* od Beatlesa, preradjena od strane Festivala sa Berinim dodatkom na kraju:

*Kad sam bio sasvim mali,
i stanovao na bjelavama.*

*Imao sam burazera,
starijeg sedam godina.*

*Ja sam nosio bratov džemper
a on babin kaput stari,
a moralo se i ukrasti,
jer bili smo gladni.*

*I mi se nocu skupimo
oko tople peći,
i tada pečemo krompire,
i sjetimo se babinih riječi:*

*Let it Be, Let it be, Let it be!
Samo da bude babi zdravlja
bice pićke i čevapa...*

Bio sam oduševljen Berinim dodatkom na zadnjoj strofi pjesme (The Festival je svoju završavao sa *Biće hljeba, biće para*) i pjevali smo je glasno da svi čuju dok smo išli prema obali mora kroz kamp. Poseban naglasak je bio, naravno, na zadnjem stihu. Mene je bio stid uopšte gledati u pravcu cura, ali pored Bere sam se osjecao sigurnijim, u njegovoj sjenci sam bio komforan. Zaista sam mu se divio. Izgledao je moćno, pravi "Novi Primitivac". Bili smo ponosni što smo iz Sarajeva i što se furamo na Zabranjeno Pušenje, Elvisa, i Plavi Orkestar.

Prije čehinja otišli smo na terasu hotela. Tamo su znali pustiti Deep Purple i Led Zeppelin čim nas ugledaju, što je bilo ohrabrujuće. Razbijanje se led, zapleše se, nek vide koke da smo puni energije i da smo cool. Najgore je kad ugnjave sa nekim stvarima koje nismo znali. Pogotovo domaćim.

Tu večer sam upoznao Natašu iz Zagreba dok smo pušili Marlboro. Stajali smo ispred ulaza na terasu hotela i kuckali pare za upad. Imali smo za piće, ali ne i za kartu. Uči unutra i ne popiti kolu ili bambus je bila sramota. Nataša je ličila na kombinaciju Jennifer Bills (glumicu iz filma *Flashdance*) i Zane Nimani. Njena svjetla kosa blago se previjala preko njenog lica i ramena, šarmirala je sve oko sebe, apsolutno svjesna da kontroliše cijelu situaciju.

Uspjeli smo skuckati pare i upasti na terasu. Bera je sjeo pored Nataše a ja sam sjeo sa druge strane, pored nje. Ona mi se pravo dopadala ali sam mislio da ja nemam nikakve šanse kod nje, pa nisam ništa ni govorio. Bera je govorio i za sebe i za mene. U jednom momentu Bera je otisao u WC a ja sam ostao sam, na cjedilu. Šutio sam i pijuckao kolu kada me ona iznenada nešto pitala. Pokušao sam da odgovorim na pitanje bez mucanja i nije mi polazilo za rukom da išta suvislo sastavim. Ona se primaknula jos bliže meni što me pravo pogodilo. Mislio sam ETO GA , sad ču i ja pokazati Beri da i ja mogu "pokupiti komada". Neki Natašin poznanik je u tom momentu nešto doviknuo i u djeliću sekunde ona se našla pokraj njega. Objesila mu se za ramena i krenuli su da se smiju i razgovara-ju.

PUF! Pravo sam se razočarao...a sve je izgledao kao da je sve bilo gotovo. Samo je trebalo da je poljubim i to je to. U tom momentu dolazi Bera preko podijuma sa šibicom u zubima, zakopcava šlic: "Ajde, diži se, čekaju nas čehinje!". Meni se nije nigdje išlo, taman sam se zaljubio u Natašu. Ali Bera je zajeban, on zna šta treba raditi. Nevoljko sam se odgegao za njim prema slastičarni ispred koje su obično sjedile neke čehinje i lizale sladoled. Niko ne zna na kojem se jeziku govorilo, ali se uveliko mahalo rukama. Izvadili smo preostalu siću iz džepa i kupili po kuglu sladoleda dvjema čehinjama. Ja sam, narančno, šutio i gledao u Beru. On je jednu podebelu djevojku koja se zvala Beti već počeo da obuhvata rukom oko vrata i da priča kojesta. Mislio sam da treba da uradim isto. Djevojci pokraj sebe sam stavio ruku oko vrata. Ona se nasmijala i blago izvukla. Ja sam se kiselo nasmijao (a u sebi propao pod zemlju). Koja neprijatnost!

Bera naredi da se ide dalje. Ustali smo svi i krenuli prema Baškim vodama, ko biva nešto čemo tamo raditi na plaži. Usput će čehinje kupiti vino. Ja sam uglavnom šutao i gledao ispred sebe dok je Bera već fatao Beti za sise. Postalo mi je pravo neprijatno da bilo šta tu poduzimam. Moja nelagoda je postala tragična, okrenuo sam se i ispario u suprotnom pravcu. Ona "moja" čehinja je nešto krenula da mi dovikuje iz daljine, ali ja sam se vec zalaufao. Dosta neprijatnosti za jednu večer.

Povratak na terasu hotela je bio logičan. Tamo je sigurno bila Nataša, cura koja mi se stvarno dopadala. Te godine je bila jako popularna pjesma "Mi nismo sami" grupe Film. Mnogi parovi su jedva čekali tu pjesmu da zaplešu, lagano se obrgle i zanjišu uz tonove pjesme. Ustrčao sam uz stepenice na terasu, maštajući kako Natasa čeka na mene da zaplešemo, da se noć na obali mora pretvori u ono sto sam zaista želio da se desi. Pjesma je već počela, parovi su se strasno obuhvatili, a ja sam pogledom sjekao lijevo i desno. Primijetio sam Natašu u sredini kruga kako se lagano njiše u zagrljaju nekog "papka". Zatvorenih očiju pjevušila je pjesmu i uživala u njegovom stisku.

Jako razočaran vratio sam se u kamp. Našao sam put do prikolice i legao da spavam. Nisam mogao da zaspim. Pjevušio sam u sebi Berinu pjesmu i tješio se da će sutra biti bolje...

*Samo da bude babi zdravlja,
bice pićke i čevapa...*

Franjo Rački

Svestranost je bila obavezna. Nisi mogao biti "normalan" ako nisi uključen u sve i svašta. Ko nije znao igrati lopte bio je gurnut u stranu, proglašen za "smotanog". Jedna od tih stvari koje je svako morao znati je bilo i skijanje. A skijati nije bilo lako. Pogotovo kada roditelji nisu imali para da sagrade vikendicu (barem na Palama). Valjalo je stalno dobacivati na vrh snijegom zametene Jahorine a to se nije moglo tek tako (o skijanju Austriji se nije moglo ni maštati). Za nove Elanove "Prominence 440" skije sam morao da radim u štampariji kod Fike u podrumu Olimpijskog Muzeja, da miješam boje i da podbacujem papir ispod sita, čistim radnju i kupujem litre loze bez koje nije bilo rada. Za najnovije "Alpina" cipele sam morao da prođem barem dovoljnim. Svaka prilika koja se mogla ukazati za odlazak na skijanje nije bila propuštena. Luftalo se iz škole...

Svako skijanje je počinjalo ustajanjem, valjalo je uhvatiti prvi bus iz Franje Račkog da bi uopšte imalo smisla kupiti dnevnu kartu. Stara bi obično napravila jaja za doručak, a za užinu bi obično bio spremlijen sendvič: hrenovke sa gutom senfa, koje bi se onako hladne proždrade zajedno sa mokrim papirom na hladnom sjedištu žičare. Da bi se došlo do ulice Franje Račkog gdje je bio prevoz za planine, trebalo je prvo uhatiti tramvaj, a do njega smo morali doći sa skijama na leđima. Oštiri rubovi skija su se usjecali u ramena dok se trčalo niz Đidićovac. Autobusko stajalište je bilo samo nekoliko stanica dalje pa se moglo nekako šverati. Ipak si morao biti na oprezu jer reva je neumitan kad je iza tvojih leđa. Ulazak u ulicu gdje je bilo stajalište je uvijek bio konfuzan, nisi znao koliko svijeta ima, oćeš li uopšte naći mjesto (Milion ljudi se gura u svaki bus što za Jahorinu što za Bjelašnicu). Tih godina skijanja mi se definitivno ogadio smrad dizela. Valjalo je stajati barem pola sata ispred glasnog "Ikarus" autobraza koji stalno turira ispred tvog nosa. Tu je stajao auspuh iz kojeg kulja crni dim i koji guši (koji te i grije po nogama) a ni unutra nije bilo ništa bolje. GRAS je bio GRAS, samo su oni znali kako to funkcioniše (a ti nesretni vozači, uvijek su se derali na nekog tamo u dispečerskoj trafici zahtijevajući činjenice). Naći mesto za sjesti, na hladnu drvenu klupu, je bila pljačka čak iako ti neko gura skijaški štap u oko. I sjedenje je bilo problem ako te zapadne divljačka vožnja mamurnog vozača koji noć prije nije dobio što je očekivao.

Nakon izlaska iz busa, opet trk do garderobe gdje se trebala ostaviti obuća. Onda je na redu bila karta, za koju je takodjer trebalo odstajati i izvući novčanice. Slijedeći red je bio red na žici. Kako koja žica, kako koji dan, različita raja, različita gužva. Pošto sam uvijek imao relativno jeftinu opremu trudio sam se da me niko ne prepozna, da niko ne vidi moju "Jassa" jaknu ili "Elkroj" pantalone. Tek kada sam kupio "Prominence 440" skije počeo sam da se javljam raji. (Da sam kojim slučajem imao Atomic Arc ili Rossignol-ke sa Tyrolia vezovima, mogao sam pokupiti najboljeg komada.)

Nikad nisam bio dobar skijaš, ali se nisam ni provaljivao. Pokušavao sam da sustignem raju koja su imala vikendice koja su tu non stop skijala, što mi nije baš polazilo za rukom. Nisam ni pokušavao da treniram u nekom od dva kluba koji su tad postojali, za to su tre-

bale pare koje nisam imao. I tako, spuštao sam se i penjaо koliko sam god mogao, uživao u zimskim radostima, divio se lјepoti planine, odpuhivao za dobrim kokama na ulazima u žičare. Padaо sam i razbijao se, kopirao druge, mazao skije raznoboјnim mazama, izbjegavaо hangove i kamenje, brisaо zamaglijene brile, sudaraо se, šmekao tuđu opremu, sjedio sa strane i odmarao. Skijao sam se, to je bilo najvažnije. Nakon kraja dnevne ili pak poludnevne karte valjalo je opet nazad u tuču sa ostalim mikrobima iz grada, nazad pod auspuh Ikarus dizelaša, gurajući se sa drugima ispred crvenog GRAS busa sa obavezним pogledom kroz poluotvorena vrata u vozačeve šunjalice sa svjetlo smeđim čarapama na uvrnute šare. Ako si sretan, sjest čes u stolicu i zavalit ćeš se koliko god možeš u neudobni naslon. Glava će ti se lagano od umora odbijati od prozor nakon što te neizbjježno ufatisan nakon dana provedenog na svježem zraku, uz uspavljajuće tonove sintisajzera koji dolaze iz prednjeg dijela autobusa, sa novog albuma Sinana Sakića. Rukav će ti se utapati u kondenzovane kapljice koje su se nahvatale na šiberu od prozora, neko će ti opet gurati skije ili štapove u zube, sutra imaš kontrolni iz matematike, padaš na popravni, svijet se raspada, a tebe u tom momentu neće biti briga nizašto...

Mont jakna

Nikada nisam pripadaо gradskoj eliti, nije to bio Rock'n'Roll. Ali ipak sam htio da pripadam negdje, u neko "bolje" društvo od onog koje me je sljedovalo. Mnoge pomodne stvari su činile društvo u kojem smo živjeli. Mnogo toga je bilo važno: od države u kojoj su Leviske bile napravljene do tipa TDK kaseta koje su korištene za presnimavanje muzike. Svaka sitnica je nešto značila, da li će neko biti odbačen ili neće, gomila površnih sitnica stvarala je sliku o svakoj individui koja se motala naokolo.

Biti navečer u pomodnoj diskoteci hotela "Jahorina" značilo je imati prenoćiste negdje na Jahorini. Moji roditelji nisu imali dovoljno para da meni plate hotel, a vikendica je bila naučna fantastika. Godinama sam slušao price o zabavama i noćnom životu na Jahorini za vrijeme zimskog raspusta, ali nisam imao prilike da osjetim bilo šta od toga. Mogao sam samo doći preko dana prvim GRAS-ovim autobusom i vratiti se onim posljednjim što ide za grad. Ali, jedne godine došla je dobra vijest. Moj otac je kao zaposlen u "Energoinvestu" dobio neku varijantu da sestra, stara i ja provedemo deset dana u "Energoinvestovom" hotelu "Košuta" (sa plaćenim doruckom, koji se sastojao od sira i "Simes" salame, a moglo se iskrasti iz restorana sa dodatnim sendvičem u džepu). Skakao sam od sreće. Skijanje mi više nije bilo toliko važno koliko noćni izasci u diskoteku, da eventualno poslije budem pozvan u nečiju vikendicu na parti.

Nije bilo dovoljno biti samo fizički prisutan, potrebno je imati nešto što te razlikuje od ostalih. Tih godina je to bila "Mont" jakna. U početku su bile jako skupe i mogli su ih kupovati samo oni sa najdubljim džepovima (koji su mogli preko reda upadati na žičaru), da bi na kraju cijena opala, pa su to mogli sebi priuštiti i oni sa manje para. Moja "Mont" jakna je nekako došla sama od sebe. Bio je nekakav popust u "Loris"-u, popularnoj prodavnici sportske opreme. Stari je imao neke čekove pa se i to konačno desilo. Bio sam jako sretan, štrčao sam iznad ostalih sa kojima sam se družio tih dana. Ali to nije bilo dovoljno. Bio

je mnogo onih koji su bili iznad mene što se tiče posjedovanja raznih zapadnih dobara.

Diskoteka hotela Jahorina je bila puna tih dana. Bilo je mnogo onih koji su na sebi imali "Mont" jakne i svi su se lagano cvarili u vrućini diskoteke. Nikom nije padalo na pamet da je skine. Ja sam isto tako bio sretan u vrućini i znoju, plesao sam i veselio se, mada nisam imao ni dinara za najjeftinije piće. Gledao sam oko sebe sretna lica, poznate face sarajevskih "buržuja", koke napaljene na ples. Mislio sam da će konacno biti prihvaćen, da će početi da zaista pripadam gradskoj šminkerskoj eliti. Ipak, u neko doba nisam više mogao da podnosim toplotu i skinuo sam jaknu. Dok sam je skidao primijetio sam da je neko cigarom napravo rupu na jakni. "U pičku materinu!" osvrtao sam se oko sebe da ugledam dušmana koji je to ocigledno namjerno uradio. Ali nisam mogao da izloujem nikoga. Moja nova novcata "Mont" jakna je bila upropoštena. Kako će sad pred oči starom, koga sam toliko dugo molio za jaknu? Kako će sad pred raju i koke? Snovi su odjednom počeli da se tope. Umjesto odlaska u vikendicu neke vruće djevojke, morao sam nazad u hladnu sobu Energoinvestovog hotela.

U svojoj potrazi za elitom morao sam se zadovoljiti povremenim čizburgerom i kenijadom u "Kogo"-u. Ni tu nisam pripadao, jer ni to nisam mogao sebi priustiti svaki dan. Jednostavno, nisam mogao biti šminker, morao sam sa ostalima. Bio sam sa svojom polovnom i već prljavom "Mont" jaknom osudjen na KUK, ZUB, STELEX i ostale rupčage gdje je izazila moja prava raja. Bio sam osudjen na Punk, znoj i šutke, na artane i rakiju, koncerte, sviranje po podrumima, povraćanje, probleme i beskorisnu skitnju naokolo. Jakna je vremenom fasovala još rupa, a posljednju na njoj sam pjan svjesno probušio. Cigaretom.

Nepoznati poznanici

Neke ljude je lako zapamtiti. Imaju upečatljivo lice, čudnu odjeću, previsoki su ili pak jako niski, imaju savršene zube ili ih nemaju nikako. Neki ljudi rade interesantne poslove pa ih je lako primijetiti kada štrče izvan sredine u kojoj se nalaze. Neki opet postanu poznati po svojim negativnim stranama. Ljudi pamte sve i svasta, najčešće nismo u poziciji da bilo šta zapamtimo ako to baš ne moramo, a isto tako pamtimosmo ono što ne bi trebali pamtit. Naše pamćenje ne zavisi samo od nas već od milion drugih spoljnih faktora. Ponekad nas progone lica iz prošlosti koja su davno nestala. Ponekad pomiješamo slične osobe, podvikemo na ulici pogrešno ime, okrene se neko kome to u stvari nije bilo namjenjeno. Naši mozgovi napunjeni su hiljadama milijardi fragmenata koje smo akumulirali tokom cijelog života, svaka scena koju smo ugledali je pohranjena negdje duboko u našem sjecanju (mada ih ne možemo baš lako dozvati kada nam iznenada zatrebaju). Nekada i najobičnija grimasa kaže sve o nekoj osobi, način na koji je neko stegao zube ili ključem od auta pročačkao uho. Jako često gledamo u nekog ko nam se čini interesantnim, zamišljamo upoznavanje sa tom osobom, predvidjamo mogući dijalog. U svakom slučaju, ponekad osjetimo asekualnu privlačnost u osobama koje ne poznajemo a koje konstatno primijećujemo, čudimo se njihovom izgledu, gardu, atmosferi koja ih okružuje.

Sjećam se nekog taksiste sa štanda ispred katedrale. Imao je velike crne zulufe i brkove, frizuru kao sa nekog singla Duška Lokina, vozio je smedjeg "Peugeot"-a (model 404). Na sebi je imao veliki bijeli džemper sa "V" izrezom i plavim i crvenim linijama preko rukava, a u ruci je držao smedji neseser dok je pričao sa kolegama taksistima, kojeg je znao objesiti oko zgloba kada je nešto objašnjavao rukama. Znao je nositi velike smedje naočale, široke trapez pantalone krem boje i bijele špicoke bez pertli. Periodično je za vrijeme razgovora kažiprstom pritiskao naočale na njihovom sastavku i gurao ih na vrh svog velikog i izražajnog nosa. Izgledao je prilično uljudno i mogao se primjetiti u svako doba dana i noći. Diomao se kao gradsko čeljade, neko ko bi možda mogao u taksiju pustiti "Deep Purple" ili "Led Zeppelin", biti vidjen u društvu sa nekim profesorom univerziteta. Ponekad bih ga vidjeo u "akciji", šaltao bi agresivno brzine dok je preticao ispred robne kuće "Sarajka", podvikivao nekom pješaku, užurbano izvlačio kofere iz gepeka i naplaćivao, ili bi jednostavno sporim rotirajućim pokretima ruke otvorio prozor i nekog nešto pitao. Par godina kasnije je i on kupio bijelog "Golf"-a (S-paket) i prešao da radi na štand u ulici Kralja Tomislava, gdje je uvijek glasno srkao kafu koja se pušila iz džezve na prednjoj haubi dok je vrhom bijele špicoke gasio opušak.

Ulicom Jug Bogdana (kasnih 70tih) je redovno prolazio čovjek u svojim kasnim 40tim. Bio je onizak i zdepast, izgledao je kao Ivo Serdar (poznati, nedavno preminuli Hrvatski glumac) ali u mnogo jadnijoj varijanti, sa mnogo vecim nosom i podbuhljim rumenim obrazima. Na sebi je uvijek imao neki stari zeleni ofucani "džubretarac" sa futrovanom kapuljačom, a u ruci je uvijek imao neku puknuto bijelu plastičnu kesu. Nikada nisam od njega čuo ni jednu jedinu riječ (kažu da je bio blago retardiran), niti je s njim bilo ko komunicirao. On bi samo lagano prebacivao svoje neskladno tijelo sa jedne noge na drugu, svojim velikim stopalima bi na sebi svojstven "pingvinski" način "pečatao" ulicu. U neka doba se nama djeci učinio smiješan i krenuli smo da ga zajebavamo. Prozvali smo ga "Čudno Biće" i ponekad bi smo ga pratili i urlali za njim. Periodično bi smo ga zasuli grudvama, a on bi nas jalovo zaganjao, vodeći računa da ne ispusti sadržaj poderane plastične kese. S vremenom je njegova kosa postala sijeda i mogle su se primjetiti škiljave oči koje su pogledom pratile ženske osobe koje su prolazile, za kojima se on (uz uzdahe) redovno okretao.

Sjećam se i visoke crnokose gospodjice koja je radila u grilu "Braco" u ulici Kralja Tomislava. Imala je na sebi uvijek identičnu bordo kecelju is koje su probijale njene izuzetno špicaste dojke. Nonšalantnim pokretima ruku, sa velikim lakiranim noktima i osobitim izrazom lica, mazala je i trackala gusti senf preko tek umočenog somuna u mast vruće piletine koja se tek ocijedila sa rotirajućeg grila koji je stajao u izlogu radnje (taj "umočak" je koštao 50 para). Gril je uvijek bio pun neobrijanih muškaraca sa bocom pive ispred sebe, koji su uz glasnu narodnu muziku uvijek njoj preko zalogaja (i sa batakom u ruci) nešto dobacivali, dok su je gledali kako se ona blago savija preko pulta dohvaćajući posudje i namirnice. Sa velikim zadovoljstvom je žvakala žvaku, puhala balone, i nije se obazirala ninašto.

Bez ikakvog posebnog razloga sjećam se interesantnog lica starog čiče koji je radio u sada već poodavno zatvorenoj burekdžinici "Semberija" (Burekdžinica se nalazila prekoputa pijace "Markale" i bila je prilično popularna medju srednjoskolcima), koji je vještim i

agilnim pokretima sjekao burek u velikim pocrnjelim tepsijama. Alatka mu je bila poluokruglo sječivo, identično kao ritualni nož koji su za žrtvovanja koristile drevne civilizacije Maja i Azteka. Sječivo je velikom brzinom sjeklo pitu; agresivnim pomjeranjem zglobo desno-ljevo (sa očiglednim bijelim znojnikom firme "Nike"), a bilo je pogodno i za prebacivanje vrelog bureka iz tepsije na vagu. Čiča je bio hiperaktivan, imao je neku neurozu, svoje-vrsnu profesionalnu deformaciju, neki čudan staromodni speed iz starih američkih filmova koji je njegovo radno mjesto itekako zahtijevalo (nakon završenog posla je bio savršeno pribran i miran i pušio je cigaretu ispred burekdžinice.) Na glavi je imao bijelu poluokruglu kapicu, a oko pasa prijavu pregaču poduzeća "KLAS". Njegove velike i ispupčene crvene oči su skenirale sve i njima ništa nije moglo promaći. U velikoj zbrici koja bi se oko "keca" (1 poslije podne) stvorila u roku od petnaestak minuta, derao se na mušterije koje nisu mogle da se odluče izmedju bureka, sirnice i krompiruše. Pravio je mrgodne face kada bi neko promijenio mišljenje i zatražio i jogurt. Bio je nespretan sa parama pa je radije samo sjekao i vagao pitu, a neka snaša u "Borosanama", čičkavom kosom i velikim zlatnim mindjušama, poderanim čarapama, sa sitnim upalim očima bi stajala pokraj njega i tupim pogledom brojala pare. Njegovo vrijeme je bilo izuzetno važno za vrijeme velikog odmora kada je burekdžinica pravila najveći promet, i svi su gledali u njega kao u nešto posebno, divili se njegovoj brzini i efikasnosti. Svi su se plašili da čovjek ne "pukne", da ne krene da kao i Inke i Asteci siječe vratove, pa mu nikada niko ništa nije dobacivao, čak iako bi na vagi bilo manje težine od onoga što se naplatilo. Nekada su mu nespretno ispod pulta dodavali vrele tepsije sa kojima se nije najbolje snalazio, i vrištao je kada bi se u žurbi opeka. Kada je prošla špica, onda bi u dosadi svojim poluokruglim sječivom otkidao od tepsije zagorjele okorke od pite i grickao ih desnima, dok bi ispod krvavog oka posmatrao bučni prolazak tramvaja.

S.M.B. (sivomaslinasta boja)

"UZBUNA!.....USTAJ VOJSKO!", urliknuo je brkati desetar Mirić porijeklom iz pripizdine podaleko od Priboja. Skočili smo svi ko jedan sa kreveta na sprat i bubnuli nogama od pod prilično neravnomjerno (u četiri sata ujutro). A kako i ne bi kada smo spavalii dubokim snom iscrpljeni nakon izuzetno napornog dana. San je povremeno bio prekidan paljenjem "bicikala" i "tarzana". "Bicikl" je kada ti džombe (stariji vojnici) stave papir izmedju prstiju na nogama i onda ga zapale. To čovjeka naravno probudi u sekundi, bol postane prejaka i pokušaj gašenja vatre mahanjem stopala kroz zrak samo još više raspali vatu. Trebalо je samo raširiti prste na nogama, drugom nogom gurnuti papir i to bi bilo to. Ali ko bi se u tom mometu toga sjetio. "Tarzan" je bio mnogo gori. Stave ti celofan od kutije cigareta na prsa i zapale, i ti urlajuci kreneš da se udaraš šakama po prsim, što razlijepi otopljenu goruću plastiku još više, i bol postane nepodnošljiva. U obadva slučaja ljudi su znali fasovati povelike plikove, što je znalo predstavljati velike probleme tokom dana. San je mogao prekinuti i snošaj kolege koji je "spavao" pokraj tebe, a nekada se moglo čuti i više njih u

isto vrijeme pošto nas je bilo četrdesetpetoro u spavaonici. Spavaona je tokom noći smrdila ko štala jer ih je uvijek bilo mnogo koji nisu prali noge, a svakako smo imali tuširanje jednom u dvije sedmice, tako da je bilo mučno vratiti se sa straže i leći na spavanje.

“OSTAV!..Nevalja kurcu!...”Vraćaj se nazad u krevet!”.... “Slijedeći put kad kažem USTAJ VOJSKO ‘oču da čujem samo jedan udarac!” zapjenio je Mirić. Popesmo se svi nazad u krevete i legosmo i pokrismo se čebadima kao da se uopšte nismo ni probudili. Vrata su se zatvorila, i jebeni desetar je ponovo odvalio nogom vrata, upao u prostoriju i upalio svjetlo i urliknuo: “USTAJ VOJSKO!”. Opet nije bio zadovoljan i jebavao nam je sve po spisku. Nakon nekoliko neuspjelih pokušaja konačno se zadovoljio posljednjim i dozvolio nam je da se obučemo i da spremimo krevete. Onda je mrzovoljno obišao cijelu prostoriju da bude siguran da smo svi spremili krevete kako treba. Nekolicini je sve razbucao iz obijesti pa su morali to ponoviti. “Pakujte sve što imate i napolje na postrojavanje... BRŽE, STOKO!

Znali smo da idemo na teren taj dan. Trebalо je ići na bojevo gadjanje negdje pokraj Pule, bio je tu neki aerodrom pa smo mi protivavionci tu mogli vježbati praćenje aviona prije nego što krenemo da pucamo na prave mete koje su vukli borbeni avioni iza sebe. Već mi se sve bilo zgodilo, maltretirali su me non stop, bio sam konstantno gladan i nenaspesan, gurao tonu i po težak top po cijeli dan kroz kojekakve svinjce i rupčage, proklinjao roditelje koji su mi “našli štelu” u opštini da ko biva odem na dobro mjesto, da ne završim negdje na granici Kosova ili Makedonije. Mali Lošinj se činio kao super mjesto za služenje JNA, ali stvarnost je bila suprotna. Ispred nas je bila Italija, “neprijatelj nije spavao”, valjalo je biti uvijek na oprezu pa nam nisu nikada davali mira. More nisam pošteno ni vidjeo jer je bila zima, a rijetki odlazak u grad se znao pretvoriti u pravi rusvaj sa nesagledivim posljedicama.

Spakovao sam sve što sam imao, zgrabio pušku, šljem i masku, uskočio u čizme i izletio napolje. Bio sam sretan što nisam morao da očistim WC taj dan, iako je bila moja smjena. Svašta se u tom WC-u znalo dešavati. Neki su (namjerno) bacali pive boce u čučavac što je odmah znalo začepiti sve, pa se onda moralо zavrnuti rukav i kroz smrdljivu gomilu tariguza, mokraće i govana izvući flaša. Nekada za kaznu smo i četkicom za zube ribali WC, a i azotnom kiselinom su znali sve “dezinficirati” pa smo morali i pod maskama raditi do kasno u noć.

Postrojavanje je bilo relativno kratko. Obično bi provjeravali ko je obrijan a ko nije, i oni koji bi bili malo zaboravni bi imali dvije minute za brijanje i par krugova oko kasarne za oprčati. Onda je slijedila fiskultura koja se znala pretvoriti u pakao, pogotovo nakon prikazivanja filma “Oficir i Džentlmen”, nakon kojega su nam “jebali kevu”, oponašajući scene iz filma. Na brzaka smo pregledali svu opremu i krenuli prema glavnom molu u bazi (uz narodnu muziku koja je drmala sa lošeg razglosa) gdje je čekao desantni brod u koji smo se morali ukrcati. Naravno, gurali smo svoje topove i nosili teške sanduke sa dobošima za

protivavionsku municiju. Dali su nam SDO broj A lanč pakete (“Suh Dodatni Obrok”: riba, ovčetina, čaj u prahu, bombone, i “keramičke pločice”) da jedemo za doručak i onda su nas zajedno sa topovima i ostalom opremom sabili u potpalublje koje je bilo jedna velika ravna površina. Kada su zatvorili glavna vrata, uslijedio je mrak, i mi smo k’o stoka polijegali po podu i zaspali.

Nakon 4-5 sati brod je pristao u neku vojnu luku blizu Pule, otvoriše se glavna vrata, i desetari krenuše da urlaju. Izgurali smo svoje sizifovske topove, prikačili ih na kamione koji su čekali ispred, i dobili smo naredbu za ukrcavanje. Ja sam sjeo na drvenu klupu pored proćelavog Fazlige, znajući da pokraj njega nikad nije dosadno. On je non stop pričao samo o pičci i njenom obliku i mirisu, gomili dlaka koje treba razmrsiti, guzovima koje treba razdvojiti, nogama koje treba raširiti, kako jedva čeka da se vrati u Novi Pazar gdje ga čeka cura koju će da guzi sedam dana bez prestanka kada se vrati kući na odsustvo. Prvo je rekao da će zguza, pa onda sprijeda pa opet zguza, u kuhinji, podrumu, sprijeda, sa strane, u šljiviku iza kuće uz muziku Šabana Šaulića sa prozora, pa će ona da se popne na njega i tako unedogled. Nije trebalo mnogo i svi ostali se napališe, i odmah je svako imao neku varijantu jebačine koju će kao odraditi prvom prilikom. Biti u gomili muškaraca stvari u sekundi neku čudnu atmosferu, žena postane nešto prestižno, nešto nedostizno za šta se vrijedi boriti. Svi odmah postanu napaljeni htjeli to ili ne, instinkti prorade i tu se ništa ne može. Nakon svih priča i maštanja o “taslačenju”, kada se tema iscrpila do kraja, svima se oteo uzdah, i svi smo ko jedan zapalili cigaru, čak i oni koji nisu pušili. Kamion se truckao po nekom lošem putu i povremeno nas izbacivao iz sjedišta, a Fazija je i dalje neprestano pričao, prepičavao svoje dogodovštine po kafićima Novog Pazara, krenuo je naširoko i nadugačko o svom porijeklu i selu iz kojeg je pobjegao u grad i na kraju se opet vratio pičci, našta smo ga onda upozorili da nas više ne pali bez veze. Svakako smo prolazili kroz neka naselja gdje su žene kopale u polju pa su ogromne crne guzice koje su se vidjele iz kukuruza izvlačile komentare i uzdahe.

Nismo pošteno ni sjeli na travu a kiša je sastavila iz neba i iz zemlje. Krenuli smo da od šatorskih krila pravimo šatore da se imamo gdje skloniti. Sve je nakon nekog vremena bilo mokro i teško na nama i uzaludno smo pokušavali da se osušimo pokraj vatre. Logor smo nekako sklepali, improvizovali sve što se moglo improvizovati, poklopali što je još preostalo u lanč-paketima i legli spavati. Svi su psovali jer je prokišnjavalio i bilo je teško naći mjesto gdje nije nešto curilo. Sutra ujutro je bilo mučno vidjeti lica tek probuđenih vojnika, koji su ko pacovi krenuli da proviruju iz mokrih krpetina. Onda je “kampanjolom” došao “slavni” kapetan Gorinjac (kombo Bosanca i Slovenke) i krenuo da priča naširoko o visokim ciljevima odbrane domovine od stranog neprijatelja, o blizini granice i važnosti naših prestarjelih topova, koji su kao trebali da obaraju supersonične avione sa “velikim uspjehom”. On je tek dobio čin kapetana i sa velikim entuziazmom je stajao na vrhovima svojih savršeno uglancanih čizmi i gurao naprijed ramena sa epoletama da svi vide njegovu novu tek dodanu zvjezdicu. Njegova uniforma je bila ispeglana i suha, bio je dobro uhranjen i stalno se oslanjao jednom rukom na svoj pištolj. Njegov zamjenik, stariji vodnik Stefanović, ženskaroš i kockar, je stajao namršten pokraj njega i odobravao svaku riječ i gestu. Povremeno je iz dosade bacao sjetan pogled u daljinu, znajući da i njemu valja

biti sa nama slijedećih dvadeset dana, a radije bi bio u nekoj birtiji u Malom Lošinju i trgao jutarnji Pelinkovac. Pored njih je stajao zbumjeni i smušeni "Stažo", mlađi vodnik (koji će poslije JNA postati rezervni potporučnik) kojem su redovno palili biciklo na svim prstima, koji nije mogao da sabere 2+2.

Kroz blato i krš smo odgurali topove na položaje sa kojih smo mogli pratiti prelete vojnih aviona sa obližnjeg aerodroma. Dril je trajao po cijeli dan, skakali smo ko majmuni oko topova, pretvarali se da nešto k'o pucamo, desetari su izdavali komande, a kapetan se šepurio k'o paun i pratilo situaciju. Onda bi na opšte oduševljenje došao kamion sa klopom i dobili bi u svoje porcije po kutijaču graha i komad kruha, i nešto salate. Ponekad bi leg'o i neki keks, a neki sretnici su znali otići sa desetarima do prvog sela gdje su lokalnoj radnji razgrabili sve pive koje su bile na raspolaganju.

Danima je trajala naša patnja, vjetar je smjenjivao kišu, a straže pored topova su preko noći bile nesnošljive. Već smo se nalazili na samom vrhu Istre i puhalo je sa svih strana. Ni Fazlija nije više pričao svoje avanture po okolnim selima Novog Pazara, svima nam je bio pun kurac vukojebine. Dan gađanja se približavao a kapetan je sve više pojačavao dril. Neko je morao pogoditi metu da bi njegov rejting porastao, i neprestano je sve kontrolisao i maltretirao. A nama je bilo svejedno.

"NAPUNI"...viknuo je desetar Mirić dok se češao po dupetu i gledao u pravcu kapetana, koji je čekao na vezi obavlještenje o slijedećem preletu aviona sa metom koju smo gađali. Nakon par minuta, avion se pojavio na horizontu i za sobom na dugačkoj sajli vukao poveliku crvenu metu. "NIŠANI! NIŠANI! Nišani! odjekivale su komande duž naše baterije topova. Kapetan je držao dignutu ruku u zraku i onda je naglo spustio uz komandu "PALI!". Nišandžije su udarile po obaračima i zaglušujuća buka protivaavionskih topova je sve poklopila, čaure su letjele naokolo. U daljinu su se vidjele goruće granate kako u širokom luku promašuju metu. Kapetan je popizzio. Zativenio se u licu i krenuo da psuje. Ništa od podizanja njegovog rejtinga. Totalno smo podbacili, promašili, neprijateljski avion je kao probio našu neprobojnu liniju, sramota. Popisan i pokisao, kapetan Gorinjac je užurbano kroz blato i žbumje u pratnji starijeg vodnika Stefanovića i Staže napustio mjesto događaja.

Sutradan prije odlaska na dugo iščekivano tuširanje u najbližu kasarnu, kapetan je održao govor i izrazio svoje zadovoljstvo postignutim rezultatima. Pravio se da je sve OK i da je brigada u cjelini postigla ohrabrujuće rezultate, bez obzira što naša baterija nije pogodila ništa. Sada već u prljavim čizmama i ramenima zabačenim unatrag, oslanjao se na neku pritku kojom je povremeno nešto šarao po blatu i objašnjavao nove taktike koje će biti upotrijebljene slijedeći put. On nije znao niti je imao pojma da je kojim slučajem to bio pravi rat, mi bi bili sprženi i sravnjeni sa zemljom mnogo prije nego što bi uopšte imali priliku da ispalimo bilo što. Nije imao pojma da je vojna tehnologija toliko uznapredovala da su naši smiješni topčići bili najobičnije igračke za zajebanciju i da su valjali samo za podizanje moralu javnosti koja je mogla da vidi naše "sofisticirano" oružje na TV emisiji "Dozvolite da se obratimo" nedjeljom ujutro.

Čekali smo u redu, veseli što ćemo se nakon dvadeset dana konačno okupati. Svi smo nervozno cupkali u mjestu i u ruci držali presvlake i peškire. Konačno su nas pustili u svlačionicu i bilo je pravo zadovoljstvo skinuti sve sa sebe i stati ispod tople vode. Nije smetalo ni što nas je bilo previše nagurano pod tuš ni što smo se slučajno dodirivali čunama. Voda je bila Božiji dar, sapun blagoslov. Sapirali su se slojevi prljavštine i znoja, svaki momenat je bio značajan. Svi su iz kostiju tjerali hladnoću koja se skupila spavanjem na hladnoj zemlji i stajanjem na vjetrometini. Na kraju su zavrnnuli vodu i gomila se nevoljko vratila u svlačionu.

Došao sam do mjesta gdje sam ostavio svoju presvlaku i nisam mogao vjerovati svojim očima. Neko mi je maznuo sve. Pogledom sam prošarao naokolo ne bil' prepoznao svoje stvari, ali posto je sve svakako bilo isto SMB (sivo-maslinasta boja) nije se moglo sa sigurnošću reći koje su čije gaće, majice i čarape. Što je bilo najgore, neko je uzeo i moje stare čarape i ostavio svoje, koje su kao i čizme, stajale pokraj njih u uspravnom položaju, zadržavajući oblik stopala prethodnog vlasnika. Smrad koji me je zapljušnuo iz pravca čarapa je bio odvratan. Nisam imao izbora. Lagano sam uzeo ukrućene i hladne čarape, začepio nos, i na ivici povraćanja ih navukao na svoja stopala.

Smrt

Nisam dugo vremena znao šta je smrt niti sam mogao a ni htio o tome razmišljati. Smrt je bila neka tamo daleka riječ koju su odrasli upotrebljavali, a ja klinac sam samo piljio u crno/bijele smrtovnice, ponekad šlampavo u žurbi selotejpom nalijepljene na ulaznim vratima zgrade, nekad i sa neprepoznatljivim fotografijama ljudi koje nisam poznavao ili su pak fotografije bile snimljene u ranoj mladosti umrlog. Prva je umrla stara komšinica sa trećeg sprata, i nekako sam se nadao da će mene zapasti njena šljašteća venecijanska gondola, suvenir iz ko zna kojeg vremena, u koju sam uvijek piljio kada smo bili kod nje u gostima. Nekoliko puta sam pokušao da je zgrabim i da se igram s njom, i bio bih zaustavljen od svoje mame ili majke. Sirota žena je umrla sama, bez ikog svog u blizini. Pronašli su je kako bezbrižno spava u fotelji. Gondolu više nisam nikad vidio, a za par dana neko drugi je doselio u prazan stan.

Kada sam bio prvi razred osnovne umro je Danko, dječak iz razreda. Jedan dan se nije pojavio, rekli su roditelji da je bolestan. Nakon par dana sve je bilo spremno za njegovu sahranu, i cijela škola je tugovala. Desio mu se neki tumor na mozgu, ta neka čudna bolest o kojoj su govorili stariji. Učiteljica Milka je plakala, a mi ostali smo se samo bespomoćno i zbumjeno zagledali. Njegov otac je bio nastavnik u školi, što je situaciju napravilo još gorom. Došao je i direktor škole, nešto pročitao i tiho se udaljio.

Smrt je bila na distanci od mene mnogo godina sve dok se Dragan nije bacio sa vrha stepenica unutar solitera "Metalke". Za vrijeme osnovne skole Dragan je išao u isti razred kao i ja, a poslije je njegova Prva Gimnazija bila pored moje Umjetničke Škole, tako da smo se ponekad viđali na velikom odmoru. Znali smo se naći u istom redu za jeftine hrenovke u

foajeu Prve Gimnazije, gdje si pored uobičajenog senfa mogao dobiti i kašiku ajvara pride ako je prodavač taj dan bio dobre volje. Dragan je bio čudan, blago retardirano dijete, neki bi rekli poremećen ili blesav, ali je bio beskrajno zabavan i konfuzan klinac. Smijali smo se njegovim iskrenim greškama kao i nespretnom hodu na vrhu stopala, njegovom neposrednom odnosu sa učiteljicama. Nije bio (kao ni ja) dobar đak, a njegova mama je na velikom odmoru donosila šerpe sa podgrijanom prasom. Tu smo bili na istom, jer je i moja mama, na moj sopstveni užas, donosila sendviče usred časa i stvarala mi grozne neprijatnosti kod ostalih učenika, koji su me kasnije zajebavali. Nekada sam čak znao i da odem kod Dragana kući na Bjelave. Stanovao je u Haži Lojinoj ulici, i uvijek ju je rado spominjao u kontekstu svog "pičenja niz Hadži Lojinu" na svom zelenom Pony biciklu. Njegova mama bi iznijela ispred nas obaveznu prasu, koja mi se inače gadila, a koju sam samo kod njih htio da jedem.

Kasnije kada smo vec bili zahvaćeni pubertetom, počelo je hvatanje curica za dupe na malom i velikom odmoru. To je bila neka vrsta sporta mnogo više nego nekakva seksualna aktivnost. Što su se one više opirale, to smo ih više "fatali". U tome je prednjačio Emir, koji je znao kako se to zaista radi. Dragan je opet rijetko upadao u "fatanja", ali kada bi on upao, tu bi nastao urenebes. Dragan je fatao one curice koje nisu bile atraktivne, koje su u stvari jedva čekale da ih Emir ili neko privlačan ufati, ali nikako Dragan, čiji je stil i motiv fatanja bio totalno neprihvatljiv. On je umjesto raširenog dlana, spremnog da zahvati sto više mesa, nespretno skupljao prste kao da uzima kliker sa zemlje, i tako nasitno bi samo ovlaš štipnuo neku curicu i bjež što dalje u drugi kraj razreda, ponekad proganjan po nekoliko krugova oko klupa reda radi. Govorilo mu se da to ne valja, kao da to "nije za njega".

Điđo me taj dan preplašeno i nespretno nazvao, i rekao mi da je njemu neko rekao da se Dragan ubio. Kaže da je scena bila krvava. Njegov skok sa vrha unutrašnjeg stepenista nebodera je izgleda bio uzasan. Njegovo mlado tijelo se odbijalo od gelendere dok konačno nije palo na dno pored lifta. Na raznim spratovima su nalazili pojedine objekte koji su bili u njegovim džepovima, njegove crvene "All Star" tene su bile bezpovratno rastavljene na solidnoj udaljenosti. Njegova smrt me duboko potresla. Mozda čak i više zbog činjenice da je on bio stvarno neprilagođen, da je bio senzibilniji i udaljeniji od drugih, kao i ja. Kada je napokon postao svjestan samog sebe, za njega više nije povratka nazad. Kasnije sam načuo da je ostavio poruku u kojoj kaže da hoće da posjeti svog prerano izgubljenog oca, kojeg je stalno spominjao. Odrastanje je dobilo svoju prvu žrtvu u mojim očima, odrastanje kojem sam se i sam suprotstavljaо koliko sam god mogao.

Smrt je već postajala izvjesnija činjenica, mnogo bliža i prisutnija "koncidencija". Strah od smrti je i dalje bio apstraktan, i uglavnom se smrt dešavala tamo nekim likovima i dogadjajima, uglavnom iz Iračko/Iranskog rata koji je bjesnio na televiziji. Leševi u pustinjskom pijesku, raskomadani od granata su bezlično i isprazno poluzatvorenih očiju gledali u nebo pokraj kamere nekog novinara, a ja sam u prolazu kroz glavnu sobu samo povirivao na TV ekran, dok je stari zabrinuto otpuhivao i tumačio ratne taktike koje je svojedobno učio u JNA. Ali smrt je u to vrijeme dolazila iznenada. Jedan dan me neko nazvao i rekao mi

plačljivim glasom kako je Alojz u bolnici i kako mu se ne piše dobro. Noć ranije su Rogi, Darjan i Alojz krenuli iz diska hotela "Jahorina" nizbrdo prema vikendici Alojzovih roditelja kada su na jedinoj i najvećoj, ali povisokoj okuci prije vikendice, kroz snijeg i led pokušali da se na guzicama splazaju nizbrdo izbjegavajući pjesačenje naokolo. Alojz je nespretno pao i više nije davao znakove svijesti. Sutradan u bolnici, u očaju i nevjerici se skupilo doista svijeta, pokušavajući da dođu do informacija o njegovom stanju. Alojz je bio priključen na aparate za održavanje u životu i nije davao nikakve signale na osnovu kojih bi doktori mogli sa barem malim zrncem optimizma izaci pred roditelje. Nije prošlo ni par dana, a aparati su isključeni. U nevjerici smo zagledali jedni druge dok smo gazili kroz blizgu i blato ispred kapele na groblju na Barama. Niko nije bio svjestan ničega. To smo bili Mi, mali kolektiv udaren šakom u glavu, grupa tinejdžera koja je oplakivala dragog druga. U žalosti i tišini na kraju smo se tiho razišli svojim kućama i više ništa nije bilo isto.

Smrt je opet išla svojim putem, svojom logikom i filozofijom. Ljudi su i dalje uporno umirali. Nakon Alojzove smrti, neke druge smrti sam već dočekao spremnije. Bio sam "upoznat sa konceptom", ispreslagao kockice i stavio smrt na mnogo više mjesto na svojoj ljestvici prioriteta. Tih dana su se dešavala samo vjenčanja, pa sam znao zaboraviti na smrt. "Pobjedničke stranke" SDA-SDS-SDA su na televiziji obećavale bolji život poslije socijalizma, tako da se nisam imao čega plašiti. Gulio sam Akademiju i cugao. Pretvarao sam se da ne znam šta se dešava u Vukovaru, povremene izvještaje sa ratišta sam uspješno blokirao u svojoj glavi, nisam htio da gledam ni šta se dešava u Dubrovniku, Sijekovcu, selu Ravne. Rat o kome su svi pričali je sigurno i polako dolazio prema Sarajevu, a ja sam ponosno i sa mnogo optimizma predstavio tih dana svoju prvu izložbu u galeriji "Zvono".

2003-e godine je otišao Rogi. Jurisa je šturo i zaprepašteno prozborio par detalja kroz slušalicu u vezi njegove smrti, a ja sam već ležao na podu i ridoao. Mislio sam da me rat ogrubio, da sam navikao na svakodnevno prisustvo smrti. Čak i život na drugom kontinentu mi se činio kao prirodna barijera između mene i svega ostalog što sam ostavio iza sebe, pa i smrti. Svi ti strahovi koje sam svakodnevno osjecao, ta gušenja i panični napadi su počeli da izgledaju jako logični. Smrt je tu i otima.

Malo ko je na mene u životu tako mnogo uticao kao Rogi. Njegov talenat je bio beskrajan, i čitavu generaciju nas klinaca je nosio na svojim leđima. To nas je sviju kasnije koštalo mnogo kada su u raju došle droge, koje su legle kao poručene za djecu Džidžikovca, nespremnu za život. Svi smo konstantno odgađali dolazak ozbiljnog i odgovornog života kojeg nismo htjeli; A samo smo htjeli da se igramo zauvijek, da život provedemo bez frustracija i problema. Rogi je bio predvodnik u svemu, učenik generacije, najbolji gitarista i kompozitor, pjesnik i pisac, šarmer i prijatelj. Njegove živahne oči nikad nisu mirovale, pa čak ni sada kada ih gledam na fotografijama koje sam napravio na njegovoj terasi dvije godine prije njegove smrti. Ponekad poželim smrt vjerujući da ćemo se opet naći na starom mjestu, izvuci gitare iz kofera i zasvirati punim srcem.

Na grobu Marcela Duchampa piše: "Uvijek umiru drugi", i taj me statement na neki način ohrabruje, daje mi snage da tu neizbjježnu smrt dočekam ljudski, kao i stotine milijardi ljudi

prije mene. Dio mene je već umro, ono dijete unutra, onaj mali Nešo sto je bezbrižno trč-karao po plažama Lopuda praveći oblike u pijesku. Dio mene i ovog momenta umire, iza svakog udisaja dolazi i izdisaj. Rastaju se svi na ovaj ili onaj način, razvode se kontinenti, polako i sigurno kosmos se i dalje širi prema svom logičnom kraju ili pak novom početku.

TREĆI DIO:

Godine raspleta u bespućima povijesne zbil-jnosti

Crno na bijelom

Možda sam taj dan imao više sreće nego uobičajeno, a možda i nisam. Teško je reći. Hodati po ivici života i smrti je tih dana bila normalna stvar. Rat je polako ulazio u svoju prvu zimu i pao je prvi snijeg. Đidžikovac je zimi uvijek bio idiličan, čak i u to pogano vrijeme. Park izmedju naših zgrada je već krenuo da gubi svoja prva stabla koja su pala posjećena za loženje improvizovanih pećica vec promrzlih stanara. Povremene eksplozije u daljini su stavljale do znanja da nema opuštanja i da je opasnost prisutna u svakom momentu. Opet, trebalo je živjeti i sačuvati zdrav razum koliko je to bilo moguće. Za to je bilo potrebno pivo, mnogo piva.

Pivo koja je tih dana izlazilo iz Sarajevske pivare je još uvijek sadržavalo određeni procenat alkohola, što je u kombinaciji sa kolonjskom vodom "Pino Silvestre" imalo značajnijeg efekta. Dan ranije u improvizovano sklonište ispod stepenica Rogijevog ulaza je donesen video i televizor, a struja je dolazila preko kabla iz susjednog Doma Policije u kojem je bio smješten odred specijalne policije, čiji je agregat danonoćno brundao i pravio struju koje nije bilo nigdje drugo u gradu. Pedja i ja smo ponijeli teško stečenu gajbu piva za koju je trebalo dati posljednje pare od prodatih cigara i krenuli prema Rogijevoj zgradbi. Snijeg je škripao ispod cipela a mi smo ubrzavali hod. Dragocjena piva je bila tu i već smo obadvjica krenuli nervozno prebrojavati koliko će ko piva da popije i čija će biti posljednja s obzirom da nas je nepar a pive su parne. Nakon par minuta hoda izmedju zgrada došli smo do ulice koju je trebalo preći. Niz ulicu Džidžikovac koja je otvorena prema Trebeviću je znalo sa vremena na vrijeme doletjeti par rafala tako da je oprez bio poželjan. Bila je magla taj dan pa nismo uopše pomišljali da bi trebalo pretčavati. Nismo ni pošteno zakoračili preko trotara kada je iznenada nestalo zraka u plućima...

Taj trenutak bliske eksplozije čovjeka gurne u neko stanje ni života ni smrti, u neki čudan vakuum, kosmos, dimenziju; izgubi se slika i ton, kao nekakva čudnovata vrsta orgazma bez ikakvog užitka, totalna beztelesnost i nirvana, kao da te neko na moment isključi pa te ponovo uključi. Panika i strah nisu toliko prisutni u tom momentu kolik nagon za sa-moodržanjem, koji momentalno daje signal čovjeku da skoči u neko koliko-toliko sigurnije mjesto od onog na kojem se zatekao kada se ekspozija desila. Tek onda slijedi panika i strah. Zatim opet mrtva tišina. Pa onda ponovo novi talas koji je u sekundi napravio istu stvar...

Pedja i ja smo skočili iza nekog zidića (nakon što smo ipak pažljivo spustili gajbu piva) i bacili se na zemlju. Samo smo se preplašeno zagledali i kontali gdje bi u tom momentu bilo sigurnije. Definitivno sa druge strane ulice u Rogijevom skloništu. Ali ulicu je trebalo preći, što u tom momentu nije bilo preporučljivo. Sjedili smo tu jos par sekundi u mrtvoj tišini i onda smo čuli nekog kako se dere kroz neki plastičnom folijom prekriven prozor. Neko je ranjen i leži na sred ulice. Pedja i ja se zagledasmo i iz radoznalosti smo ustali da provirimo oprezno iza ugla. U snijegom prekrivenom i savršeno bijelom Djidjikovcu su se odjednom ukazale barutom prekrivene ogromne crne mrlje od eksplodiranih minobacačkih granata, i na tih nekih petnaestak metara niz ulicu su se mogla primijetiti dva tijela kako leže u sred tog crnila. Do nas je dopirao smrad baruta i izgoretine, još je poneki kamičak i geler padao na prhki snijeg i na krovove i simsove prozora. Nismo znali šta da radimo. Ako krenemo da pomognemo ljudima, pašće još koja i onda i mi odosmo dovraga, ali ne možemo ni stajati iza ugla i samo posmatrati ljudi kako leže. U jednom momentu, bez ikakve komande ili dogovora, potrčasmo niz ulicu. Ukočio sam se koliko sam mogao i stisnutih zuba i uvučenog vrata pogureno grabio naprijed, iščekivajući slijedeću detonaciju. U roku od par sekundi našli smo se pored unesrećenih. Odmah sam primijetio poznato lice jednog od mladih stražara u koji su se tu svakodnevno nalazili a pokraj njega je ležala žena srednjih godina koja je došla nekom u posjetu, koju je on trebao da sproveđe do glavne recepcije. On je davao neke znakove života, koprcao se i pokušavao da dodje do daha. Žena je beživotno ležala, njena bunda je bila totalno izrešetana gelerima i pomiješani komadići bunde i mesa su bili razbacani svuda naokolo. Stavio sam svoje prste na njen vrat i pritisnuo glavnu arteriju. Nije bilo pulsa. Okrenuo sam se i pogledao na Pedju, koji je već krenuo da raskopčava čuvarevu crnu jaknu. Nešto je bilo zapinjalo pa smo morali da malo trgnemo rajsferšlus. Jakna se otkopčala i odmah su se ukazala crijeva koja su kao neki ružičasti balončići iskočila i izvirila kroz rupe na crnom džemperu. On se i dalje gušio u samrtnom ropcu a mi smo mu govorili kako će sve biti u redu i da ništa ne brine, neko je već pozvao pomoć. Auto je stiglo skoro iste sekunde, zgrabili smo ga i ugurali na zadnje sjedište. Šofer je udario po gasu i auto je odjurilo niz ulicu prema bolnici.

Ne mogu da se sjetim koji smo film gledali, pive su išle niz grlo brže nego uobičajeno. Sapiralo se ono što se nije moglo saprati, gorak ukus nemoći i nevjericu. Zgrušana krv nam je još uvijek bila na rukavima, miris izgoretine i smrti nam je palio nozdrve. Prokletstvo koje nas je zateklo nije imalo namjeru da ode, već nas je na najgori mogući način sve dublje uvlačilo u grozotu i užase namijenjene ljudima. Pitali smo se zašto se to dešava

nama, zašto smo baš mi morali biti tu i svojim očima gledati kako život izlazi iz ljudskih tijela. U krajnjoj liniji, mogli smo mi biti ti koji su beživotno ležali na ulici. Da je nišandžija sa druge strane nakon popijene litre loze samo malo nervoznije ili žustrije okrenuo smrznuti zardjali kotač za elevaciju na nišanskoj spravi minobacača, da je barut bio malo suviji, da je vjetar puhao u suprotnom pravcu možda bi i situacija bila drugačija i čuvar i žena u bundi bi bili ti koji bi u užasu konstatovali smrt dvojice mladića, sa razbijenom gajbom prolivenog piva pomiješanog sa vrelom krvi, na putu ka nesudjenom gledanju filma u improvizovanom skloništu sa ukradenom strujom.

Peksinluk

Najveći dio rata svaka vojska provede u dosadi, igrajući karata, pričajući viceve, slušajući vijesti sa fronta, stojeći u redu za klopu, spavajući, smisljavajući gluposti, pušeći nervozno cigare ili se pak provodeći sate i dane gledajući u prazno ispred sebe. Najmanji dio rata se u stvari puca i krka. Vrijeme se provodi i kopajući rovove, hodajući na liniju i nazad, čisti se naoružanje i nose se kojekakvi sanduci i alat, ili pak na ramenima prte preteški željeznički pragovi za utvrđivanje bunkera, i sve po noći, uzbrdo, kroz blato i kišu.

Ja sam imao dosta sreće pa sam prvih mjeseci rata proveo u protivvazdušnoj odbrani grada, gdje nije bilo posla kao ni sredstava kojima su se eventualni avioni ili helikopteri mogli oboriti. U stvari, bilo je viška ljudi a manjak naoružanja pa su izmišljali nepotrebne jedinice da negdje smjeste sve vojno sposobne muškarce. Moja jedinica je bila uglavnom rekreativnog tipa i vrijeme je prolazilo sporo (dok malo kasnije nisam naprasno prekomandovan u središte najvećeg sranja). Bili smo smješteni u zgradi Gradjevinskog fakulteta, gdje smo se nekako rasporedili po kancelarijama koje smo preuredili u spavaće sobe. Na raspolaganju smo imali gomilu materijala koji nam nije trebao nizašto osim za potpalu, mnogo bi bilo bolje da smo se zatekli na nekom drugom fakultetu gdje se barem s prozora moglo gledati u cure kako prolaze. Bili smo ispod glavnog ulaza u gradsku bolnicu Koševo pa smo samo mogli gledati kako u žurbi dolaze kola hitne pomoći noseći mrtve i ranjene, ili bi pak poneka granata sastavila u blizini naše zgrade što bi nas podsjetilo zašto smo tu gdje jesmo.

Imali smo neke struje pa se gledala televizija i slušao radio. Ponekad bi nas uznemiravali kojekakvim postrojavanjima i prebrojavanjima i nekada bi nas pustili kući jer nije bilo klope pa bi nam rekli da se javimo sutra. Povremene uzbune su bile uglavnom neinteresantne, jer zaista nismo mogli ništa napraviti. Na nas pedeset je bio samo jedan top od 20 milimetara za koji smo imali tri granate, što je ništa. Čak u par navrata smo bili pozvani da se s topom na kamionu negdje pojavimo, da se tamo nekim jadnicima podigne moral. U svakom slučaju, niko se nije bunio što se ne ide u akciju, mada su pojedinci malo više mahali rukama tokom dnevnika i upirali prstom. Neki su pak svojevoljno tražili prekomandu koju su bez problema dobili. Zavjetrina je u početku rata bila zlata vrijedna, jer ipak neko mora da stekne iskustvo, a iskustvo se plaćalo krvavo: ljudskim životima.

Iz dana u dan smo sjedili i sve je postala neka rutina, znalo se ko šta radi, kada će ko šta reći, kada će ko šta pomisliti. Svi vicevi su se ispričali, svako je znao sve dogodovštine svakog od nas, svačiji smrad nogu je bio prepoznatljiv. Bilo je tu raznog svijeta, uglavnom ljudi iz grada i iz prigradskih naselja, ali bilo je i nekih izbjeglica koji su u Sarajevo došli silom prilike. Neki od njih su dolazili iz istinski ruralnih krajeva i nisu se baš uklapali. Ipak, imali su svoje krugove i mirno su koegzistirali sa ostalima. Njihova životna etika se umnogome razlikovala od naše tako da smo zauzeli različite sobe i rijetko kad bi se miješali. Ponekad bi neko zavirio kod onih drugih da nešto prokomentariše iz dosade, ili pak zatraži cigaru ili novine.

Jednu noć neko je donio video rekorder i gomilu kaseta pa su se počeli gledati filmovi koji su sviju okupljali u jednu veliku prostoriju. Gledalo se sve i svašta, filmovi za podizanje morala tipa "Terminator", "Rambo" ili neko slično sranje, ali su se puštale i ostale stvari. Jedna stolica je uvijek bila na istaknutom i najboljem mjestu, rezervisana za Ibru, čovjeka u godinama, na čijem su se licu mogle vidjeti godine napornog rada na selu. Nije imao mnogo godina, ali ljudi pod takvim životnim okolnostima stare mnogo brže, njegovo lice je bilo išarano borama, imao je žuljevite ruke. Na glavi je imao francusku kapu, na nogama neke stare čizme iz kojih su virile debele vunene čarape. Stalno je pušio kroz čibuk, nikada ne progovarajući ništa. Ne znam tačno odagle je izbjegao, ali sam znao da prošao kroz pakao dok je prelazio planine i šume da bi došao do Sarajeva.

Jednu večer se odgledao neki bezvezni film i vojska je otišla na spavanje. Ostalo je nas nekoličina mlađih koji smo znali da se sprema slatko iznenadjenje; neko je donio neki mastan pornić u kojem, kažu, ima svega nemilice. Kaseta se gurnula u video i prve scene neke zabave kraj bazena su počele da se odmotavaju. Brko glumac je počeo da nešto šapće na uho nekoj već poluobnaženoj prenašmikanoj lažnoj plavuši, i njih dvoje su lagano krenuli da se probijaju kroz gomilu, penjući se stepenicama na sprat vile, zatvarajući se u neku sobu. Uslijedilo je skidanje odjeće i pornić je počeo da grije klupe na kojima smo sjedili. Komentari su krenuli da padaju kada je brko krenuo da maše onom stvari, a ona je kao u čudu gledala njegovu spravu i počela je da se igra s njom. Stvar se postepeno zakuhavala i ostali parovi na partiju su se polako raspodijelili po sobama i paralelne radnje su krenule da se smjenjuju na naše zadovoljstvo. Kaseta je bila oštećena nakon godina upotrebe pa je na momente nestajalo slike, što je bilo proprije psovjkama i pljuvanjem. Uobičajena muzika iz porno filma je treštala, nešto na sintisajzeru je drmalo čisto da popuni praznine izmedju jecanja.

Nisam ni primijetio kada je Ibro ušao u prostoriju i sjeo na svoju stolicu. Valjda ga je morila nesanica, uzrokovana nostalgijom za rodnim krajem ili nečim sličnim, čuo je da se nešto dešava u prostoriji sa televizorom i riješio da se malo uspava gledanjem programa. Nijemo je gledao scene u kojima se ispred njegovih očiju odvijalo nešto totalno drugačije od onoga što je on očekivao da bi mogao zateći u toj prostoriji tu večer. Njegov svijet je krenuo da se velikom brzinom vrati oko njega i općinjen je gledao u ekran kao i mi. Kako se pornić

sve više zauhavao tako je i on nesvesno mrdao usnama i nervozno prebacivao povremenog nogu preko noge, i na neki čudan način je izgledao kao da navija za brku koji nikako da ga složi plavuši. U jednom momentu brko je napokon pogodio rupu i ritam je krenuo da se žestoko ubrzava. Tijela su se ritmično gibala naprijed nazad a uzdasi su postajali jači. Svi smo napaljeni gledali u scenu vrhunca na televizoru i onda je brko naprasno izvadio onu stvar i krenuo da je gura "tamo gdje ne treba". U tom momentu sam prvi put čuo Ibru kako nešto izgovara, skamenjenog lica i zaprepaštenog pogleda zakucanog u televizor, uslijedila je rečenica koju nikada neću zaboraviti dok sam živ:

"Jao ljudi moji.....AUUUU PEKSINLUKA!"

Umjetnost UNPROFOR-a

Glad je uvijek bila veliki problem u opkoljenom Sarajevu. Nije se imalo šta za jesti osim eventualno riže, leće ili makarona, slabo je šta dolazilo paketima Adre. Od "Samaranovog" paketa koji je stari kao bivši sportista dobio nisam se poštено omrsio, i već sam poodavno zaboravio šta je sir ili meso.

Elem, neko mi uz kafu taj dan reče da ima neko otvorenje u Umjetničkoj Galeriji BiH, show pod naslovom "UNPROFOR for Peace". Izložbu umjetničkih fotografija vojnika Unprofora, snimljenih u trenutcima dosade na punktovima po Bosni je trebao da otvoriti lično šupak Michael Rose. Nisam se mnogo libio, znao sam da nesto mora biti za čvaknut jer ce doći guzonje. Tih dana je odjeća bukvalno visila na meni. Odšetao sam do galerije uz obaveznu fiskulturu na raskrsnicama. Čim sam ušao unutra, donja vilica mi se momentalno otalambačila. Na sredini galerije je bila postavljena ogromna sofa, puna raznovrsne klope, voća i kolača. Na stolu je bilo oko dvadeset vrsta francuskih i švicarskih sireva, raznoraznih kobasicica, mortadele, namaza, kavijara i ko zna šta već ne. Pored stola su bili poslagani kartoni francuskog vina. Buffet je bio zatvoren sve dok Michael Rose zvanično ne otvorio izložbu. Pojedinci su pokušavali da nesto štrpnu, ali su ih u tome spriječavale djevojke iza stola.

Ispred govornika je bilo možda dvoje-troje stranaca i humanitaraca, a sva ostala raja; nas oko stotinjak, smo se gurali oko stola, fatajući najbolju poziciju za oficijelni početak ždranja i prežderavanja. Svi prisutni su bili uglavnom profesori univerziteta, ugledni političari, umjetnici. Svi smo zvjerali prema nadrealnoj sceni izobilja i djeliču neba na zemlji. Već sam se uveliko laktao, i pokušavao da istisnem neke akademike u stranu, da učvrstim svoju poziciju. Govor se otegao a mi gladni i žedni kraj stola smo postajali sve nervozniji. Voda je u potocima curila niz usta dok se govor engleskog generala sve više razvlačio. Već su počeli i da gaze po nogama i da psuju. Hrana je tako lijepo mirisala da sam se naginjao naprijed da me taj miris što više zapljesne. Zaboravio sam na sve u tom momentu, na rat i glad, na svakodnevnu bijedu i jad, samo sam htio komad nečega dobrog i ukusnog. U jed-

nom momentu sam začuo tanak i udaljen aplauz sa drugog dijela galerije, što je bio znak za početak masovne tuče.

Ne sjećam se šta se baš desilo u tom djeliću sekunde koja je trajala kao usporena vječnost, samo se sjećam da sam uspio da proturim jednu ruku kroz tjelesa do stola i na nevidjeno sam zgrabio šakom neki smrdljivi limburški sir i trpao ga što u džepove što u usta. I ostali su radili isto. Bilo je nerealno gledati nekog izuzetno uglađenog gospodina kako gura masnu mortadelu u unutrašnji džep sakoa. Da sam imao ogledalo u tom momentu vjerovatno bih se prepao samog sebe.

Sirote djevojke koje su služile hranu nisu stigle nikoga da usluže, jer se sve razgrabilo u roku od petnaestak sekundi, pa se čak i stol pod navalom ljudi prevrnuo na njih. Nakon prvo bitnog šoka, uspio sam da zgrabim i par komada nekog kolača sa poda prije nego sam se bacio na gajbe vina. Više se niko nije ni pretvarao da bude čovjek, svi smo bili gomila gladnih životinja. Niko nije čekao da se vino otvara i sipa u čaše vec su se počele grabiti flaše. Uspio sam zgrabiti dvije flaše Bordeaux-a i pobjeći u suprotan kraj galerije. Žvakao sam sir, aluminijsku foliju i ko zna sta još, unezvjereno gledao naokolo ko hijena sa komandom noge od žirafe, prstom nervozno gurajući čep u flasu. Za otvarač je bilo prekasno. Pogledom sam pratio reakcije stranaca, koji nisu mogli vjerovati sta se dešava ispred njihovih očiju...ali sta su očekivali? Šta su mislili da će se desiti kada su iznesu takvu klopnu ispred "logoraša"?

Prvu flašu sam iskapio skoro na eks, a drugu su mi otela raja. Nije prošlo par minuta već sam bio napolju, posrtao i povraćao. I drugi su izlazili iznutra, kolutali očima i fatali se za glavu. Transporteri UN-a su se lagano razišli, izložba je otvorena, izložba koju niko nije ni primijetio tu večer. Nekako sam se dovukao nazad na Đidićovac, usput otrijeznio, spakovao se, i po kiši i u mrklom mraku pješice kroz blato i krš, kroz pusto i prepuno groblje na Barama prema Vogošći, uz poneki metak iznad glave, u nemilu i neizvjesnost jebenog rata.

Traženje đavola

Imali smo u brigadi i dva-tri njemačka topa 20mm iz drugog svjetskog rata i jedno 10 granata koji se iz njih ispucaju dok si rekao keks. Za većinu njih uopste nismo znali da li će opaliti ili će eksplodirati nama u rukama. U stvari, nismo znali da li topovi uopšte rade jer nikad niko nije opalio iz njih. Uglavnom su služili za popravljanje morala raje na liniji, koja kad vide kako mi to guramo uzbrdo, dobiju kakav-takav osjecaj sigurnosti. Mi smo u sebi znali da je to lavor ali nismo smjeli da govorimo istinu naglas. Imali smo jedan od tih topova postavljen na uzvišenju iznad Saobracajnog fakulteta u Vogošći.

Jednu večer smo krenuli na smjenu. Rekli su nam da imamo neki kamion koji bi nas trebao prebaciti do Kobilje glave, da ne tabanamo džaba. Čekali smo ispred zgrade gradje-

vinskog fakulteta neko vrijeme. Kamion je stigao i uskočili smo unutra. Pridružila nam se i grupica vojnika iz neke druge jednice. U tom momentu, počeo je da rikvercom prilazi neki drugi kamion, iz kojeg su krenuli da istovaraju maljutke[1] i da ih onako "gole" ubacuju u naš kamion. "Ajde nek svako uzme u krilo po jednu!", rece neki oficir. Mi se zagledasmo, i bez riječi smo poceli da preuzimamo "bebe". Ja sam dobio jednu koja je bila toliko hladna da sam se odmah smrz'o. Vrata od kamiona su se zatvorila i vozač je kresnuo Tam-a. Krenuli smo put Pofalića.

U neka doba, nismo više bili na asfaltu, već smo pod ugašenim svjetlima vozili nekim makadamom izmedju Huma i Žuči. Napolju se nije video prst pred okom, i nije mi bilo jasno kako vozač uopšte vidi kuda vozi. Kad smo se pribлизili Kobiljoj glavi, nepomišljeni vozač je na sekund upalio svjetla, našta smo svi povikali "Gasi svjetla idiole!!" Nije prošlo ni minut kada jedna 120-ka odvali u brdo pokraj nas. Vozač udari po gasu. Odmah taim druga sastavi ispred kamiona. Osjetio sam snažan bol u stopalu, mislio sam da sam pogoden. Kad sam pogledao, skontao sam da je vojnik prekoputa bacio svoju maljutku meni na nogu i skočio kroz ceradu. Vrisnuo sam od bola, ali nije bilo vremena za kukanje. Kamion je već stao (geleri su razvalili motor) i iskakali smo iz kamiona ko ludi. U momenu dok smo trčali prema obliznjoj kući, tri-četiri metra dalje sastavi 120-ka u zemlju ispred nas ali nije eksplodirala, već nas je samo zasula zemljom i blatom od udarca. Utrčali smo u kuću, i popadali po podu. Detonacije su odvaljivale sve odreda. Palo ih je još desetak, i onda tišina. Počeli smo da se zagledamo i da kontamo šta se desilo, i kako smo uopšte još živi. U toj cjeloj ludnici niko nije ranjen. Pritrčase i mjestani, koji su mislili da ima mrtvih i ranjenih.

Nakon nekog vremena izašao sam iz prizemlja kuće i gledao u mraku neeksplođiranu granatu, čiji je rep virio iz rupe. Da je eksplodirala, sve bi nas pobila k'o zečeve. Ne znam kakvu smo sadaku zaradili, ali je definitivno ta sadaka odradila svoje. Kasnije sam krenuo da u glavi premotavam film dok smo u mrklom mraku gazili kroz blato i zbumje prema Vogošći. Primijetio sam da mi se tresu ruke i da me obliva hladan znoj.

[1] Vodeće antitenkovske rakete srednjeg dometa

Bitka za Žuč

Rat je bio u punom 'cvatu' i stalno su se dešavali belaji. Mene je srećom najveći dio toga mimošao. Nisam se gurao naprijed, fatao sam se začelja kolone koliko je to bilo moguće. Toga dana u 8 ujutro sam krenuo na redovnu smjenu na brdo Žuč. Prvo sam svratio do "maršalke"(kasarna), gdje smo se pobrojali, pokupili sljedovanje i lagano krenuli (pješke, naravno) prema odredištu. Trebalо nam je obično nekih sat i po do vrha Žuč. Taj put nikad nisam volio. Dok se dodje do Žuči, treba proći kroz nekoliko naselja: Pofaliće, Buća potok i još par sela i zaseoka. Pred samu Žuč, uvijek se prilazio sa stisnutim mudima i nekim čudnim strahopoštovanjem. Tu se vodilo mnogo borbi, i naša brigada se tu dobro napatila. Dosta ljudi je gubilo živote za svaku bukvu i za svaki prevoj, imali smo mnogo gubitaka, ali

smo nekako opstajali.

Prije samog našeg ulaska u selo Jezera koje se nalazilo ispod samog Golog brda, počeli su da granatiraju naše položaje stotinjak metara dalje. Odmah smo poskočili i uletili u jednu praznu spaljenu kuću. Granatiranje je trajalo nekoh 10tak minuta i onda je stalo. Pomislili smo da su na onoj strani nešto primijetili pa zasuli granatama čisto zbog "mira u kući". Prošli smo kroz selo, i ušli smo u kuću u kojoj smo uglavnom boravili kad nismo dužnosti. Nekad smo znali igrati karata ispred te kuće, dok jednog dana mali Samir nije poginuo od gelera. Još uvijek mi nije jasno kako smo bili glupi i komotni da se zajebavamo na takvom mjestu. Granata je na našu sreću (Samirovu nesreću) pala u vlažnu zemlju pokraj izvora, da je pala na tvrdo, niko od nas ne bi preživio. Svi smo nakon eksplozije uletili u kuću, a samo Samir nešto progovori, uhvati se za sudoper i pade. U sekundi je poplavio u licu, pokušavao je bezuspješno da dođe do daha. Počeli smo da urlamo: "Samire, šta ti je?!"....Odgovora nije bilo. Jedan mali geler ga je pogodio u leđa i završio u srcu. Trebalо nam je neko vrijeme da pronađemo mjesto gdje je pogoden, izgledalo je kao da ga je ubola igla. Imao je 19 godina...

Ušli smo u kuću, preuzeli smjenu i pogledom otpratili raju koja je trkom krenula za grad. Tek kasnije sam skontao koliko su imali sreće. Da su ostali još deset minuta, možda neki od njih ne bi bili živi, jer je u tom momentu počela ofanziva. Nisam ni postao svjestan šta se dešava, a napolju je krenulo da pljušti sa svih strana. Nismo više znali otkuda padaju. Pod kišom granata otrčali smo do prve tranšeje i stigli do našeg topa. Utrčali smo u rov i svi zadihani i isprestravljeni smo posmatrali jedni druge ...ŠTA JE OVO? Detonacije su postale nesnosne. Sve oko nas je gorilo. Ja sam se držao rukama za korjenje jer su detonacije bile toliko jake da su nas dizale u zrak. Neki su već krenuli da paniče, a ja sam samo pržio cigaru za cigarom. Imao sam samo jednu kašikaru i držao sam je čvrsto u ruci. Imali smo samo jednu pušku na nas trojicu, jer smo k'o biva bili послuga na topu. Duboko oranje nije prestajalo, granate su padale kao kiša. Ubrzo smo čuli krike, i pored našeg tranšeja su dvojica boraca nosila trećeg, koji nije imao noge. Đavo je davno odnio šalu.

U jednom momentu nakon nekih sat i po granatiranja, pucnjava prestade. Mrtva tišina.....u sebi sam se ponadao da je sve gotovo, i da će se sve polako smiriti. Ali, nakon par minuta poče žestoka pješadijska pucnjava."ETO IH!, neko se prodere. Neko je izletio s puškom i krenuo da puca niz brdo. Mi ostali smo samo sjedili i blejili u prazno. U tom momentu, počeše da protrčavaju borci sa Golog brda i viču "Pala linija!". U tom momentu je neko odozdo iz blizine krenuo da "Sijačem Smrti" dere po zemlji oko našeg rova. Jedinu bombu koju sam imao sam bacio ispred bunkera. Bomba sastavi, neko je zatim proturio kalaša kroz puškarnicu i krenuo nasumice da dere nizbrdo. Napad na naš rejon je odbijen, ali je iznad nas Golo brdo vislilo u zraku. Više nije bilo nikoga na liniji, naše desno krilo je bilo skroz prazno. Granatiranje je opet počelo. Rokali su kao ludi slijedećih sat vremena. Nakon toga je uslijedio opet pješadijski napad. Mislimo smo da sa naše desne strane nema nikog, ali je ipak bilo neke raje koja su se krila po bunkerima. Nas nisu direktno napali, ali paljba na našoj desnoj strani je skoro skroz utihnula. Više nije bilo iluzija da tamo ima neko živ. Više nismo imali šta da tu tražimo, počela nas je fatati panika. Odlučili smo na-

pustili položaj.

Krenuli smo se izvlačiti s linije. Istrčali smo na otvoreno i pravac priprema. Uletismo napokon u tu našu kuću, kad unutra veseo prizor: dvojica teških ranjenika koji su u povlačenju ostavljeni u kući. To je scena koja se ne može opisati riječima. Na sve strane krv i zavoji, poderane košulje i potkošulje, krizi, jauci i molitve. U medjuvremenu je kuća dva puta pogodjena, sva sreća u krov. Skontali smo da moramo nekako prebaciti ranjenike, inače će poumirati. Pošto sam ja jedini imao pancir, istrčao sam iz kuće i punim trkom pravac sanitet koji je bio na kraju sela. Na jedvite jade sam kroz eksplozije dotrčao do saniteta i otvorio vrata. Unutra još gora scena od one naše. Gomila mrtvih i ranjenih boraca razbacana po podu i u srednoga stoji doktor u krvavom mantilu, koji sav izbezumljen samo puši i gleda u prazno. Tip je bio u totalnom šoku i kontao je da sam ja neprijatelj. Nakon što sam mu objasnio situaciju i rekao da imamo ranjenih, on je samo klimnuo glavom i rekao: "Donesite ih." Pitao sam ga ima li ikakvih kontakata s komandom. Kaže, zadnje što je čuo je da su dvoja ambulantna kola pogodjena dok su pokušavala da dođu do Žuči.

Opet sam istrčao napolje i zaletio se nazad u kuću koliko god sam brže mogao. Dok sam protrčavao kroz kratere koji su se u medjuvremenu umnožavali, sableo sam se nekoliko puta i pao, i imam utisak da mi je to u jednom momentu spasilo život jer je nekoliko detonacija odvalilo u mojoj neposrednoj blizini. Zvonilo mi je u glavi, više nisam mogao ništa da čujem, jedino sam osjećao pritisak detonacija. Dokopao sam se kuće i predstavio situaciju. Odlučili smo da obadvajicu prenesemo u čebadima, pošto nismo imali nikakva nosila. Dvojica su istrčala s ranjenikom u čebetu a ja sam pokušao da previjem ovog što je ostao. Kroz zube je rekao da se zove Nenad, i bio je negdje sa alipašinog. Stalno me je pitao kako mu izgleda rana i hoće li preživjeti. Ja sam ga tješio da će sve biti OK i da hitna samo što nije stigla. Realnost je bila drugačija. Imao je veliku rupu u ledjima u predjelu bubrega i brzo je gubio krv. Počeo je da se gubi i krenuo sam da ga polako podižem ne bi li vidjeo da li je u stanju da podnese transport. Činilo mi se da neće živjeti još dugo ako ga odmah ne odvedemo doktoru. U tom momentu su se vratila ova dvojica, a jedan kolega i ja smo ga iste sekunde poprtili u čebe i trkom kroz granate. Jadnik je jaukao dok smo ga nosili kao vreću krompira, ali nije bilo druge. Morali smo trčati s njim u rukama preko neravnog terena. Uspjeli smo uletiti u sanitet kod doktora koji je samo blijedo gledao u prazno i čekao kada će i na njega doći red. Vratili smo se u kuću i shvatili da je vrijeme da se pribere i probamo organizovati kakvu takvu odbranu ispred i unutar kuće. Bilo je dosta oružja koje su drugi odbacili. Ja sam mahinalno uzeo šarac i par redenika i zaledao preko vreća sa pijeskom pored kuće. Sve sam više gubio osjećaj za spašavanje sopstvenog života i počelo je da me hvata neko čudno ludilo. Nekoliko puta sam u konfuziji ulazio unutra da vidim kakva je situacija, nisam mogao vjerovati šta nam se dešava. Misli su mi krenule daleko od tijela u kojem sam bio zarobljen, borio sam se da ostanem priseban. Ali, i u jednom momentu je nešto prepuklo. Osjetio sam totalni gubitak straha, zaista više nije imalo šta da se izgubi. Moj život mi se učinio totalno bezbjedan, krenuo sam da osjećam da se meni više ne može ništa desiti.

"Ovako više ne može! Ko će sa mnom gore na vrh brda, idemo da vraćamo položaje! povikah trepereći u svom novom ruhu. U to njih trojica u glas: " Ma jesi lud, pobiće nas

sve!!.. Ja sam zaista osjetio nevjerovatno samopouzdanje i ponovih: " Ja idem, ko će sa mnom? ". U sekundi sam u svojoj glavi izradio plan akcije, zgrabio sam još par bombi i uhvatio kvaku od vrata. Samo što sam zakoračio napolje, njih trojica skočiše na mene i oboriše me na pod. " Nećeš ti nigdje!, oduzeše mi mitraljez i bombe i uguraše me u mali prostor ispod sudopera.

Totalno sam izgubio pojam o vremenu i prostoru. Iskopao sam negdje svoj walkman i pustio "Disintegration" album od The Cure. Uživao sam u muzici i svo vrijeme sam zurio u vrata i mrtav-hladan očekivao momenat kada će neko unutra ubaciti bombu. Vjerovatno je prošlo dosta vremena dok smo tako ležali na podu, osluškivale su se detonacije i čekali smrt da pokuca na vrata. Kad je počelo da se smračuje, više нико nije htio da dežura vani jer su nekako i svi ostali pukli, ne na način na koji sam ja pukao. U jednom momentu čuli smo korake kako se približavaju, čuli su se neki glasovi u blizini. Lagano smo repetirali puške i pogledom ispratili jedan drugoga. Ovaj jaro pokraj mene ne izdrža i povika "Ko je...?!?"

"Smjena!"...

Oružani turizam

Mama, sestra i majka su zabrinuto gledale u mene i starog kako se polako pakujemo, za par sati je trebalo da krenemo sa jedinicom izvan grada kroz tunel i pravac Treskavica. Ženama je teško gledati svoje muškarce kako idu u rat, nikada se ne zna šta se može desiti, možda se svi skupa gledamo posljednji put, pa je svaki momenat dragocjen. Svaki pokret je praćen sa zebnjom, svaki detalj nešto govori, svako se boji da nešto ne urekne pa se uglavnom šuti i svi se pretvaraju kao da je to najobičnija stvar. Unutra, svako za sebe ima neki svoj strah sa kojim se bori, nekog svog Boga kojem se moli, neku mantru koja bi trebala da odagna zle duhove. Mnogo puta smo stari i ja odlazili od kuće i išli na front i činilo se da se prevazišao taj elementarni strah i da smo se svi navikli na to. Znao sam duboko u sebi da kada one ostanu same u kući neće biti mirne sve dok se obadvojica ne vratimo na vrijeme kući, živi i zdravi. U međuvremenu, svaki korak koji čuju kako odzvanja uz stepenice naše zgrade biti zastrašujući, svaki telefonski poziv će da siječe preko prsiju, jer su tih dana uglavnom dolazile loše vijesti. Ljudi su se vraćali u plastičnim vrećama kroz tunel.

Gurao sam u torbu sve ono što mi je trebalo za mjesec dana boravka u divljini. Stavio sam prvo walkman sa par baterija i par kaseta koje sam planirao korisiti u "duhovnoj nuždi". Pokušavao sam da skontam šta bi mi sve trebalo na snijegu, kiši, gladi, ranjavanju, dugotrajnim borbama, i ostalim realnim strahovima koji su mi padali na pamet. Svašta mi je prolazilo kroz glavu, pravio sam raznorazne kombinacije, pokušavao sam da skontam šta bih rekao u slučaju da budem zarobljen, da li bih bio ubijen na licu mjesta ili bih možda

molio za milost? Da li bih skinuo pantalone i panično pokazivao da nisam osunećen i lažno ubjeđivao neprijatelja da sam u stvari natjeran da budem tu? Da li bi izdao svoje suborice i gledao iz daljine kako ih ubijaju? Šta bi radio ako stanem na minu, ili ako budem osavljen da lagano umirem u šumi? Šta bi bilo ako bih ja morao da ubijem nekog iz blizine pa onda polako gledam kako on umire, da li bih njemu pucao u glavu ili sebi?...

Nisam smio na bilo koji način da pokazujem da se plašim, da mi se ne vidi na licu kroz šta prolazim. Kada su strahovi muškaraca u pitanju žene su kao psi, sve osjete i kada nešto nije u redu hodaju ukrug otvorenih očiju i njuše sve. Nisam više htio o tome da razmišljam, nisam sebi mogao priuštiti da njima činim situaciju još gorom, već sam se smijao i pričao gluposti, pokušavao da zavaram trag koliko je to bilo moguće. Oprostili smo se i izašli preko vrata. Čuo sam kako neko poliva vodu iza nas po stepenicama. Nikada nisam znao zašto je to praznovjerje uobičajeno u našoj familiji, ali bilo je tu valjda s nekim razlogom.

Truckali smo se neko vrijeme u kamionu prema Dobrinji. Natrpali su nas unutra kao stoku u vagon, što je u svakom slučaju bilo bolje nego da smo išli pješke. Neko mi je stajao na bubrežima i gurao bajonet u oko ali u takvoj gužvi to nije smetalo mnogo. Ipak, ljudi su valjali gluposti, pjevali i palili nove cigare dok se sve treslo. Miralem je pričao o tome koliko je tulumbi general Rasim Delić progutao na nekom prijemu u Domu Armije neki dan, opisivao scenu i kako punački general gura sa dva prsta slatke gutave tulumbe niz grlo, a mi smo se smijali i odobravali njegov sarkazam. Psovao je političare i predsjedništvo, proklinjao rat i nadolazeće pregovore. Onda su Hale i Zaim krenuli da pričaju o svojim radnim avanturama u čarapari. Ramo je uglavnom čutao i pušio i povremeno trpio podjevanja od Miralema. Gomila u kamionu je ipak bila razdragana kao da se ide na odmor a ne u rat. Nove avanture dolaze i to je jedino sigurno, ide se u nepoznato i daleko od kuće. Za početak, izlazak iz grada je već ogroman korak naprijed u "slobodni svijet". Svi smo bili ko na iglama, niko od nas nije izašao van grada otkako je počeo rat. Gledao sam raju kako prebrojavaju pare koje će skršiti na dvadeset puta jeftiniju rakiju u Hrasnici. Niko od nas nije pojeo čevape godinama, niko nije sam pojeo konzervu ili popio pivo koje nije napravljeno od riže za koje se nije moralо čekati u redu.

Iskrcali su nas ispred neke stambene zgrade na Dobrinji, i pokazali su nam put kroz neki ulaz prema podrumu iz kojeg se prilazi tunelu. Nama u susret su dolazili oni sa druge strane, oznojeni i umorni. Prtili su teške vreće sa kojekakvom robom, govorili o cijenama sa druge strane i pokazivali rukom koliko je vode na polovini tunela kroz koju treba pregaziti. Prošli smo kroz neku baštu i počeli kroz raskopano blato da silazimo u tunel. Neko je odmah spucao glavom u željezni prag i krenuo da psuje sve po spisku, okrvavljenog čela. U početku je bilo interesantno, čak i zabavno, ali malo kasnije klaustrofobija je krenula da steže u prsima, svjetla su postajala rjeđa i voda je curila na sve strane. Negdje na polovini tunela zrak je bio zagušljiv i težak. Borio sam se za kisik, gurajući se pognut sa onima koji su mi dolazili u susret. Kiša je padala tih dana pa se moralо gaziti kroz vodu jedan dio puta. Monotonija koraka i svjetala je pojačavala paniku i gušenje, kraj tunela

nikako da dođe. Kapljice su padale sa stropa za vrat, električne pumpe za vodu su brundale, sve je izgledalo kao u podmornici koja tone u kojoj su mornari bezpovratno zarobljeni i osudjeni na lagano umiranje.

Kako smo se bližili drugoj strani, osjetio se svjež zrak i čudan osjećaj uslovne slobode. Izlazili smo izvan grada koji je bio svijet za sebe, koji nam je u isto vrijeme bio i zatvor i sloboda. U suštini, izlazili smo iz jednog obruča u drugi, krenuli smo u drugu vrstu govana i nije bilo razloga za slavlje. Izlaz iz tunela je bio zakrčen svijetom koji je čekao da izadjemo napolje da bi oni mogli navaliti unutra, graja je bila nepodnošljiva. Nije mi u tom momentu bilo jasno kako neko uopšte želi da uđe u tunel i krene nazad u opsadu, da se vrati u pakao, nesigurnost i smrt. (Kasnije mi je postalo jasno zašto, nakon mjesec dana provedenih u vukojebini.) Krenuli smo prema Hrasnici i u polusvjetlu smo pod žmirkavim sijalicama primijetili prve samoposluge. Dio vojske je pohrlio unutra, kupujući sve što im je moglo pasti pod ruke. Litre loze su se odmah gurale u džepove, jeftino suho meso se žvakalo s merakom uz uzdahe, nevjericu i glasan smijeh.

Nismo imali mnogo vremena, trebalo je pješice uz Igman, uz "rižu" [1] prema Malom polju, gdje bi nas trebali ponovo ukrcati u kamione i odvesti do Pazarića. Krenuli smo momaćki uzbrdo ali to nije trajalo dugo. Neki su već bili pijani, a većina je psovala i posrtala. Tih dana je artiljerijskom vatrom bio pokrivan put uz Igman, niko se nije usuđivao da krene uzbrdo motornim vozilom sa upaljenim ili ugašenim svjetlima. Nisam se nikada bavio planinarstvom, pogotovo ne noćnom varijantom, sa prepunim ruksakom, pancirom i u totalnom mraku, u strahu od mogućeg granatiranja. Sjetio sam se filma "Igmanski Marš" i scena odsjecanja smrzutih prstiju makazama poluživim partizanima (posebno scene sa Batom Životinjom, koji piye rakiju dok mu kliještima krckaju kosti). U našem slučaju nije bilo toliko hladno, ali je bilo jezivo prolaziti kroz crnu šumetinu znajući šta se tu desilo prije 50 godina. U tom momentu sam krenuo da razmišljam o nesreći naroda na ovim prostorima, koji je svako malo morao da se hvata oružja da brani goli život ili da se pak borи i gine za nekog drugog, stranog i dalekog vladara.

Nakon nekoliko sati napornog hoda uzbrdo, izbismo oznojeni i crknuti na plato Igmana gdje su nas čekali kamioni koji su nas zatim prebacili vijugajućim, blatnjavim šumskim putem do Pazarića. Nekoliko puta sam pomislio da će se kamion prevrnuti i pasti niz ambis, panično sam gledao oko sebe i vidjeo da nikoga nije briga za takvo što. Previše je bilo strahova, ljudi su oguglali. Stigli smo kasno u noć u Pazarić i smjestili su nas u neku lokalinu kasaranu da prespavamo. Dali su nam neke klope za večeru, ali niko nije htio da jede vojne splačine. Svi su se već opskrbili kvalitetnom robom u Hrasnici, dobar dio ljudstva je već bio poprilično pijan. Pjevalo se urlajući i urlalo pjevajući:

*Šta ču kući tako rano,
ko me čeka tamo?
Drage nema da me čeka,
kraj dušeka meka....*

Hale, Zaim i Mirso su sigurno sprašili par litara loze i sve se u spavaoni pretvorilo u totalnu anarhiju. Neko je izvadio karte i kockanje u cigare je krenulo, popraćeno grajom, psovanjem i radovanjem. Kolutovi dima su polako maglili vidik, prosuta loza je bazuila, mokre čarape su se sušile na svakom mogućem mjestu na koje su se mogle zakačiti. Nisam imao živaca da se družim, bio sam umoran i strovalio sam se onako mokar i oznojen sa svim na sebi na neki prljavi krevet i zaspao ko klada.

Ujutro su nam dali po frtalj hljeba i na njemu nešto misteriozno namazano, šolju čaja od špinovanog šećera, i zatim je uslijedio znak za pokret. Kada su rekli sa treba da se ukrčamo na voz koji nas je već čekao na stanicu, nešto mi je odmah toplo oko srca zaigralo. Sjetio sam se odlazaka na more, izraza lica mog oca dok je kiselo negodovao kada je mama krenula da u sred voza u specijalnim tanjirima i sa srebrnim escajgom i zlatnom kutijačom servira supu, zaspalih ljudi koji su lica prekrivali smrdljivim sivomaslinastim "JŽ" [2] zavjesama koje se nisu nikada mijenjale, pijanih neobrijanih konduktora koji su brutalno upadali u kupee i elegantno i stilski s podozrenjem bušili karte, sjećao sam se onih koji su spavalii na mjestima za prtljac iznad glava ostalih putnika, i svega ostalog što je podsjećalo na normalna predratna vremena vožnje željeznicom. Kada smo se popeli u voz i razmjestili po kupeima zaista sam imao osjećaj da je rat prestao. Poznati pejsaži su se smjenjivali, voz se veselo klackao. Umjesto veselih momaka spremnih da se za par sati bace u more i da se potom izvale na plažu punu prelijepih obaženih tijela mladih djevojaka i lagano razmazuju "Copertone" po njihovim ramenima uz šum talasa mora, bili smo družina koja je na silom prilika skupljena na gomilu, bez ikakve ideje gdje idemo i šta nas očekuje.

Nažalost, naša vožnja nije dugo trajala. Izbacili su nas na neku teretnu stanicu negdje iznad Konjica i postrojili. Do platoa Treskavice nije bilo drugog puta osim pješice između Visočice i Bjelašnice, strmoglavim i nesigurnim kozjim stazama kanjonom Rakitnice, kroz sela Čuhovići, Lukomir i Umoljane, sve do Sinanovića. Pokušali su nam objasniti cilj naše ekspedicije, ali nikom svakako nije bilo jasno šta se dešava, tako da niko nije postavljao pitanja. Pojedinci su samo pomalo podjejavali nadređene čisto reda radi, malo anarhije nije bilo na odmet. Dok smo stajali u stroju, primijetio sam Mirsu kako se pjan srušio na leđa. Prolomio se smijeh, nastalo je rasulo. Bilo je i drugih u gasovitom stanju, ništa nije izgledao normalno. Bog zna kako ćemo naći odredište. (Šta ako zalutamo?) NALJEVOKRUG! Krenuli smo lagano uzbrdo i prvi klanci su se smjenjivali. S vremena na vrijeme smo prolazili kroz neke zaseoke, kroz prozore su nas gledali začuđeni mještani, a psi su lajali i lajali. Noga ispred noge, kilometar iza kilometra, krenula je da pada noć. Počeli smo u polumraku da izlazimo na neku visoravan i vidjeli smo u daljini svjetla sela Čuhovići do kojeg je trebalo doći tu večer. Alkohol je popuštao, mamurluk je neke dobrano ojadio, a uslijed iznenadne premasne i prejake hrane neki su se i usrali. Mrak je pao a svjetla koja smo vidjeli u daljini nikako da se približe. Imao sam utisak kao da idemo prema zvijezdama koje su treperile u daljini. Noge su me bolile, osjećao sam da će prije ili kasnije pasti i da se neću moći podignuti. Više nisam bio u stanju da razaznajem ko je pored mene, samo sam gledao u makadam ispred sebe i povremeno dizao pogled prema udaljenim svjetlima. U neka doba došli smo do prvih pašnjaka sa stokom, ograde su bile tu, već su se nazirale prve kuće i čuo se lavež pasa. Počeli smo da u neredu ulazimo u selo i svako se

smještao kako je stigao. Ja sam bio na kraju kolone tako da nisam mogao da biram neku udobnu postelju nekog seljana, bilo je ili škola ili štala. Mene je zapala štala. Ušao sam unutra, srušio se na pod, pokrio se prvom krpom i zaspao ko klada.

Probudila me je visoka temperatura. Tresao sam se i cvokotao zubima. Drugi su to primijetili i poslali me u školu, gdje je bilo toplije. Neko je napuhao gumeni madrac i legao sam u polusvijesti. U bunilu sam imao svakakve halucinacije, pomiješala se realnost i snovi, noćne more i povremena buđenja doktora koji mi je u usta trpao neke tablete. Sanjao sam školske časove na kojima sam stajao ispred table i pravdao se za polomljenu kredu dok su mi se svi smijali, zatim bih trčao u mjestu danima i godinama, letio preko Baščaršije kroz dim čevabžinica, pucao bih iz puške iz koje ne izlaze metci i niko ne pada sa druge strane, vozio bih auto bez volana praznim ulicama nekog nepoznatog grada, prijatelji bi mijenjali lica a žvaka u ustima je imala metalni okus. More su se smjenjivale, vizije su postajale sve nadrealnije da bi s vremenom njihov intenzitet opao i duboki san bi nastupio sve do budjenja. Nakon dva dana ležanja polako sam stao na noge i pogledao kroz prozor. Ispred mojih očiju je pukla sunčem obasjana visoravan, kao iz snova.

Pogled je bio beskrajan, u daljini se vidjeo Prenj a malo bliže je bila snijegom prekrivena Visočica. Vrijeme je bilo jako čudno, na toj nadmorskoj visini oblaci brzo dolaze i prolaze. Selo Čuhovići je relativno malo, petnaestak kuća, škola i džamija. Svi se u selu prezivaju Trešnjo jer se u sred sela nalazi jedino stablo trešnje u cijelom kraju. Pravo je čudo kako je drvo uopšte izraslo na takvoj nadmorskoj visini i izuzetno surovoj klimi. Seljani žive isključivo od stoke i krompira koji moraju jako brzo uzgojiti, krkajući u zemlju mnogo više djubriva nego što je to uobičajeno. Kada snijeg zapada u oktobru prestaje svako kretanje sve do aprila, eventualno maja. Mještani su prilično plavokosi i svjetle puti što me jako začudilo. Nisu se mnogo miješali stoljećima, par sela u okolini se ženilo i udavalо izmedju sebe. U selo je prije dvadesetak godina došla struja tako da se mogla gledati i televizija (da se samo mogao uhvatiti signal, repetitor na Bjelašnici je već bio srušen).

Krenuo sam da se polako šetkam i zavirujem u kuće seljana. Vojska nije radila ništa, tako da su se izmišljale pizdarije i hodalo se naokolo. Neki su već uspostavili dobre relacije sa nekim familijama tako da se odjednom pojavio mladi sir i kajmak. Pogače tek izvadjene iz krušnih peći su krenule da zovu, voda je curila niz usta. Već se skupljala lova da se od mještana kupi jagnje za klanje. Ja sam htio da malo bolje sagledam mjesto na kojem se nalazimo pa sam odlučio da se popnem na obližnje uzvišenje iznad sela. Na moje veliko iznenadjenje, sa druge strane brda su se počeli pojavljivati prvi stećci. Na samom vrhu padine se nalazio jedan ogromni megalit i od njega se proporcionalno u obliku trokuta krenulo da širi groblje, koje je niz padinu polako i postepeno počelo da se smanjuje sa veličinom i oblicima. U jednom momentu je sve izrazom i stilom počelo da prelazi u muslimansko mezarje. Tačno se mogao vidjeti vremenski period kada su lokalni mještani krenuli da prihvataju Islam. Pogled sa tog mjesta je bio još nevjerovatniji, i preko visoravn su se mogli vidjeti stari rimske putevi koji su šarali pejsaž. Izvadio sam slušalice iz džepa, upalio walk-

man i pustio svoj omiljeni ratni album "Disintegration" od The Cure. Kroz glavu su mi prolazili milenijumi, slike srednjovijekovnog života, zamišljao sam užurbane ratnike na konjima kako jašu i bacaju odsjaje sa svojih oklopa na okolna brda. Ove planine su oduvijek bile naseljene ljudima koji su tražili svoje mjesto pod suncem, borili se za goli život, što protiv prirode, što protiv životinja, što protiv drugih ljudi, najčešće nekog novog talasa osvajača naoružanih mačevima, vatrom i pohlepom. Nevjerovatan talas duhovne energije me naprsto nosio iznad pejsaža, imao sam utisak da ću zaista da poletim iznad litica i gudura, nošen vremenom i prostorom.

"ŠOBA! Šta radiš jebote?" trgnu me Miralem iz snovidjenja. Sa njim su došli Zaim i Hale. "Ima li šta na radiju?" upita on sa cigarom u ustima, dok je lomio grančice i potpaljivao vatru. U sekundi se tu stvorila džezva i kafa je krenula da se kuha. Još uvijek sam bio u svojim vizijama i nisam obraćao pažnju o čemu pričaju. Prizor koji sam gledao ispred sebe me je kao droga držao zakucanog za mjesto na kojem sam stajao. Trebalo mi je neko vrijeme dok se konačno nisam osvijestio i lagano krenuo nazad u selo. U jednom momentu sam se okrenuo i pogledao prema trojici koju sam ostavio iza sebe. Izgledali su moćno dok su među stećcima ložili vatru, kao da su tu u svom najprirodnjem elementu.

Sutradan je došao neki oficir moralista iz generalštaba, sa zelenim Ray-ban naočalama i bijelim tenama, Smith/Wesson revolverom obješenim kao u kaubojskim filmovima i krenuo da nam objašnjava naširoko i nadugačko o ciljevima naše ofanzive. Krenuo sam da zijevam nakon dvije minute, ostali su nervozno prenosili težinu sa jedne noge na drugu. Nije nam se dopadala šuplja priča nekoga ko će se za pola sata uputiti džipom na meso u Jablanicu, pa potom nazad u Sarajevo, u toplotu i sigurnost pozadine. Htjeli smo samo da znamo šta nas čeka i šta treba da se radi, nisu nam trebale nepotrebne govorancije. Na samom kraju smotre pojaviše se odnekud konji, koji su se približili i posmatrali nas sa distance. Vojska se krenula sama od sebe raspuštati, zapalile su se cigare i polijegalo se po travi. U tom momentu jedan mladjahni pastuh je pokušao da zaskoči staru kobilu. Nervozno je skakutao na zadnjim nogama, bezuspješno pokušavajući da nadje odgovarajuće mjesto na stražnjici kobile. Uslijelio je promašaj za promašajem a vojska je krenula da navija za pastuha. Svi su ustali na noge i neočekivano počeli da uživaju u slikovitoj sceni konjskog seksa. Pastuh je i dalje promašivao a raja je sve više urlala. Svako je htio da vidi sretan završetak situacije, koji nikako da se desi. U tom momentu, krivonogi i omaleni Rizo, sa širokim preplanulim licem i sitnim očima, velikom neobrijanom vilicom i ogromnim šaketicama, u džemperu sa milion boja, nije izdržao. Ustao je i šlampavo razvezanih čizama otrčao do konja. (Očigledno je imao iskustva sa takvim stvarima, u selu u kojem je živio prije rata ovo je sigurno bila normalna situacija.) Stavio je cigaru u usta, zgrabio pastuha sa obje ruke za poveliko spolovilo, namjestio ga gdje treba, i iste sekunde neiskusni konj je svom silinom zabio stvar do kraja dok je kobila glasno njištala. Gomila je eksplodirala kao da je pao gol na utakmici fudbalske reprezentacije u finalu svjetskog prvenstva. Prolomio se gromoglasan aplauz sa širokim osmjesima, a Rizo je nošen na ramenima proglašen za heroja dana. To se zvalo podizanje morala vojske, koja je bila sretna i vesela kao nikad prije.

Malo kasnije smo već bili obaviješteni o pokretu. Zbogom Čuhovići! Dok smo izlazili iz sela zarekao sam se da će se jednog dana vratiti u to selo i temeljito sve ispitati. Put ko-jim smo krenuli prema Lukomiru se sve više sužavao da bi na kraju se pretvorio u kozju stazu koja je na momente prolazila kroz prave ambise. Trebalо je biti oprezan, pad dole bi značio smrt a u najboljem slučaju teške tjelesne povrede. Na samom dnu kanjona se mogla vidjeti Rakitnica koja je svojim plavetnilom i žuborom privlačila poglede. Trebalо je da se postepeno spustimo do rijeke pa da se onda popnemo na suprotnu stranu kanjona. Nakon sat vremena hoda ušli smo u Lukomir. To selo sam već prije vidjeo na televiziji u filmu "Gluvi Barut" i nisam mogao vjerovati da je to zaista tako. Selo je stajalo kao na nekoj drugoj planeti, ljudi su izgledali kao da su izvadjeni iz vremenske mašine od prije par stoljeća. Narodne nošnje su svi imali na sebi, a stoka se motala slobodno naokolo, štale su bile tik pored kuća. Na tako surovom mjestu stoka je jedini izvor preživljavanja i tretira se na najbolji mogući način.

Izašli smo iz sela i krenuli niz liticu prema dnu kanjona. Ostvruo sam se nazad prema selu iz kojeg se vidjeo samo dim i vrhovi najviših kuća. Na sredini litice ispod sela primijetio sam bačenu konjsku lešinu kako je trgaju gavrani i ostale ptice. Više nisam znao šta je realnost a šta nije. Svjetovi su se izmješali, vrijeme je kolabiralo, kosmos se slijepio i zgužvao ispred mojih očiju, a trebalо je ići nizbrdo prema dnu. Logike više nije bilo. Ispred nas je stajala je samo prelijepa i beskrajna priroda u svom najboljem izdanju, brutalno narušena turobnim zveketom oružja i odjekom vojničkih čizama.

[1] Makadam koji ide strmo uz Igman, korišten za izvlačenje balvana.

[2] Skraćenica za Jugoslovenske Željeznice

Oko konzerve

Zove Kurt jedno jutro. "Dolazi na kafu!" kaže, naređuje kroz zalogaj. Ne mogu da se sjetim da li je dan prije toga sišao sa Proskoka ili neke druge vukojebine gdje je bilo pravo zajebano. Bilo je pucnjave napretek, pa je još bio u šoku. Bili su to jebeni dani, trebalо nam je svima društvo. Navikavali smo se na nesto na što se insan ne može navići. Krenuo sam da se oblačim. Padaju granate na sve strane, malo je jebeno izaći napolje i ne izlazi mi se po svaku cijenu. S druge strane, Kurt ima nešto struje, mozda preslušamo što od "Vajtsnejka" ili "Parpla", možda padne koji vic, prisjetimo se kakve gluposti. Skliznuo sam niz Sutjesku, na uglu kod "Dervoza" pogledao sam desno-lijevo da se slučajno i iznebuha ne ukaže kombi na kojem piše "Kopajmo do pobjede", sa agilnim Cacinim momcima koji dragovoljno skupljaju "dobrovoljce kopače". Trznem se u dva koraka preko ulice i zamaknem u mrak njegovog ulaza. Kurt je kao i obično u gaćama, razvalio se na kauč, zapalio cigaru,

slusa radio i igra se sa mudima kao sa Klik-Klak-om. Negdje malo jače granatiraju, a sve prelijeće preko nas i eksplodira u daljini tako da je ipak prpa. Njegovi zidovi su podebeli, mada ništa nije garancija. Jedina je utjeha da je u susjednoj zgradi na zadnjem spratu do izbijanja rata stanovao Radovan Karadžić, pa “neće valjda na svoju kuću pucat?”

Kurt je prije par mjeseci upoznao neku djevojku u Aerodromskom naselju dok je išao u posjetu Plasti, koji je već postao lola u svom ulazu, organizujući kojekakve dogodovštine zabavne prirode. Plasta je takodjer glio svoje u vojski i znao je i on izbjijati kojekuda. Na početku rata je postao poznat po svojim idejama za odbranu grada, kada je htio da napravi futuristički katapult za izbacivanje bandera preko linije odbrane (ne bil' neprijatelji pomisili da smo totalno poludjeli, da bi zatim digli ruke od svega i otišli). Ele, pročulo se za kvalitetne derneke koji se kod Plaste dešavaju i na jednom od njih Kurt je upoznao djevojku vrijednu pažnje, što ga je skoro svakodnevno zvalo prema Aerodromskom naselju.

Sjedili smo tako, čakulali dok telefon nije zazvonio. To je ona. Kurt se zalijepio za slusalicu ko školjka za stijenu i promijenio je izraz lica. Odjednom je postao ozbiljan i sve je poprimilo drugačiju atmosferu. Nešto se počelo raspravljati. Izgleda da je Kurtovo romantično poznanstvo preraslo u nešto ozbiljnije. Spustio je slušalicu, rekao je da mora da ide, obukao se u sekundi i izletio preko vrata. Pješice na Aerodromsko naselje? Pod granatama? Nisam čuo o čemu se radi (samo sam mogao predpostaviti) ali je sudeći po njegovoј agilnosti svakako vrijedilo zapucati tako daleko pod takvim okolnostima. Ja sam ostao sa tek skuhanom kafom, preslušao što je bilo na gramofonu, odspavao malo i skontao da se on neće šale vratiti.

Vrijeme je prolazilo sporo (rat je prolazio još sporije). Tih dana sam posmatrao sa Žuči svjetla Aerodromskog naselja u daljini, maštajuci da se nađem s njima, da povučem dobar gutljaj iz flase, da sjednem prekoputa neke fine djevojke umjesto da gulim koru s drveća, brojim detonacije tromblona i čekam kraj smjene. Gledajući svjetla u daljini nesvjesno sam utrpao cijeli “tabasco” u rižu s vodom (sa pokojim plutajućim komadićem misterioznog mesa) kojom sam morao utoliti nesnosnu glad koja se ničim poštenim nije mogla izlijeci. Ipak, nazvaše momci slijedeće hefte i rekoše mi da poslije smjene svratim “drito” kod Plaste kući. Skupiće se svi. Ja onako prljav u smrdljivoj uniformi i preteškim pancirom poletio sam nakon kraja smjene iz rova u mrak, niz gudure, preskačući panjeve i ruševine, i padajući po snijegu i blatu, zaboravio na glad i granate i naprosto letio kroz prostor. Kada sam izašao na mokri asfalt Buća Potoka potrčao sam od sreće. Uspio sam da ustopam nekog švercera koji me je izbacio negdje u blizini derneka. Uspio sam i da u mrkom mraku pronađem Plastin ulaz, na čijim vratima su stražarili neki penzioneri ljutih pogleda u uniformama napravljenim od čebadi. Popeo sam se uz stepenice i Plasta je otvorio vrata. Ukazao se dernek, taj prelijepi dernek, u sjaju prigušenih kandila, uz graju curica i Kurtovo pjevanje “Odiseje” od Leo Martina. Primjetio sam nova lica, lijepi i drage ljude, koji su uprkos svemu kroz šta se prolazilo tih dana odisali optimizmom i veseljem.

“Sta ćemo jesti?” Upita Kurt Plastu u neka doba, cijedeći posljednje kapljice iz flaše lažne “Dalmatinke”. Već se dosta popilo pa je glad zakucala na vrata. “Jao, nemam ništa....osim ove konzerve.” reče Plasta, držeći u ruci plavu konzervu na kojoj je velikim žutim slovima pisalo “Homburg”. Napravila se i neka marinada od ulja i lažnog bijelog luka, da sve

to bude k'o "morski". Tako dragocjena konzerva se nije mogla pojesti tek tako. Uslijedilo je svečano otvorenje. Neko je u ruci imao kašiku a neko viljušku, i prvi komadi mesa su krenuli da se grabe i guraju niz grlo, onako, bez ičega. Bilo je sve OK dok Plasto ogromnim potezom nije zagrabilo ogroman komad za koji se odmah uspostavilo da je u pitanju nesamljeven (kompletan) govedji očni kapak, koji nas je onako sjajan i realističan sa vrha kašike sviju posmatrao. Kao da je još jutros treptao pri pogledu na seljaka koji ga je hranio i timario, da bi ga zatim odveo u turobnu klanicu. Okrenulo mi se sve u stomaku (kao i ostalima), psovao sam majku šljakeru koji je taj dan bio na smjeni na mašini za mljevenje mesa, prokleo sam svu humanitarnu pomoć i onoga ko ju je uputio nama jadnicima i bijednicima, prinuđenim da jedemo ono što ni psima nije namjenjeno.

Vratio sam se brlji, pokušavajući da saperem grozan osjećaj koji se jednostavno nije mogao saprati. Zatim sam zgrabio gitaru i krenuo da sviram kojesta ne bil' mi izašla iz glave slika govečeta kako trepće i preživa. Svirajući, pogled mi je ipak prelazio preko djevojačkih grudi, njihovih očiju u prigušenom svjetlu kandila. Sve se polako utopilo u pjesmu i duhanski dim, sve dok nas zora nije poslala na spavanje.

(Slijedeći put kada sam ujutro mamurajući bacio pogled na konzervu "Homburga" ona je bila prazna.)

ČETVRTI DIO:

S druge strane svega

Improvizacija

Ne mogu sebi da objasnim potrebu da improviziram čak i kada za to nema potrebe. Ne znam da li je u pitanju neki glupi ponos ili gađenje prema činjenici da moram da platim za nešto za šta znam da to mogu i sam uraditi. Čak i kada sam bio u situaciji da nešto ne znam popraviti, nije mi bilo mrsko naučiti kako se to radi da bih izbjegao plaćanje drugima, (čak i kada bi me to došlo skuplje). Mnogo puta sam se nalazio u pozicijama u kojima sam bio prinudjen da improviziram, uglavnom zbog besparice, očaja, jada i čemera. Jednom mi se srušio hard drive na računaru pa su mi rekli Indjici u radnji da to košta \$700 dolara za popravak. (Pfu! Pljačka!) Otvaranje hard-drive-a i mijenjanje glava je izuzetno komplikovan proces i zahtijeva poznavanje materije. Meni nije bilo mrsko da improvizujem "dust-proof" kutak i da se nakon nekoliko neuspješnih pokušaja na drajvovoma koje sam našao na smeću uspijem ophrvati sa problemom i uspješno spasim dragocjene podatke koji su bili ili osudjeni na smrt ili plaćanje gorkim parama koje nisam imao.

Moć improvizacije je nešto što pokreće ovu planetu, ljudi improvizirajući jako često otkriju

neke nove tehnike rješavanja postojećih problema, ili pak izmisle nešto totalno novo i radikalno. Nekada ljudi improvizirajući i sebi i drugima spasu živote u nekoj nemiloj situaciji (ponekad obični ljudi prizemlje avione). Ja nikada nisam bio u poziciji da nešto izmišljam niti da prinudno slijecem na aerodrom, ali sam imao osjećaj da ne bih trebao da budem puki konzument svega što se nalazi na policama u prodavnicama, niti da neko drugi mora da misli za mene po pitanju svega što me okružuje.

Svojedobno sam boravio na umjetničkoj rezidenciji u Ženevi, uživao u gradu, obilazio muzeje i galerije, hodao po predstavama i koncertima. Neočekivano sam zahvaljujući prijatelju dobio poziv za samostalnu izložbu u jednom malom mjestu koji se zove Sierre. Gradić je fino pozicioniran u dolini Valais na živopisnom jugu Švicarske i poznato je mondensko okupljalište za okorjele skijaše (Crans Montana). Dočekali su me kao predsjednika neke strane države, dobio sam kompletan sprat na vrhu hotela, solidan budžet za izložbu. "Leglo" je i nekoliko asistenata, visoke premije, plaćen voz u prvoj klasi, iznajmljen je zamak za snimanje mog novog video rada, iznajmljeni su i kostimi iz Ženeve kao i najnovije kamere i rasvjeta. Sve je bilo TOP i zaista se nisam imao na što požaliti. Ležao sam na svojoj terasi i gledao kako se skijaši spuštaju sa vrhova Crans Montane, pijuckao sam lokalno bijelo vino i mezio domaći raclet (sir rastopljen preko sitnog skuhanog oguljenog krompira) friško donesen od lakeja kao poklon od menadžera hotela, koji je također bio sponzor izložbe. Asistenti su radili ono što sam im zadao, imao sam vremena na pretek.

Bila je nedjelja i sve se lagano zatvorilo, čak je i hotel u neka doba "osvanuo" mračan i napušten. Skontao sam da sam gladan i da treba potražiti nešto za klopku. Izašao sam na ulicu i krenuo da razgledam naokolo. Nisam htio nikoga ništa da pitam (stid, šta li je) već sam se šunjaо naokolo, gledajući za nekim znakom ljudske aktivnosti u nekom od ugostiteljskih objekata. Mrak. Sve je zatvoreno. Nisam volio biti gladan uvečer, sve me onda podsjeti na rat i lijeganje u krevet praznog stomaka dok crijeva pjevaju u horu i iskaču iz utrobe. Krajicom oka sam upratio benzinsku pumpu. Dogegao sam se do ulaza, otvorio vrata i krenuo u pravcu frižidera dok me prodavač (brko porijeklom s juga) u narandžastom odijelu sa prelijepim reklamama za automobilske gume i masnim flekama od ulja lagano šmekao da slučajno ne bih uzeo nešto a da ne platim.

Zagledao sam se u frižider i jedino što mi je moglo izazvati vodu na usta je bila smrznuta pizza. Zgradio sam pizzu, platio podozrivom brki i pravac hotel ne razmišljajući šta će sa smrznutom pizzom. Okrenuo sam šteker na štednjaku, otvorio flašu piva iz mini bara i natčio sebi pićence. Zavalio sam se u kožnu sofу, upalio TV i krenuo da surfam po kanalima. Nakon nekog vremena ustao sam da provjerim kako ide pizza i na moje zaprepaštenje ništa se nije desilo. Pizza je i dalje bila k'o kamen. Jebeni štednjak ne radi. Čupao sam i ponovo vraćao šteker psujući, ništa. Mrka kapa. Nije mi se jela smrznuta pizza, trebalo je skontati neku varijantu, improvizovati nešto. I u tom momentu se ukazao momenat prosvjetljenja, sjetio sam se dobitne kombinacije: Iz štednjaka sam izvadio tepsiju i na nju stavio pizzu. Iz spavaće sobe sam donio stativ za fotoaparat. Otišao sam u kupatilo, postavio stativ na WC šolju. Sa jedne strane sam tepsiju naslonio na stativ a sa druge na vrh grijalice. Trebalo je neko vrijeme dok se grijalica usijala, a ubrzo zatim se večeralo.

Muda za Fendera

U svojoj svakodnevnoj potjeri za inspiracijom ponekad zalazim u duboko u noć, kroz puste ulice bogate četvrti, nekada i u potjeri za tek odbačenim a ispravnim i upotrebljivim predmetima kupljenim prije par sedmica od strane nekog imućnog građanina. Razbacane gomile smeća nude zaista mnogo onim manje uobičajenim smrtnicima, mnogo više nego samoposluge nekih zemalja, a sve ispred savršenih izloga u kojima nema ni jednog očiglednog tračka ekomske krize ni ljudske prljavštine, bilo kakve refleksije stvarnog stanja u društvu, gladi ili rata. Ponekad se negdje može vidjeti djelić neke kampanje u kojoj savršeno obučene i nažalost anorektične djevojke upalih očiju poziraju u nekom safari okruženju, sa nekom malo bolje uhranjenom djecom, ispred nekog skupocjenog automobila nekog ambasadora negdje u Africi. Dekoracije skupih radnji odnosno njihov interijer je tako stave do znanja da su i oni unutra ljudi kao i mi i da se jako lako možemo identifikovati sa njima. Njihove pobude su naravno trgovačke prirode, pokušavajući očajnički da nam prodaju nešto što nam u suštini nimalo ne treba. Očajnički pokušavaju i da sakriju nervozu i frustracije zbog loše prodaje ili zbog kolapsa svega što se ovih dana trgovinom zove. Lažni osmijeh je taj koji prodaje robu, i njega jedino ima besplatno i napretek u ogromnim količinama.

Izlozi se tako smjenjuju ispred mojih očiju dok šetam, pokušavam da kompresujem slike koje vidim, da sa što manje energije skeniram što više. Primjetih električnu gitaru naslonjenu na neku lutku, obučenu u najnoviju tinejdžersku odjeću. Odjeća ko odjeća, krpe ko krpe, sašivene negdje u Burmi ili Kini od strane neke skromne djevojke po cijeni rada od dva dolara za jako dugačak dan u oznojenoj fabrici. Električna gitara je popularna "Fender Stratocaster", gitara koju su proslavili mnogi muzičari: Jimi Hendrix, Mark Knopfler, Eric Clapton, David Gilmour, Johnny Štulić.... Instrument je stajao prelijep u svojoj snazi i obliku, skrojen da potpaljulje emocije vibracijama svojih žica i snagom svojih magneta. Stojim i dalje ispred izloga i u nevjericu gledam prelijepi muzički instrument kako stoji kao dekoracija odijevnom predmetu, kako gitara ni kriva ni dužna očajnički pokušava da proda nepostojeci lifestyle i tako sebe otplati, i taj propali rockenroll, tog nasukanog kita koji lagano umire dok ga masa ljudi uzaludno pokušava vratiti u more. Jos jedino je zabava preostala i izgleda da će ona jedino preživjeti, ljudi neko mora zabavljati, izbavljati ih iz dokolice i šljama života. Tako je i ova gitara dobila novu funkciju; sad je samo tu da stoji daleko od same sebe.

Sjetih se dana kada nisam imao ništa. Jedva sam nagovorio svog oca da mi kupi akustičnu gitaru "Vegas-N" u robnoj kući "Sarajka". Gitara je koštala čitava 3 000 000 dinara, i podrazumijevala je ozbiljan pristup. Uslijedili su rigorozni časovi gitare u muzičkoj školi. Godine su prošle dok nisam dobio i magnet koji se mogao zalistiti na gitaru, a koji je koštao 100 000 dinara. "Fender" se mogao vidjeti samo na omotima ploča ili pak na koncertu neke jako popularne grupe. Prošlo je mnogo godina dok i ja nisam zaradio za svog prvog Fendera, koga sam na kraju prodao jer nisam imao dovoljno para za avionsku kartu za Ameriku. U medjuvremenu i Fender je počeo da biva masovno pravljen

u Meksiku ili Koreji, više nije bilo "Made in USA" oznake. Ipak, Fender je Fender. Uvreda koju sam osjetio od strane vlasnika prodavnice je bila preteška. Pljuje mi se u lice a ja ne poduzimam ništa. Gledajuci tu gitaru u tom izlogu pomislih kako bi bilo dobro željeznom štanglom polomiti izlog, uzeti gitaru i ostaviti je ispred nekog sirotišta u Harlemu. Možda se neki novi Hendrix ukaže za par godina, možda.....

"Ali gdje su ti muda Shoba, gdje?" pitao sam se dok sam lagano krenuo prema kući gurači ruke duboko u džepove na -15 celzusa. Nigdje muda ni na karti. Slike američkog zatvora ispred očiju su muda gurnula još dublje unutra, u sigurnu toplinu Bosanskih guzova.

Zvuk i slika

Probudio me zvuk električne bušilice iz komšijinog stana. Uzeo sam u ruku budilicu i pritisnuo dugme da deaktiviram alarm. Ustao sam, izašao iz spavaće sobe i pritisnuo prekidač svjetla u kupatilu. Pritisnuo sam dugme na električnoj četkici za zube koja je krenula da bruji i masira. Nakon toga uslijedilo je dugme na aparatu za brijanje koji je krenuo da zuji i da brije. Nakon brijanja, otišao sam do kuhinje i pritiskom na prekidač upalio svjetlo. Okrenuo sam veliki gumb za plin i pritiskom na dugme za paljenje plina upalio plin uz obavezno i prepoznatljivo krckanje električne varnice za paljenje plina. Stavio sam na šporet čajnik koji sam prethodno napunio vodom, pritiskom na hladnu i šušteću pipu. Onda sam pritiskom na prekidač upalio svjetlo iznad šporeta da bolje vidim šta se na njemu nalazi. Zatim sam ovorio sam vrata frižidera i svjetlo se upalilo samo od sebe. Izvadio sam iz frižidera hranu za mačke, odvadio malo iz konzerve na tanjur, otvorio vrata mikrovalne, i pritisnuo prvo prekidač za podešavanje vremena podgrijavanja, pa zatim snagu podgrijavanja pa onda sam pritisnuo prekidač za početak podgrijavanja mačje hrane. Mačke su prepoznale zvuk prekidača mikrovalne pećnice i stvorile se ispod mojih nogu dok sam ja vadio tost hljeb iz plastične vrećice. Stavio sam ga u toster i pritisnuo dugme za početak pečenja. Toster je krenuo da kucka odredjeno vrijeme za pečenje nakon kojeg će se sam ugasiti uz popratni zvuk. Komšija je i dalje bučno bušio zid, a pridružilo mu se urlanje vatrogasne sirene koja je zavijala niz ulicu.

Znak za kraj podgrijavanja hrane za mačke je zazvonio iz mikrovalne, otvorio sam vrata i stavio hranu ispred mački. Voda je krenula da pišti iz čajnika, ugasio sam plin i zvuk pištanja se smirio. Zvonce iz tostera je zazvonilo, tost je gotov i pečen. Začuo se i zvuk dolaska emaila u kompjuter. Otišao sam do stola i pritisnuo na tastaturi kompjutera dugme ENTER. Svjetlo monitora se upalilo, i začuo se uobičajen zvuk paljenja monitora. Nakon pogleda na kompjuter čiji je hard drive ubrzano kuckao, vratio sam se u kuhinju i pritisnuo prekidač za glavno svjetlo. Otvorio sam frižider, svjetlo se samo upalilo, izvadio sam neki namaz za tost i sveže jagode. Zvuk lifta je označio nečiji dolazak na sprat, zatim je slijedilo tupo koračanje niz hodnik. Nožem sam strugao namaz po tostu, a mačke su i dalje mljackale svoju mačju hranu. Upalio sam mašinu za pranje suđa koju sam zaboravio upaliti prošlu noć. Stvar je krenula da pišti i da bruji. Komšija više nije bušio, sada je samo lupao.

Mnogobrojne lampice su i dalje upaljene po kući: internet rauter je bljeskao narandžasta i zelena svjetla, TV ima uobičajenu crvenu lampicu kada je ugašen, kao i stereo, DVD, punjač za baterije, i još koješta. Glasan zvuk pražnjenja toaleta je dolazio odozgo,a dole na ulici smećarski kamion je hidraulikom sabijao smeće unutar kamiona. Krckao sam tost u ustima, i pritiskao prekidač mobilog telefona gledajući SMS poruke. Zatim sam telefon priključio na punjač. Njegovo svjetlo sa ekrana se polako gasilo, dok se lampica na punjaču odjednom upalila. Avion je glasno prelijetao preko grada, čuli su se i helikopteri u daljini. Pritisnuo sam prekidač za televizor i stvar se upalila i krenula da govori engleskim jezikom. Otvorio sam prozor i buka prolazećih automobila je postala još gora. Emailovi su krenuli da dolaze jedan za drugim uz popratni zvuk, mačke su gurale lopticu sa zvoncem kroz hodnik, frižider je krenuo glasno da pumpa svoje.

Komšija se primirio. Lampica za punjenje baterije se promijenila sa crvene na zelenu. Komšinica je pritiskom na dugme upalila usisivač. Neko je opet pritiskom na dugme pozvao lift koji je otišao prema gore. Pucnjevi sa televizora su razbili tišinu u džungli na ekranu, a nečije tijelo je palo i polomilo grane. Lampica na eksternom hard drajvu je aktivno blinkala plavom bojom. Vratio sam se u kupatilo. Skinuo sam se, rukom odgurnuo plastične zavjese i stao u hladnu kadu. Velikom ručkom na pipi sam odvrnuo vodu i zatim podešavao toplotu pod prstima prije nego sam stao pod tuš. Voda je krenula da pod pritiskom doboša po tijelu i glavi i da ulazi u uši dok ih nije potpuno začepila. Zatvorio sam oči i više nisam vidio ništa. Više nisam ni čuo ništa drugo osim vode i njenog dubokog, toplog i ravnomjernog šuma. Sve je iznenada postalo jedno.

Zvuk i slika.

Od nemila do nedraga

Kasno je i vraćam se kući. Uspio sam srećom da uhvatim rijetki subway koji ordinira u ovo doba noći. Gledam ispred sebe, u porodicu koja sretno spava preko puta. Neko se od njih povremeno probudi da skonta gdje se nalaze. Niko nije apsolutno svjestan gdje se zapravo nalazimo i šta se sve nalazi iznad nas dok velikom brzinom prolazimo neprimijećeni kroz različite krajeve grada. Zagledah se u svoje cipele i pomislih otkud one tu. Kupio sam ih na brzinu prije par godina u jednoj radnji na Broadway-u blizu moje kuće, u prijekoj potrebi. Žurili smo na neko vjenčanje a moje adidaske su se raspadale. Gledam u cipele i kontam od kojeg dijela oderane kože sa neke krave su one napravljene. Mozda su negdje sa guza, gdje krava onako umorna legne u blato ili pak sprijeda od vrata, blizu vilice gdje se trava preživa. Krava nije bila svjesna u kojoj mjeri moze promijeniti oblik ili agregatno stanje, sve dok je neki slabo plaćeni meksikanac nije udario maljem u glavu u nekoj poluilegalnoj klaonici negdje u Kansasu. Nakon mukotrpne procedure i komplikovanog industrijskog procesa sada je krava cipela, nosim je na svojoj nozi. Naravno, nije cijela krava vec samo dio nje. Ostatak kože je vjerovatno na sjedištu nekog auta, dio neke torbe, kaiš na farmerkama nekog muškarca ili žene, meso te iste krave je smrznuto i razasuto na sve strane amerike, mljeveno i rasparčano u stotine hamburgera ili steakova. Kopita, rogovi i

kosti su rastopljeni da bi bili tutkalo premazano kao preparacija za sliku nekog umjetnika, crijeva i unutrašnji organi su pomiješani sa žitaricama da bi bili neka mačja ili pseća hrana.

Počeo sam da se osjećam čudno, več dobrano pripit, gledajući u svoje cipele i osjećajući neprijatnost od dijela do nedavno živog bića koje sada nosim na nogama. Uhvatih se za novčanik, ista stvar. Pogledah preko puta a obitelj koja je spavala je imala jakne od svinske kože, takodjer oderane tamo negdje sa svježe zaklane svinje, preparirane, uštavljene i obojene po najnovijoj modi. Pomislih da je to sve i da nema više nikakvog životinjskog užasa u blizini. Onda se zagledah u plastičnu kesu na podu koju je usnuli dječak ispustio. Ta plastika je polimer koji je rafiniran iz nafte koja je izvučena iz dubine zemljine kore, koja je opet dio naslaga koje su se milionima godina skupljale od masti i krvi ubijenih životinja, koje su se uporno slagale i slagale dok ih čovjek nije krenuo pumpati i vraćati na površinu zemlje i preradjivati. Ti silni dinosaurusi, pterodaktili, tiranosaurusi, mamuti, sabljasti tigrovi su odjednom reinkarnirani u kante za smeće, kese za jednokratnu upotrebu, CD diskove, štipaljke i kojekakve plastične pizdarije. Najveći dio njih ipak odlazi u zrak, i nakon sagorjevanja u motorima automobila i aviona guše nas uporno i svakodnevno, i umjesto da nas proganjaju po šumama i proždiru, ubijaju nas rakom pluća ili leukemijom.

Drveni štap jednog starca koji je sjedio malo dalje je takodjer dolazio odnekle, najvjerovaljno iz sve manje džungle amazona, ili pak iz sjeverne kalifornije gdje se drveće takodjer masovno siječe. Štap je rastao mnogo godina kao dio nekog drveta, video mnogo sunca i rastao neometano dok nije posječen i preradjen u sadašnji oblik i funkciju. Rukohvat za koji sam se držao je istopljen iz neke željezne rude u Kini i obradjen u nerdjajući čelik i savijen, probušen i zašarafljen, ugradjen u kola, ispoliran i fotografisan prije primopredaje. Neonska sijalica je takodjer istopljena iz neke rude tamo daleko, napuhana u oblik koji je odredjen, postavljena u tamo nekoj podzemnoj prostoriji gdje održavaju metro, sredstvo za čišćenje prozora kojim su prozori jutros očišćeni je sastavljen od raznoraznih hemijskih sastojaka, uglavnom vode koja je destilisana od kiše što je pala dan prije proizvodnje, prolivena piva po podu ispred pijanca koji spava na kraju kola u sebi sastoji hmelj koji je takodjer napravljen od neke biljke koja je preradjivala sunčeve zrake, žvakaća guma zaliđejljena za pod je najobičniji parafin, prazna baterija u kanti za smeće je kombinacija žive i kojekakvih čudnih metala koje je samo čovjek mogao spojiti u svojoj potrebi za energijom, krofna koju je zagrizla žena pored mene je puna šećera koji se vadi iz šećerne trske kao i ostalih masnih sastojaka krofne koji se rijetko kad nalaze u prirodnom stanju, pamučni šal preko njenog vrata je izrastao u sred polja pa je i on preradjen i obojen, istkan, reklamiran i na kraju prodan za novac, koji je opet napravljen od papira od nekog posječenog stabla na kojem je živjela porodica majmuna.

U visokoj temperaturi

Čovjek kada ima visoku temperaturu zagazi malo sa one strane života, komadić bliže smrti. Sve nekako postane nevažno, iluzije počinju da osvajaju stvarnost, granica izmedju jave i sna se briše, najčudnije more se smjenjuju u talasima. Povremena budjenja i

odlazak do toaleta se čini kao nemoguća misija, ispijanje hladne vode i umivanje u sekundi čovjeka vrati u život, pogled u ogledalo iznad lavaboa prepadne svakog, i onda opet nazad u bunilo i vizije nadrealnog poimanja novonastalog košmarnog stanja. Srce kuca mnogo brže dok se organizam bori sa mikroбima, bubrezi i jetra prestanu da uzaludno prečišćavaju krv. Svaka ćelija u organizmu ovisi sama o sebi u beskrupuloznoj borbi na život i smrt. Izlazak iz takvog stanja traje neko vrijeme, i pad temperature vraća život na pladanj. Iscrpljenost organizma je ogromna iako nijedan mišić nije napravio ama baš nikakav napor. I onda kreće ta dosada koja čovjeka gura napolje iz kreveta, a tijelo je to koje se i dalje protivi, zahtijeva tekućinu i hranu i mirovanje. Par dana poslije, stvari se vraćaju u normalu. Mokraća je napokon žute boje i jetra i bubrezi filtriraju toksine koji su se nagomilali u tijelu. Telefon i dalje zvoni glasnije nego uobičajeno, i sada se već može dići slušalica i artikulisano odgovoriti na poziv neuobičajeno dubokim glasom. Prvi silazak niz stepenice se čini kao ogroman uspjeh, a izlazak na ulicu skoro religiozan čin.

Nekako sam se u takvom teškom stanju odgugao do obližnje apoteke, ostao sam bez ibuprofena, sirupa za kašalj i naravno, tariguza. Svaki korak je pravio zvuk na koji nisam navikao, ljudi su mi dolazili u susret mnogo agresivnije nego uobičajeno dok sam stiskao pare u ruci, plašeći se da ih ne izgubim. Mnogo toga sam proteklih dana stiskao i opuštao u bunilu visoke temperature pa sam se plašio da ne ispustim i tih nekoliko dolara. Umotao sam se u sve krpe koje sam imao, izgledao sam i osjećao se kao čovjek koji je profesionalni bolesnik i koji se definitivno kreće prema apoteci ili bolnici.

Uobičajena svakodnevna gužva u američkoj apoteci u kojoj ima najmanje lijekova a najviše nepotrebnih pizdarija i jeftinih gluposti (pa čak i piva) nije mi rekla ništa novo. Lijekovi su gurnuti u duboku pozadinu apoteke, kao da su tu više zbog dekora. I tako, probijao sam se kroz rafove sa dječijim igračkama, ortopedskim pomagalima, tabletama za prdež, sredstvima za ublažavanje stomačne kiseline nakon prejedanja brzom hranom, bombona bez šećera, kafom bez kofeina, frižiderima za led i sladoled, dok konačno nisam ugleđao police sa aspirinima i sredstvima za kašalj, odnosno protiv kašla. U moru identičnih proizvoda uspio sam nasumice da zgrabim prvo što mi je palo pod ruku, što je nekako najviše vizuelno ulivalo povjerenje, što je imalo najmanji broj veselih poruka i naljepnica za popust prilikom slijedeće kupovine iste stvari. Slabo sam bilo šta video, moje oči su još bile nenavikle na zvjeranje naokolo. Spustio sam se zatim u podrumski dio prodavnice, u odjel gdje je smješten tariguz papir, koji u životu uvijek nestane u najgorem momentu, a kojeg više nije bilo gdje je bio najpotrebniji. Nekada imam utisak da taj tariguz neko krade, da se neki vampir tokom noći ušulja u kuću i mazne par rolni da mu se nadje. Od svih stvari koje svakodnevno kupujem nekako mi se čini da je za taj jebeni tariguz svakom najmrže dati pare. Radiš ko konj da bi te krvavo zaradjene pare dao za brisanje dupeta. Tražio sam najjeftiniji medju najboljim tariguzima. Taj se uvijek nekako sakrije da ga ne vidiš, a u stanju kakvom sam se nalazio sve mi se miješalo ispred očiju. Iza mojih ledja su bila vrata od magacina, gdje se prodavači skrivaju kada jedu, ili se pak eventualno gute nabrzaka. Naravno, tu smještaju i gomilaju robu namjenjenu za prodaju. Dok sam posmatrao sve dugine boje, medjvediće i nasmiješena lica sa svih mogućih tariguza, čuo sam iza sebe u magacini neko čudno komešanje, nekakvu čudnu vrstu buke kakva je neuobičajena za takve prostorije. Neko čudno mumlanje je dolazilo iznutra; nije to bio seks, niko nije niučemu

uživao. Nije to bio ni fizički rad, koji bi u magacinu bio uobičajen u to doba dana, nisu se čule ni kutije kako padaju, niti je neka mašina nešto štancala. Na sekund sam se okrenuo i kroz mali okrugli prozorčić skladišta na sekund ugledao dva čovjeka kako u snažnom klinču velikom brzinom proletiše sa lijeva na desno. Usljedio je brutalan pad i žestoko psonanje. Nisam uopšte imao prilike da čujem i vidim nešto slično i iz čiste radoznalosti sam odškrinuo vrata. U uglu hodnika na oko dva metra udaljenosti u skoro samrtnom zagrljaju su dva povelika crna momka u plavim kombinezonima i debelim kaiševima za nošenje teških predmeta su davili jedan drugog. Bili su očigledno već iscrpljeni od dugotrajne usamljene epske borbe izazvane nekim nesporazumom a da nisu ni primijetili mene kako stojim i posmatram ih sa čudjenjem. Kao i u ringu, njih dvojica su se klepali koliko god su mogli, ispuštali i udisali zrak prilikom svakog udarca, pesnice su letjele kroz zrak, nekad nalazeći svoj cilj. U jednom momentu su obadvojica posustali u klinču, odpuhujući oznojeni i oslonjeni jedan na drugog, kao neki ljubavni par kojem se neprijatno odmah razdvojiti nakon orgazma. Jedan od njih me je napokon ugledao, i kao da nisam tu, i nastavio sa besmislenim guranjem. Iste sekunde iza mojih ledja a pokraj mene kroz vrata u prostoriju je ušao i treći momak i krenuo nešto da viče, a zatim i četvrti. Klepanje se nastavilo još jačim tempom, a ja koji sam se tek nedavno probudio iz nadrealne nesvijesti, iscrpljen od dugotrajne temperature i borbe sa dinosaurusima podsvijesti, brže bolje sam se ufatio noge, prema pokretnim stepenicama koje su vodile nazad na prizemlje, i onda trkom napolje iz problematične apoteke.

Neočekivana bliskost

Vraćao sam se nedavno iz Bostona kući nekom novom kineskom autobuskom linijom što za ciglih 15 dolara vozi raju i tamo i vamo. Putnici su uglavnom mlađa raja, žure nazad na univerzitet ili možda nazad u zagrljavljene osobe. Sjeo sam na jedino upražnjeno mjesto, pored nekog crnog momka koji je kao i ja bio (Mashala!) punačak.

Interesantno je kako se sva vozila javnog prevoza popunjavaju. Kada je autobus prazan, mogu da biram gdje ću sjesti. Kako se autobus popunjava, tako se smanjuje izbor, i svako slijedeći sjeda po mogucnosti na svaki preostali prazni dvosjed. Sjesti tik pokraj nekog u praznom autobusu je agresivan akt. Tek kada se svi prazni dvosjedi popune, onda ljudi sjedaju pokraj nekog drugog. Kada sjedim i gledam kako drugi ulaze, uvijek se nadam da taj neko neće sjesti baš pokraj mene, osim ako nije u pitanju neka dobra koka, koja ama baš nikada ne sjedne pokraj mene (Što li?). U autobus obično sjednem negdje na sredini, plašeći se sudara sa sprijeda i s kraja, zamišljam i prevrtanje autobra i padanje u rijeku. Sjednem redovno pored prozora mada znam da to i nije baš najsigurnije. U ovom slučaju došao sam u situaciju koja je bila svršen čin i nisam imao nikakvog izbora.

U prvom momentu obadvojica smo sjedili skupljeno i nastojali da se uopšte ne dodirujemo. Ali kada je autobus odmakao i krenuo da se trucka, počeli smo obadvojica da se lagano opuštamo i laktovi su krenuli da rade. Ja sam uspio da se izborim za rukohvat, dok je on zabio koljeno u procjep izmedju sjedala. Ja sam izvadio knjigu a on Ipod i gledali

smo svoja posla. U neka doba meni je postalo pravo tjeskobno, krv je stala u nogama, ali nisam mogao čovjeku da stavim do znanja da mi je neprijatno, a siguran sam ni on meni. Nekako smo se s vremena na vrijeme ko po nekom prečutnom dogovoru promeškoljili i odjednom su se ukazali neki novi prozorčići koji su se odmah popunjavali, neki dodatni centimetar prostora se osvojio. Negdje sam malo ja popustio sa rukohvatom a on negdje sa koljenom. U autobusu je bilo malo vruće tako da smo se obadvojica znojili, a znoj se miješao prilikom svakog dodira rukama i nogama. U neka doba, pošto je bilo kasno, susjed se uspavao i blago naslonio glavu na moje rame. U prvom momentu mi je bilo baš neprijatno, ali kada sam se pomirio s tim sve je bilo OK. I ja sam u neka doba zakunjaо takо da sam vjerovatno i ja naslonio svoju glavu na njegovу. Taj čudni ples popuštanja i zatezanja, borbe za prostor je trajao tri sata. Kada smo se približili destinaciji, svi u autobusu su krenuli da se bude i da vade prtljag i trpaju u džepove praznu ambalažu od čokolada ili bezalkoholnih pića. Nas dvojica smo opet zaposjeli početne položaje koje smo zauzeli kada smo sjeli u sjedišta. Nakon kraja te autobuske "bliskosti" smo se čutke rastali kao da se ništa nije desilo.....

Na kraju krajeva

Prije deset godina zatekao sam se u Luxembourgu na nekoj izložbi, uživao u gradu sa ostalim kolegama umjetnicima, lagano pripremajući stvari za otvorenje. Lijepo mjesto, fin svijet, sve sređeno i uređeno. Malo početnih problema sa organizatorima izložbe, koji su u frci i teško ih je ufatiti. Otvorenje se bliži a mnogo toga nije tu. Neki umjetnici imaju preambiciozne projekte koji su zapeli na svim mogućim uglovima, pa mnogi čupaju kose i vrište na telefon. Pritisak je postepeno povećavao među zaraćenim stranama, i lagano sam se iskrao iz office-a dok je još bilo vrijeme, zaboravio na svoj mali problem i izašao na ulicu.

Grad Luxembourg je svojedobno sagradjen kao najveća i najjača tvrdjava u Evropi, na mjestu koje je u to vrijeme bila jedna od strateski najznačajnijih vojnih tačaka svijeta. Grad je sav u fortifikacijama i tunelima koji ispod grada furaju ko autoputevi. Svojedobno su velike sile odlučile da Luxembourg bude najvećim dijelom onesposobljen da ga niko ne bi upotrebljavao za svoje vojne potrebe. Opet sam se u životu našao u gradu koji je svojedobno bio pod opsadama i ratovima, generacije lokalnih ratnika su sa vrhova zidima pomoćno promatrati pejsaž u isčekivanju neke nove opasnosti sa horizonta. Sa usavršavanjem oružja koje je postalo izuzetno razorno, fortifikacije takvog tipa su postale nepotrebne, pa je tako i grad postao bezazленo utočište za bankare i one koji su izbjegavali porez u svojim matičnim zemljama. Mjesto je također postalo poznato po velikom broju samoubistava lokalnih žitelja, ko zna iz kojih pobuda i razloga. Par visokih mostova u centru grada bukvalno zovu prema dole, imali želju za samoubistvom ili ne.

Vrijeme je tih dana bilo savršeno, dosta sunca i malo vjetra je bilo idealno za provodjenje cijelog dana napolju po lokalnim kafanama i trgovima, probavajući lokalne specijalitete, kobasicice i rebarca, a onda pive i rakije, i sve to uživajući u razgledanju pijaca prebogatim raznoraznim zazubicama. Bio sam smješten u jako finom hotelu zajedno sa ostalim um-

jetnicima gdje je bilo jako živo (čak smo iza hotela imali fudbalsko igralište gdje smo igrali lopte: istočni blok protiv zapadnog.) Sve je odisalo nekim blagostanjem i tišinom.

Sutradan sam sa svojom djevojkom odlučio da napravim mali piknik u obližnjem parku. Ponijeli smo sa sobom neko čebe, vodu, čaše, salvete. Kupio sam u obližnjoj robnoj kući flašu dobrog i dovoljno ostarjelog Bordeaux-a, kolut Camembert-a i baguette, malo foie gras i tahan halve. Izvalili smo se na sunce, fino se razbaškarili, i kao i svaki drugi zaljubljeni par smo se mazili i pazili. Sve se činilo savršeno, i po prvi put u životu se nisam imao ama baš ninašto požaliti. Sve je konačno imalo smisla, život se konačno malo i meni osmiješio. Još uvijek sam se psihički oporavljao od nedavno završenog rata, i malo mi je bilo čudno ležati na travi i ne plašiti se neke nagazne mine, gledati na obližnje uzvišenje bez straha od snajpera ili PAMa. Ipak, bio sam itekako opušten i vino me je malo ošamutilo na suncu i djevojka me svojim stranim jezikom lagano golicala po uhu. Skinuo sam i cipele, raskomotio se kao da ne namjeravam više da se ikada u životu pomaknem. I tada sam preko njenog ramena ugledao ovu scenu: (fali fotografija)

Izvukao sam se iz zagrljaja, izvadio sam svoj fotoaparat i opalio fotku. I moja djevojka se kao i ja okrenula u istom pravcu i onda pogledala nazad u mene pokušavajući sa upitnikom iznad glave da skonta šta ja vidim u sceni ispred nas, što je to toliko vrijedno prestanka nježnosti i upotrebe fotoaparata. Par ljudi je ležalo u travi i spavalо, općinjeni prirodom i lijepim danom. I oni su se opustili i raskomotili, prostrli jakne i zaspali. Posmatrajući njih u svojoj prirodnoj lagodnosti, sjetio sam se skoro identičnih poza leševa koji su izuzetno opušteno ležali na nekoj livadi u Bosni 1993-e, bez ikakvih znakova života, kao da su zaboravili da su ikada hodali po ovoj planeti, kao da nisu svjesni ih tamo negdje čeka topao porodični ručak na koji sigurno neće doći.

PETI DIO:

Par portreta i detalja

Teta Zarfa

Teta Zarfa (Allah Rahmetile) je živila svoj život kako je najbolje mogla i znala. Sama, odgurnuta od svijeta, izmedju četiri zida i par prljavih i zamagljenih prozora kroz koje se uglavnom ništa nije moglo vidjeti. Godine duhanskog dima, prašine, paučine i ko zna čega još učinile su svoje. Samo ponekad kad bi neko od djece nabio loptu prejako (a ista u visokom luku završila razbijajući prozor tete Zarfe) moglo se vidjeti šta je unutra. Lopta bi se ipak nekim čudom uvijek dokotrljala nazad nama, probušena nožem.

Zarfa Filipović bila porijeklom iz Ključa, iz čuvene begovske familije (poznati profesor i političar Tunjo Filipović joj je prvi rodjak). Bila je "plave krví", to su svi znali u komšiluku. Bila je nekada jako lijepa žena, kažu, i nikada se nije udavala. Govorili su da je nekada imala neku vezu koja je bila intenzivna, i koja se jako loše završila i da je od tada njen život bio takav i nikakav drugačiji. Nikada više nije oprala sudje, prozore, uvijek je neko morao da vodi računa o tim stvarima. Slabo je šta kuhala, a i kada je kuhala ubrzo bi se proširio smrad zagoretine i pojavio se gust dim, i u par navrata su bili pozvani vatrogasci koji su sjekirama provalili unutra i ugasili šporet. Žene koje su je poznavale su dolazile s vremena na vrijeme da sa njom popiju kahvu i da joj operu sudje, a ona bi samo sjedila u uglu, kalemila cigarete i posmatrala proces sa distance, kao da se nešto nevidjeno i magično desava ispred njenih očiju. Zaista je posjedovala taj starinski oreol vlastele, one vlastele koja je birvaktile izgubila sve svoje bogatstvo, posjede i послugu, skupe haljine, nakit, i sve ostalo što je sačinjavalo život bogatih ljudi u ta vremena. Svi u komšiluku su je smatrali uvrnutom (ili su pak bili iritirani njenim uzvišenim gardom i sopstvenim sirotinjskim porijeklom), a kasnije i ludom i naopakom. Bilo je tu jako cudnih stvari; Trideset godina u najlonskim kesama je skupljala opuške da ima uvid koliko cigareta puši. Žene poput nje bi u neka ne tako daleka vremena u Španiji bile potkazane Inkviziciji i uz urlanje gomile na nekom javnom mjestu spaljene na lomači. Što su godine prolazile ona je izgledala je sve gore i zapuštenije a neka djeca (a i odrasli) su je se zaista plašila. Nazalost, nije nam svima sudjeno da imamo lijepu spoljašnjost, pogotovo u tim godinama.

Kad sam bio klinac, teta Zarfa je stalno je upadala u kuću (naš stan je bilo kao han, upadao je ko je htio i kad je htio, uvijek je u glavnoj sobi bilo barem 5-6 žena koje su sve u glas graktale, sto je oca izludjivalo). Uvijek je ulazila u žurbi, u nekoj kriznoj situaciji koja je zahtijevala akciju ili bi joj pak trebao samo fildžan šećera illi kašika ulja. Mene je uvijek od dragosti gnjavila, štipala za obraze, donosila rahatlokume. Stalno je pominjala kako je dok sam bio beba meni nudila svoje "prazne" grudi (na šta su svi prisutni kolutili očima). U neka doba je mom starom zaista počela ići na živce i na kraju više nije dolazila.

Situacija sa teta Zarfom se pogoršavala. Sve oko nje je postalo izuzetno zapušteno, nije se više ni igla mogla ubaciti u stan od gomile smeća i (nama) nepotrebnih stvari. Jedina stvar koja je u njenoj kući bila bezprijeckorno čista je bio jedan mali ugao sa serdžadom u kojem je ona klanjala svih pet namaza. Išla je redovno u džamiju, i jedino se tada mogla primijetiti kako ulazi i izlazi iz zgrade. Kad sam već postao mangup, student, skoro da je nisam nikako ni vidjao. Ona više nije htjela ni sa kim da priča niti da se pozdravlja. Stanari zgrade su tih dana bili prinudjeni da zovu i miliciju, jer se i dalje znao širiti smrad koječega (komšije su se plašile da Zarfa nije umrla). Ali, tih dana se raspadalo nešto mnogo veće i jače od teta Zarfe. Raspadala se država. Ni u najluđim snovima niko nije ni mogao pomisliti da će Đidićovac biti bombardovan, a kamoli da će spavati u istoj sobi sa teta Zarfom. Bilo je teško trpiti strahovite eksplozije 120mm granata u kombinaciji sa njenim napadima histerije i apokaliptičnih predskazanja.

Rat je sve više hvatao zamaha, a u nesigurnom dijelu grada popud našeg nije bilo pre-

poručljivo živjeti. Teta Zarfa je silom prilika napustila Đidićovac, odvedena kod neke svoje rodake i tamo se kasnije postepeno ugasila. Za mnoge insane onaj drugi, bolji svijet, dodje kao prijeki lijek. Teta Zarfa je sad sigurno tamo gdje je lijepo, na sunčanim i poljskim cvijećem prekrivenim poljanama okoline rodnog i begovskog Ključa, daleko od prljavih prozora Đidićovca, daleko od zlobnih pogleda ljudi koji nisu htjeli da razumiju njenu posebnost i različitost, daleko od ovog svijeta kojeg je tako mnogo prezirala.

Тркач

Запад је на Ђиђиковац долазио полако. Понеко је имао Грундиг телевизор, понеко и Сони, а неко је имао чак и прву "понг" видео игру. Било је доста западних лиценци, сви смо имали нешто западно. Ипак, западни начин живота је био далеко, само на филмовима се могло гледати како запад живи. Понеко је правио понекад неко западно јело, људи се ипак нису усуђивали да раде било шта мимо усталјених цивилизацијских токова. У скоро сваком америчком филму се тих дана могло видјети како неко џогира, трчи брзо без пријеке потребе, без да га неко прогања. Код нас то ипак никоме није падало на памет.

Ипак, у нека доба појавио се човјек у својим касним 30тим који је почeo је да трчи. Био је права атракција у јутарњим часовима, бабе су са прозора гледале и ибretиле се како плавокоси чова ничим изазван нарушава хармонију и природно кретање ствари. Многи пролазници би се окретали, а поштар би се наглас смијао и упирао прстом. Џеџа су га ,наравно, зајебавала, али он се није осрвтао много.

На себи је увијек имао сиву памучну тренерку са неким западним натписом на енглеском језику, а на ногама је носио у то вријеме уобичајене Адидас "РОМ" тене. Тренерка је имала капуљачу коју је дотични лик навлачио преко главе док је трчао, тако да је и то доприносило мистериозној појави овог чудноватог тркача. Након неколико кругова око Ђиђиковаца његова сива тренерка је почела да пропушта зно, велике флеке би се појавиле на леђима и прсима и осјећај нелагоде посматрача је био још јачи. Многи су чекали моменат када ће тркач пасти на асфалт и бити покупљен од стране хитне помоћи или ће пак по њега доћи они други, из клинике за психијатрију "Недо Зец". Ипак, тркач је свакодневно трчао и људи су се постепено навикли на његово присуство. Сљедбеника није имао, граница је ипак била подвучена. Сви они који су се бавили спортом тих дана су ипак спорт ограничавали за то предвиђена мјesta. Тркач је био одметник, својеврstan Pancho Вила рекреације.

С времена на вријеме тркача не би било по мјесец дана и нико није знао нити могao имati појма где је он. Неки би говорили да је коначно полудио, или да је дошао тобе и постао поново нормалан и присебан човјек. Таман би се сви навикли на његово одсуство, а он би се појавио и пуним sprintom залетио низ Ђиђиковац, бацајући се свима у лице. То је трајало још неко вријeme dok свemu tome напрасно није дошао

крај.

Један дан плаво-бијели Милицијски "Фићо" и "Тристаћ" су се са упаљеним ротацијама паркирали покрај куће у којој је живио тркач, ушли су унутра и убрзо затим изашли са дотичним, коме су испред очију цијелог комшилука ставили лисице на руке. Уз повике и негодовање угурали су га на задње сједиште најближег аута и првац најближа станица Милиције, пуном брзином низ Ђиђиковац. Неки су у први момент помислили да је овај био неки западни шпијун који је осматрао и пратио кретање одређених људи, радио против социјалистичког и самоуправног поретка, био убачени емигрант који је дошао да дестабилизује ситуацију у земљи. Када сам поднио извјештај свом оцу о томе шта се десило, он је само одмахнуо руком и објаснио ствар:

Тркач није џогирао због џогирања, здравља, новог западног лајфстајла који су неки покушавали да слиједе тих дана. Разлог је био исувише једноставан: када неко Нијемцу украде новчаник, онда Нијемац трчи ко луд за оним који му је тај новчаник отуђио. Наш тркач је морао да буде у одличној форми да би успјешно могао да побјегне у случају да неко примијети да му је тркач извукао новчаник из џепа.

Мистерија је ријешена. Тркач, вођен својим лоповским потребама, морао да буде у топ форми. И тако је и сама помисао на џогирање и рекреацију пропала тих дана на Ђиђиковцу. Свако ко би се усудио да трчи без разлога би био проглашен потенцијалним џепарошем. Ипак, касније су се времена промијенила, "тркачи" су постали "поштени", дошли су на власт, па је џепарење замијењено много профитабилнијим западним начинима екстракције садржаја новчаника обичних грађана, без непотребног трчања низ Ђиђиковац.

Bobo

"JELI TI ZNAŠ DA JE MOJA MAMA UMRLA!? vikao je glasno Slobodan dok je prolazio pored mene i grizao se za dlan, ljut na svijet što se to iznenada desilo i ostavilo ga samog na ulici. Njegova odjeća je postala prljava i ofucana, već je bio prilično neobrijan, njegove naočale sa огромном dioptrijom zalijepljene izolirbandom na sredini su uvijek spadale i konstantno ih je i demonstrativno kažiprstom vraćao nazad, kao da ga to izdiže izvan svega i daje mu novi zamah. Šlampavo se gegao niz ulicu Mustafe Golubića (u blizini je i stanovao), provlačeći se izmedju usko parkiranih automobila i prepunih zadimljenih kontejnera prema velikom parku, uvijek u nekom огромном sivom mantilu, kratkih raskopčanih pantalona, u raspar cipelama koje su bile razvezane, i perlama koje su letjele na sve strane (ako ih je uopšte i bilo). U par mjeseci je postao jako mršav i neuhranjen. "MOJA MAMA JE UMRLA!", čuo se opet njegov karakterističan duboki glas kada je sreo nekog drugog prolaznika iza mene. Ista rečenica se glasno ponavljala što se više udaljavao niz ulicu, i svaki slijedeći prolaznik je bio obaviješten o groznoj tragediji koja ga je zadesila.

Slobodan Kovačević je rodjen retardiran, nikad niko nije znao na koji način su se njegove različitosti mogle opisati nama "normalnim" ljudima, ali je sigurno bio u mnogo toga poseban. Postao je poznat po izuzetnom pamćenju imena ljudi, odnosno bio je prava pokretna datoteka ljudi u Sarajevu, neka vrsta ljudskog hard diska ogromnog kapaciteta i brzine ulaza i izlaza podataka. Na neki čudan način njegov mozak je funkcionisao bespriječorno, i može se reći da je posjedovao tu neku neobičnu i zapravo čudesnu genijalnost. U svako doba dana ste ga mogli pitati o nekome koga znate i on bih vam rekao dalje i bliže rođake pomenute osobe. Taj nevjerovatan dar, ako bi se to uopšte u njegovom slučaju moglo nazvati poremećaj, je fascinirao sviju. Mnogo puta me je pitao kako se zovem i ja bih mu rekao svoje ime, a onda bi on prvo nabrojao članove moje najuže obitelji, a onda bi nastavio sa pitanjima o mojoj daljoj rodbini. U slučaju da nije znao ko mi je neki dalji ujak ili dajdža uporno bi postavljao pitanja, koja bi automatski pohranjivao tamo negdje u dubinu svoje memorije.

Slobodana sam primijetio kada sam bio klinac, a on je već bio tridesetogodišnjak. On se nije razdvajao od svoje mame Branke koja je o njemu vodila računa, štitila ga, hranila i presvlačila, uostalom kao i svaka druga majka koja vodi računa o svom djetetu. On jednostavno nije bio u stanju da vodi računa sam o sebi, bio je i ostao ograničen na ono što zna i može, i neko je morao da vodi računa o njemu. Njegova majka nije htjela da ga ugrura u neku mentalnu instituciju i zatvori zaposve iza rešetaka, već mu je pružala punu pažnju i ljubav. Moja mama je dobro poznavala Branku (kćerku jedinicu iz poznate i imućne sarajevske familije), i kada bi slučajno sreli nju sa Slobodanom, njih dvije bi se bacile u razgovor, a Slobodan bi meni opet postavljao opsežna pitanja. Maraton nije prestajao sve dok Branka ne bi intervenisala.

Slobodana je jako lutilo kada ga neko prozove Bobo. Prvo bi pokušao da neznanca lutilo koriguje rečenicom "NISAM JA BOBO, JA SAM SLOBODAN!". Sva djeca su to znala i kada bi ga vidjela na ulici, trčali bi za njim i vikali "BOBO, BOBO....!" To bi ga bacalo u stanje ludila, zapjenjen bi grizao svoj dlan i urlao. Ponekad su i neki stariji mangupi (pa čak i taksisti u prolazu) znali da dobacuju znajući da će to da izazove definitivnu i munjevitu reakciju od strane Slobodana, smijući se i praveći grimase u odlasku. Nije bilo promašaja čak iako bi podjevanje dolazilo iz jako velike daljine, čuo bi se sa druge strane definitivan Slobodanov odgovor. Dok je bio sa svojom mamom i njenom rukom pod miškom situacija je bila koliko toliko pod kontrolom, žena je znala nešto poduzeti u odbranu svog sina. Bez nje je postalo mučno gledati kako grupa djece trče za njim i viču. On je u svojoj nemoći dlanovima prekrivao uši, ili pak samo jednim dlanom čepio uho dok bi drugi grizao. Vjerovatno je fizička bol bila ta koja je odvlačila pažnju od psihičkog bola koji je u tom momentu bio gori.

U tim zadnjim danima pred rat sam imao prilike da ga vidim na ulici u očajnom stanju. On više definitivno nije imao potrebe da pita kako se zovem i ko su mi rođaci, samo bi lutilo prošao sa svojim bolom, progonjen demonima ovog svijeta. Njegova situacija je definitivno zahtijevala reakciju neke gradske službe koja bi trebala da vodi računa o takvima osobama, ali tih dana ni država nije vodila računa o samoj sebi. Sve se raspadalo a njegovo ludilo je bilo mnogo manje od onog koje se moglo vidjeti na televiziji, u prenosima žučnih i mara-

tonskih skupštinskih zasjedanja, u istupima izbezumljenih i sludjenih narodnih poslanika, na grimasama prestrašenih i ukočenih vojnih lica.

Nona Tina

Svi smo sjedili oko velikog stola u glavnoj sobi i u tišini nervozno čekali da se da znak za početak akcije. Karte za voz su bile tu na stolu, koferi su već bili spakovani, sve je bilo spremno za polazak. Sve osim Nona Tine, koja je lagano srkala svoju jutarnju kaficu, kao da ne namjerava da se pokrene u bilo kojem pravcu. Podignute glave držala je fildžan sa dva prsta a mali prst je kao i kod sve evropske aristokracije i vlastele bio podignut u zrak što je bilo više moguće. Imala je na sebi prelijepu bijelu haljinu sa šarenim volutama, a na glavi ogromni šešir sa cvjetovima i perjem. Prsti su joj bili prekriveni raznoraznim prstenjem a oko vrata je imala veliku ogrlicu. Od ranog jutra osjećala se nepodnošljiva napetost u zraku. Nona Tina je bila već mjesec dana u posjeti kod nas i za nekih dvadesetak minuta bi trebala biti na željezničkoj stanici, tražiti slobodno mjesto u kupeu, stavljati prtljag na za to predviđeno mjesto. "Bosna Express" za Beograd je već stajao na prvom peronu/drugom kolosijeku i prvi putnici i roba su se već počeli ukrcavati.

Sat je preglasno kuckao i sve je govorilo u prilog činjenici da će ona sasvim sigurno zakasniti na voz. Taksi je već neko vrijeme čekao ispred zgrade i vozač je nervozno s vremena na vrijeme trubio i uzaludno dozivao. "Tina, taksista čeka, nećemo stići na voz!" otresito reče moj stari, koji nije mogao da podnese činjenicu da će nona Tina ostati još jedan dan u kući u slučaju da voz pobegne. Jedva je čekao da je vidi kako maše iz voza u odlasku da konačno može zavladati mir u kući. "NEKA ČEKA! NEKA ČEKA!" Nona Tina odbrusi u djeliću sekunde. "Njegov POSAO je da ČEKA dok JA ne budem spremna!" reče ona i nastavi da kašičicom miješa ono malo preostale kafe i šećera u fildžanu. Nakon par sekundi s prezriom na licu demonstrativno spusti fildžan na tacnu, ustane se i u tom momentuasta stampedo. Svako je zgrabio po jedan kofer ili šta se već zadesilo na putu, i trkom niz stepenice prema taksiju. Nona Tina je bila poteška i sa mukom se kretala što je otežavalо situaciju, nije se moglo ništa ubrzati niti je požurivati. Ipak, došetala je polako do taksija i sjela pored šofera držeći svoju bijelu tašnicu obadvjema rukama. Mi smo u medjuvremenu već ubacili kofere u gepek i uskočili nazad. Čim smo zalupili vrata taksista je odmah shvatio da je u pitanju opsadno stanje i da se radi o velikoj žurbi. Moj stari reče : "HITNO NA ŽELJEZNIČKU STANICU! Taksista je udario po gasu, gume su zašlajdrade i oblak Đidićkovačke ljetne prašine se polako digao prema našem balkonu sa kojeg su mahale komšinice i uplakane Tinine prijateljice.

Nona Tina je bila moja voljena baka. U Dalmaciji baku zovu nona, i ja sam shodno s tim svoju baku zvao nona. Da sam je kojim slučajem nazvao "baka" ona bi se jako uvrijedila. Ona je bila NONA i gotovo. Rodjena je pod imenom Katica, na Korčuli, u obitelji Mikulić, koja je ubrzo preselila u Split. Tih godina ekonomска situacija na Jadranskoj obali je bila jako loša i veliki broj ljudi je svakodnevno emigrirao za Ameriku. Njen otac, dida Tonči , nekadašnji mornar potopljenog austrijskog bojnog broda "St. Georgi" je nekako krpio kraj

s krajem i uspio je da prehrani familiju (i svoju svakodnevnu potrebu za flašom vina), i da nona Tinu i njenog brata Marija izvede na pravi put. Nona Tina je završila škole i kasnije po državnoj direktivi koju je stara Jugoslavija praktikovala poslana u Sarajevo na službu. Tamo je srela svog budućeg muža, mog dida Blažu Nikolića, markantnog i šarmantnog čovjeka sa brčićima u stilu Clark Gable-a, koji je solidno svirao gitaru, povremeno se amaterski penjao na pozornicu i odradjivao sporedne uloge u predstavama, a po zanimanju je bio pravnik, koji je takodjer po državnoj naredbi došao iz Podgorice na službu u Sarajevo. Zatim je bio izbio rat i Kraljevina Jugoslavija je prekonoći okupirana od strane Hitlerove soldateske. Blažo je za vrijeme rata bio ilegalac i čak je i poznavao Valtera. Moja mama je rodjena sredinom rata, a na svijet su uskoro došli i Varja i Ognjen. Kada se rat završio, familija Nikolić je živjela prilično udobno.

Ali, život tih dana je bio dosadan i njoj je trebalo mnogo više od ustajale žabokrečine tadašnjeg Sarajeva. Izmedju njenih želja i mogućnosti je uvijek stajalo dosta toga, pogotovo novac, koga nije bilo ni za lijeka. Ona u svom imaginarnom i izrazito duhovno/uzvišenom svijetu je novac nipodaštavala i trošila ga kao da pada s neba. Najmanje je para trošila na sebe, i uglavnom je kupovala poklone svima odreda, čak iako nije imala para ni za pristojbe. Ali nona Tina Više nije sebe htjela da živi kao domaćica i odlučila je da ostavi sve iza sebe. Spakovala je svoje stvari i otišla za Beograd. Zakoračila je u novi život pun avantura, u prestolnicu Jugoslavije gdje je bilo mnogo aktivnije, gdje je živjela elita i gdje je njena samostalnost mogla da dodje do izražaja. Zaposlila se u skupštini Jugoslavije gdje je radila kao sekretarica, imala je solidnu plaću i konačno je mogla da putuje naokolo i da živi na "high" nivou. U gradu je stekla mnogo prijatelja i postala rado vidjen gost na mnogim zabavama i prijemima. Imala je svoje uhodane puteve i нико i ništa nije smjelo da joj stane na put. Jednom prilikom su u parku pokraj skupštine parkaši sjekli stablo i postavili ograde sa znakovima upozorenja od obrušavajućeg stabla. Nona Tina je već bila na putu od svog stana na Palilulskoj pijaci prema saveznoj skupštini i svaki dan je prolazila kroz taj park i nije bilo šanse da je neko u tome zaustavi. Odgurnula je sa prezirom znak i ogradu i krenula nonšalantno naprijed kroz park. U tom momentu stablo se obrušilo i jedna povelika grana ju je udarila u glavu. Sutradan u bolnici su se oko nje sjatili svi, a ona je sa povelikim zavojem na glavi i sa nekoliko očiglednih podliva i modrica na licu prepičavala dogodovštinu, i svojom slobodnom rukom je dramatično u velikom luku oponašala padajuće stablo kako udara njoj u glavu.

Godine su prolazile a nona Tina je i dalje bila nezaustavljiva. Pojavila bi se iznenada na nekom proputovanju, sa velikim osmijehom na licu, bez kinte u džepu ali sa milion poklonova. Kuća bi odmah bila puna svijeta, svi su htjeli da vide nonu Tinu, da čuju nešto od njenih dogodovština, da im pročita neku pjesmu. Meni je tom prilikom poklonila ni manje ni više nego tri jakne (kupljene na nekoj rumunjskoj pijaci pokraj Beograda). Jakne su bile očajnog kvaliteta, imitacija skaja, ali su bile od srca. Iz torbe je izvadila flašu "Fruškogorskog Bisera" (najgoreg pjenušavog pića na svijetu) i punim glasom je mojoj mami izdala komandu da donese specijalne kristalne čaše (koje se nikada nisu koristile) da glamurozno, nama u čast na visokoj nozi i svečano otvorimo "CHAM-PAGNE!".

Moja mama, Ogi i Varja su s vremena na vrijeme išli u Beograd da je posjete, da je malo

pripaze i pri tom bi joj kupili najmještaj, napunili frižider, nabavili novu garderobu, platili enormne telefonske račune. Čim bi se okrenuli i izašli preko vrata, određeni broj na telefonu bi već bio okrenut i najamni radnici bi došli za sat –dva da iznose stvari iznutra, i sutradan opet unutra ne bi bilo ničega. Ona bi tu večer organizovala veliku sjedeljku gdje bi došle sve njene priateljice i onda bi se pilo i jelo (izvrsno je kuhala) i dijelili bi se pokloni. Sve materijalno njoj nije bilo važno, život je prolazio a valjalo ga je proživjeti intenzivno i u veselju. U neka doba smo dobili informaciju da se Nona Tina (tada već u kasnim 60tim) počela intenzivno družiti sa Ljubišom, tek penzionisanim generalom-pukovnikom, oso-benjakom-alkoholičarem (sa obavezним Clarke Gable brčićima), vlasnikom skupocjenog automobila i galantnim džentlmenskim ponašanjem. I gle čuda, nakon nekog vremena milicija je nazvala u gluho doba noći da obavijesti rodbinu o slučaju koji se upravo desio u nekom beogradskom hotelu, gdje je neki ljubomorno pijani brko, bivši visoki oficir sa pištoljem u ruci ganjao izvjesnu gospodju u poznim godinama. Milicija je uspjela da obuzda Ljubišu a nona Tina je pobegla u nepoznatom pravcu.

Avanture su se smjenjivale, dogadjaji prestizali jedan drugog, a Noni Tini nije padalo na pamet da prestane da živi punim plućima. I dalje je putovala mnogo, posjećivala prijatelje, čitala poeziju, ljudima podvačila olovkom u novinama šta treba da pročitaju, zabavljala je sve oko sebe, bila voljena i poštovana. Sve njene mane su uvijek bile gurnute u stranu, problemi gurnuti pod tepih, a njen slobodni duh je naprsto plijenio sve oko sebe. Da se njen nevjerojatni optimizam mogao točiti u boce i prodavati, ona bi preko noći postala jako bogata žena. Njena ljubav prema životu i slobodi je isijavala iz svakog atoma njenog bića. U neka doba postala je nepokretna, ali je to nije sprječavalo da se druži i da sviju nazdravlja sa punom čašom vina. Posljednji put kada sam je vidjeo prije nego što je umrla izvadila je ispod jastuka neke članke vezane za moj posao i s ponosom je krenula da čita sadržaj. Ja sam se rastopio i uživao u njenoj interpretaciji. Par mjeseci kanije otišla je u snu, jednostavno odlebdila i više je niko nije vidjeo.

“Može li malo brže, zakasnićemo pobogu!” reče stari nervozno, dok je pored sjedišta doturao pare taksisti. Za svaki prolaz kroz crveno svjetlo taksista je dobijao pet hiljada dinara. Jurnjava punim gasom kroz grad je okončana dramatičnim kočenjem ispred glavne zgrade željezničke stanice, kao u nekom akcionom filmu. Zgrabili smo kofere iz gepeka, i u najvećoj mogućoj brzini uputili se prema peronu gdje je voz još uvijek čekao. Ustrčali smo uz stepenice na peron noseći nonu Tinu, a voz je već krenuo lagano da se kreće, konduktor sa cigaretom u ustima je već dao je znak mašinovodji da je sve u redu. Pritrčali smo vozu u pokretu i kroz otvorene prozore počeli da ubacujemo kofere koje su ljudi unutra zbunjeno prihvaćali. Ljudi koji su stajali na peronu i začuđeno posmatrali tu scenu su takodjer pritrčali i pomogli da se nona Tina u svoj svojoj garderobi i glamuru na jedvite jade uglavi kroz poluzatvorena vrata posljednjeg vagona voza koji se već kretao. U tom odsudnom i kritičnom momentu nona Tina je blago okrenula glavu unazad rukom pridržavajući šešir i pogledom pronašla moju mamu. Onda je preko ramena na sav glas viknula da cijeli peron čuje:

“SAMO VITAL ULJE, KORISTI SAMO VITAL ULJE !!!”

Bogdan i Anda

Svaku subotu ujutro me budilo ferceranje zvona na vratima. Svi smo znali ko zvoni u to doba dana. Stariji ukućani su već bili na nogama: otac je nešto šarafio na terasi, mama je pravila lokume za doručak, majka je pila kafu, a sestra se u susjednoj sobi polako budila kao i ja, pravila face i smijuljila ispod jorgana. Zvono je bilo jako bučno i nije bilo teoretske šanse da bi se to moglo ignorisati, i najtvrdi spavači bi se u tom momentu probudili. Zraci sunca su samo u to doba dana prodirali ispod balkona u veliku sobu u kojoj su svakodnevno primani gosti, i gust duhanski dim se mogao jasno vidjeti na mjestima gdje su zraci probijali zavjese. Kolutanje dima je bilo kosmički fascinantno, sto je mene klinca oduševljalo. Spirale, linije i zelenkasto-plavi oblaci su imali svoje putanje, i samo iznad pepeljare je bila gužva, gdje je dim nastajao u svoj svojoj gracioznosti. Cigarete "Filter Jugoslavija" su uvijek bile na stolu, a komšije i prijatelji bi na stol stavljali svoje: "Filter Beograd", "Filter 57", "Drinu", "Moravu", "Partner"... Kasnije su se pojavljivale i neke nove cigarete: "Ronhil", "Filter 160" i "York", a poneko sa dubljim džepom bi otvorio sarajevski "Marlboro", "Dunhill" ili "John Player Special". Pušilo se slasno i samo ponekad su se vrata otvarala da dim izađe napolje.

Nakon glasne i uporne zvonjave mama je požurila da otvori vrata i uz glasno pozdravljanje i poljupce ušli su Bogdan i Anda. Sa sobom su, kao i svake subote, prtili velike pletene košare pune prehrabnenih proizvoda koje su sami proizvodili. Bogdan i Anda su, kao i svaki bogovetni dan, ustajali rano, mnogo prije svih nas razmaženih građana da bi nahrаниli konje, svinje, ovce, pomuzli krave, i uradili sve ostale neophodne stvari koje ljudi rano ujutro rade na selu. Bogdan bi zatim upregao konje i kočiju i onda bi njih dvoje krenuli, uz zvižduk i pucanje biča po stražnjici konja, sa Blagovca put Rajlovca. U Rajlovcu bi ostavili konje i kočiju i sjeli na autobus, i vozili se sve do druge gimnazije i onda pješke uzbrdo do naše zgrade na Djidjikovcu.

Njihove korpe su bile pune kajmaka, mladog sira, čvaraka, kobasicu, svježih jaja. Bogdanova rakija je bila odlična, znali su donositi i svježeg mesa, voća, pa čak i vreće krompira i šljiva, koje je Bogdan s ponosom uzbajao na svojoj farmi. Uvijek sam se čudio njihovim rukama, koje su bile izuzetno grube. Oni bi primijetili da ja zurim u njihove dlanove, pa bi me onda oni uzeli za ruku, i odmah bi osjetio kao da je neko šmirgl papirom prešao preko moje kože. Godine napornog rada su ostavljale ožiljke po rukama, ali i po licima. Njihova čela su bila već umnogome izborana, a sunce, kiše, godine; život je učinio svoje.

Kako su godine prolazile a starost dolazila, Bogdan i Andja su sve rijedje dolazili kod nas. Nekada bi smo se zaista začudili što ih nema, nismo ih mogli nazvati telefonom jer telefona na drugoj strani nije bilo. Kasnije su počeli da dolaze njihovi sinovi u novom bijelom

“Fići” i da donose hranu. Ali to vise nije bilo to. Izgubila se neka neposrednost, neki starinski link izmedju dva svijeta je polako kopnio. Sinovi su vec bili na pola puta izmedju sela i grada, pa je komunikacija postala sasvim drugacija. Oni bi ponekad, umjesto duge sjedeljke i priče sa mojim roditeljima (sto je bio dio cijelog štimunga) bukvalno istresli iz korpi to što imaju, zgrabili lov u preko vrata. U neka doba su dolazili da posude pare od mojih roditelja, gradili su novu kuću. Mi bi smo im, kao i uvijek, izlazili u susret koliko smo mogli.

U neka doba i oni su prestali da dolaze. Ovaj put nam je bilo jasno zašto. Rat samo što nije izbio. Oni su tih dana uspjeli da pošalju poruku da se čuvamo jer će stvari biti još gore. Naglasili su da ništa ne može narušiti dobre odnose izmedju naših familija. Mi smo takodjer vjerovali tu to. Nije bilo razloga za suprotno.

Svo vrijeme rata nismo čuli ništa o njima. U neka doba smo saznali da su sinovi bili u Srpskoj vojsci, te da je jedan od njih izgubio nogu u borbi. Onda smo saznali da su nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma napustili svoje imanje na Blagovcu i preselili negdje drugdje. Pokušavali smo da stupimo u kontakt s njima ali veze jos uvijek nisu funkcionalne. Ali jedne subote ujutro zvono na vratima je zazvonilo. Nismo očekivali nikog u to vrijeme. Mama je otišla da otvori vrata i iznenada se proložio vrisak oduševljenja. Niko drugi do Bogdan se pojavio na kućnim vratima! Prestarjeli čića se nekako dogegao do naše kuće i sviju nas je “izbacio iz cipela”. Bilo je nemoguće shvatiti sve, taj procjep koji se desio, koji ipak nije zagadio ono što se nije moglo zagaditi. Suze na licu tog veselog i srčanog starca sam po prvi put vidjeo, i uprkos brojnim borama i ožiljcima života na njegovom licu gdje se suze mogu zavući i nestati, njegove su ipak prošle sve prepreke i kanule na pod naše kuće, gdje se, siguran sam, i dan danas mogu primjetiti golim okom.

Sofa

Tih godina rukomet je igrao svako. Novi Grad, Bosna, Željo, Sarajevo, bilo je mnogo klubova i igrao se dobar rukomet. Moj stari me je ugurao u to a da toga nisam bio ni svjestan. Jedne godine me privadio u atletski klub “Sarajevo” da bacam koplje. Meni se to učinilo interesantno i krenuo sam da treniram sa žarom. Bilo je tu dosta trčanja, teretane, znoja i ordicanja. Nekako sam to tiho batalio. Moj stari je to na neki način očekivao, i nonšalanto me obavijestio da je sutra moj prvi trening sa juniorima Željeznicara, trebalo je naučitiigrati rukomet. Tih godina je Željo bio dobar: Anić, Aničić, braća Vukas. Bilo je odličnih igrača i igara. Išao sam na sve utakmice na koje sam mogao stići, bila je prava drama na terenu svo vrijeme. Rukomet uživo, iz neposredne blizine čini se kao neka čudna vrsta marisane u kojoj nema očiglednog udaranja pesnicama i nogama, ali ima svega ostalog što je teško upratiti. Finte na sve strane...a da, ima i lopta, koju je jako teško upratiti.

Prva rukometna liga najjače rukometne nacije na svijetu je bila stvarno uzbudljiva. Kada je dolazila Metaloplastika iz Šapca karte se nisu mogle nabaviti ni od poznanika u upravi kluba mjesec dana ranije. Svi su htjeli da gledaju Portnera, Vujovića, Mrkonju, Vukovića,

Mileta Isakovića. Oni su bili madjioničari, transformersi, svjetski prvaci. Niko im nije mogao stati u kraj.

Te godine smo išli na pripreme u Kupare, u rukometni kamp sa ostalim timovima iz cijele Jugoslavije. U Kuparima su se te godine skupili skoro svi. Reprezentacija je dosla na pripreme i igrali su tekme iz zajebancije, pomješani sa ostalim ekipama. Naokolo su šetali svi veliki i bitni i pričali o predstojećem svjetskom prvenstvu. Mi klinci smo bili priljepak svemu i svakome. Htjeli smo da zagrabimo sto je god više moguće. Jednom prilikom sam sasvim slučajno upao u neku rekreativnu utakmicu u srednji bijela dana na vrućem asfaltu u kojoj su skoro svi igrali baš nonšalatno. Veselin Vujović je vazda igrao u papučama i pušio na klupi, pa su svi ostali krenuli da to isto rade dok neko nije zašao i svima pokupio cigarete. Mene je zapalo da u jednom momentu čuvam Kuzmanovskog, koji je bio desni bek, visok dva metra, od brda odvaljen komad neobrijanog živog mesa, igrač Metaloplastike i standardni reprezentativac. Ja sam kao pokušavao da ga čuvam, a on je onako bos na asfaltu samo dodavao lopte drugima i pričao sa svojom rajom na klupi. Ja sam od bijesa počeo da ga grizem i da ga gazim po nogama, a on bi me samo lagano odgurnuo i nonšalantno plasirao loptu negdje kroz uši našeg golmana Slavena, kolege iz tima, kojem je bila čast da mu je ovaj zabio go.

Sastav juniora Željeznicara je bio geografski izuzetno šarolik. Nekolicina nas je bila iz centra, nesto raje sa Č. Vile i Alipašina, a ostatak je bilo Briješće, Donji Hotonj i ko zna šta već. Ovi koji su morali svakodnevno putovati iz predgrađa na treninge su bili najuporniji, najagresivniji i imali su mnogo jasniju sliku o životu. Jedan od njih je bio i Sofa. Sofa je živio u Donjem Hotonju i igrao je desnog beka. Nije se ni po čemu posebno isticao osim što je svojim akcentom "zanosio". Bio je predmet zajebancije ali on to nije kontao, nego je samo dolivao ulje na vatru, ne znajući da je ubačen u "pilanu". Nebrojeno puta bi nešto provalio, što bi sviju u svlačionici bacilo na pločice. Imao je kao i svi drugi prigradski likovi izuzetno neposredan i zdrav pristup životu. Nije imao dilema oko ni oko čega, sve je u životu već bilo zacrtano i određeno.

Kamp je bio gotov, i većina nas se vraćala u Sarajevo bez ikakvog plijena ženske prirode. Samo par iskusnijih švalera su nesto ko muljali danima. Kad smo u Kardeljevu (Pločama) presjeli u voz, nešto se počelo čudno dešavati. Sa nama u vagonu je bila i neka ženska sportska ekipa iz Slovenije, i odmah je vatra krenula da se pali i rasplamsava. Svi su se uzbihuzurili i krenuli da očajnički šmekaju u pravcu djevojaka. Bio sam smotan i stidljiv tako da sam i ja samo mogao kužiti iz daljine u noge i stražnjice Slovenki koje su se povremeno naginjale kroz prozor. Nije prošlo dugo vremena i Sofa je stisnuo petlju i otišao prema njima. Stajao je tako neko vrijeme, nešto objašnjavao i mahao rukama, da bi se nakon dosta priče i koketiranja našao u zagrljaju jedne od njih.

Sofa je u srednji vagona nemilice i bez stida fatao i ljubio podebelu Slovenku, a mi smo se kikotali i prozivali ga. Najteži momenat je došao kada smo na stanici u Sarajevu morali da napustimo voz. Tu je Sofa izašao sav tužan i pokisao, prteći svoju plavu torbu, praćen s užama djevojke koja je i dalje uporno mahala kroz prozor odlazećeg voza. Svi su ga tapšali

po ramenima hvaleći njegove Don Žuanovske metode, veličajući njegov požrtvovan spas našeg ekipnog ponosa, a on je samo tužno odmahivao rukom povremeno okrećući glavu prema odlazećem vozu koji je ubrzavao prema zalasku sunca.

Prošle su godine, ja sam već studirao na akademiji i zaboravio kako se igra rukomet. Željo je ispaо iz prve lige, sve je krenulo nizbrdo. Više nije bilo Vujovića i Portnera da u maloj sali Skenderije čine čuda. Nema više Slovenki ni njihovog stidljivog smijeha, one su dobine svoju državu. Uskoro više nije bilo ni željeznice. Ja sam konačno posjetio čuveno “mondensko ljetovalište” Donji Hotonj u sred noći, probijao se kroz blato i minobacačke detonacije, sa puškom u ruci...

Posjete Donjem Hotonju su prerasle u stalni boravak i život na tamošnjoj liniji odbrane grada. Trebalo je neko vrijeme dok se nisam počeo raspitivati o svojim rukometašima, lijepim zdravim momcima koji su “konjima čupali repove”, žarili i palili po gostovanjima, uživali u igri i sportu. Nisam više bio siguran za koga se raspitujem jer je rat učinio svoje, a ljudi na obroncima grada i predgrađima su neke stvari shvatili mnogo prije nego mi iz centra. Oni su se, kako sam kasnije saznao, odavno podijelili i rasparčali po nacionalnoj osnovi, nije više bilo magije koja ih je držala zajedno. Jedne noći je Šerkan došao do mog kreveta u spavaoni (vlažnom podrumu u nekoj razvaljenoj kući) i rekao mi da pogledam prema jednom čovjeku. Slabo sam video od žmirkavog svjetla kandila, ali sam jasno mogao razaznati nekog starijeg čovjeka koji mi je na neki način trebao biti poznat. Nisam kontao ništa sve dok mi stari nije rekao da je to Sofin otac. Isti kukasti nos, isti profil i odsutnost u licu. Čova je samo sjedio, pušio svoju cigaru, i čekao na svoju smjenu.

Sofa je poginuo par mjeseci prije nego što sam došao u Donji Hotonj. Bila je neki napad, i on se u akciji sakrio iza nekog labavog zida koji nije mogao da zaustavi metke iz “sijača smrti”. Sofa je tiho pao i ostao da leži nepomičan, kao na treningu kada bi se odmarao od napornog preskakanja prepona ili dizanja tegova. Ima nas još uvijek koji se sjećamo kako je Sofa strasno stiskao Slovenku, kako ju je ljubio punim žarom, isto kao što je sa uživanjem igrao rukomet i nesebično branio Bosnu.